anxa
90-B
14072

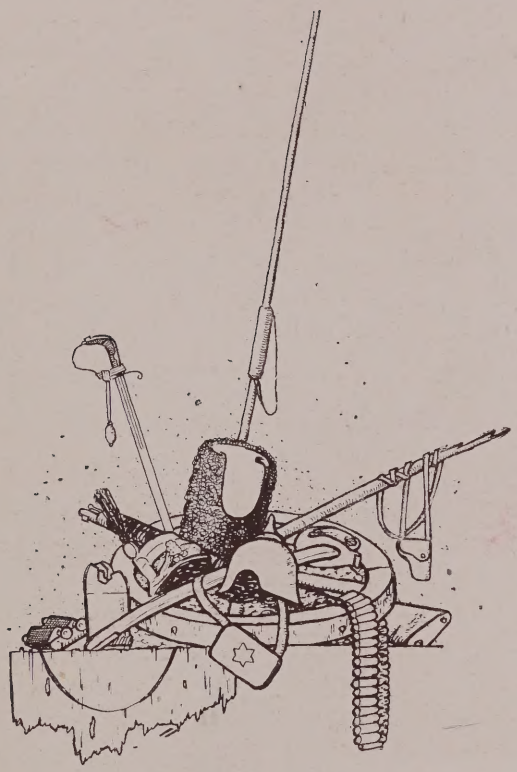

TICHY KÁLMÁN: A művészet a harcmezőn. ~ Die Kunst im Felde.

A

VILÁGHÁBORU
A MŰVÉSZETBEN

ÖSSZEÁLLITOTTA:

DR. SIKLÓSSY LÁSZLÓ

DER WELTKRIEG
IN DER KUNST

BUDAPEST 1916/1917.

A Szent-György-Czéh Magyar Amatőrök és Gyüjtők Egyesülete kiadása. — Herausgegeben durch die Sanct-Georgs-Innung Vereinigung Ungarischer Kunstliebhaber. (Verlag des »A Gyüjtő« »Der Kunstsammler« Budapest, VIII., Üllői-ut 14.)

Tartalom · Inhalt.

Dr. Holub József: A háboru nyomtatott emlékei 1
Die gedruckten Kriegsdenkmäler 10
Das Sammeln der Kriegserinnerungen 13
Divald Kornél: Háborus emlékek gyüjtése 15
Farkas Zoltán: Der Krieg und die ungarischen Künstler . . 25
A háboru és a magyar festők 39
Siklóssy László: Művészet és háboru ⟨Német és osztrák művészek⟩ 47
Perneszi S. Kálmán: A háboru és a művészeti tárgyak piaca 63
Keán Kálmán: Ellenségeink humora és művészete a háboruban 77
Die ungarische Kriegsmedaillen und Plakettenkunst 95
S. L.: Egy háborus magángyüjtemény 103
Magyar és osztrák fogolytáborpénzek 119
Österreichische und ungarische Kriegsgefangenenlagergelder . 119
Háborus irodalom. Pótlás 124

A GYÜJTŐ e háborus albumának külső cimlapját VÉGH Gusztáv, belső cimlapját HARANGHY Jenő, az első oldal díszét KÜRTHY György festőművészek rajzolták. A 64. oldal után közölt heliogravür-exlibris FORBÁT Alfréd műve.

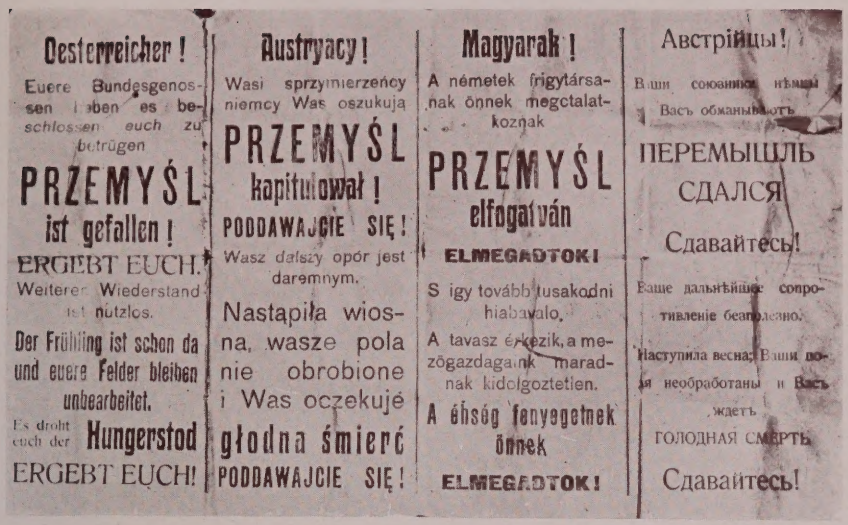

OROSZ FELHIVÁS. — Russischer Aufruf.
A Magyar Nemzeti Muzeum Könyvtárának háborus gyüjteményéből.

A HÁBORU NYOMTATOTT EMLÉKEI.

A MAGYAR NEMZETI MUZEUM KÖNYVTÁRÁNAK HÁBORUS GYÜJTEMÉNYE.*

Azemünk előtt lejátszódó nagy eseményeket oly szemüvegen át nézni, hogy a »históriát« lássuk bennük, nem könnyü dolog, hiszen ma még tőlünk jóval messzebb álló fontos időszakokat is nehezen tudunk belehelyezni a kellő történeti perspektivába; pedig oly fontos fejezetei lesznek ez esztendők a világtörténelemnek — mint befejező mondatai évtizedek óta forró, kavargó ellentéteknek —, a minő talán egyik sem.

A jövő történetirás azonban nehéz feladatok előtt fog állni, amikor e nagyméretü bonyodalmak messze nyúló előzményeit akarja majd feltárni, megvilágitani a kitörését előidéző eseményeket, előadni lefolyását s rámutatni messze kiható következményeire. Mindennek csak ugy tud majd megfelelni, ha a forrásul szolgáló anyag lehető teljességgel fog rendelkezésére állani; ezt összegyüjteni, rendezni s számára megőrizni a mi feladatunk.

Itt persze nemcsak a katonai operációkra gondolunk, amikor a világháboru történetéről beszélünk, mert a harcoló hadseregeket ezer és ezer szál füzi a Hinterlandhoz, amelynek munkája nélkül hamarosan megbénulnának. Az otthon dolgozók munkáját, akiknek az a feladat jutott, hogy egyrészt a normális élet folyását biztositsák minden téren és irányban, másrészt pedig enyhitsék a háboru sokféle borzalmait s gyors segitséget nyujtsanak a sulyos csapásai alatt szenvedőknek, épp oly figyelmére fogja méltatni a történetirás, mint a hadvezérekét.

Szót fog kérni tehát a hadtörténész mellett a kulturhistorikus is, mert gazdasági, tudományos, művészeti s vallási életünknek nincs egyetlen ága sem, amelyen mély nyomot ne szántana a háboru vihara. A speciális tanulmányok, munkák hosszu sorának kell előfutárként megjelennie, amig majd lehetővé válik ezek alapján a nagy összefoglalás és áttekintés.

A hadtörténész még aránylag kedvező helyzetben lesz; azt az anyagot ugyanis,

* Einen ausführlichen deutschen Auszug enthält der folgende Artikel.

amely forrásául fog szolgálni, együtt fogja megtalálni a hadi levéltárakban, később pedig a vezérkarok pontos kiadásában, a háboru egyéb eseményeinek forrásai azonban egyrészt szét lesznek szórva, másrészt pedig távolról sem maradnak meg olyan teljességben, hisz' jó részük nem hivatalos jellegü.

A történeti érzék fejlettsége s a könyvtári feladatok helyes felismerése vezetett a háborus gyüjtésre s gondoskodott igy arról, hogy a forrásanyag minél teljesebb sorozatban álljon majd a jövő történetirás használatára. A nagyobb könyvtárak rövidesen a háboru kitörése után megkezdték a háborus emlékek gyüjtését s ma már Ausztriában és Németországban egész sorát láthatjuk a gazdag és értékes háborus gyüjteményeknek.*

Nálunk a Magyar Nemzeti Muzeum Könyvtára vállalta ezt a nagy munkát, 1914 juliusában, ugy szólva a mozgósitással együtt kezdte meg a gyüjtést, s ma gyüjteménye bátran állitható a legnagyobb német gyüjtemény, a berlini királyi könyvtáré mellé, sőt némely tekintetben felül is mulja.

Korainak tünhet talán fel, hogy már most helyet kérünk a háborus gyüjtés ismertetésére, amikor még forr a munka, napról-napra gyülik és szaporodik az anyag, s a végleges rendezés, feldolgozás alapelvei csak most kezdenek nagy vonásokban kialakulni; de ne feledjük, hogy ez az első alkalom, amikor munka közben pillanthatunk be ily nagyarányu üzembe, mert ilyen méretekben háborus gyüjtés még sohasem folyt. Háborus gyüjtemények ugyan nem voltak ismeretlenek eddig sem, majd minden németországi könyvtárnak van 1870—71.-i háborus kollekciója, de ez a legtöbb helyt csak a könyvirodalomra terjed ki, s egyedül a berlini királyi könyvtáré szélesebb körü, amelyet I. Vilmos császár L. Schneider ösztönzésére magánpénztárából állitott fel a porosz királyi könyvtár kebelében, mert ez felöleli a képeket, térképeket, karrikaturákat, zeneműveket stb. is;* rendkivül becses a Nemzeti Muzeum Könyvtárának 48/49-es háborus gyüjteménye is, nemcsak iratokban és levelekben, hanem nyomtatványokban is, de mindezen gyüjtemények javarészt a háboruk után jöttek létre, másrészt pedig ily bő termésről, mint ma, a régebbi háboruk idején szó sem lehetett.

Hogy minő nagy apparatussal dolgoznak e könyvtárak, annak megvilágitására elég muzeumi könyvtárunk mozgósitott erőin s feltárt forrásain végigtekintenünk: a nyomdák részéről beküldött köteles nyomdatermékek közül e gyüjteménybe kerülnek a háborus vonatkozásuak, az ország összes megyei és városi hatóságai gyüjtik számára háborus rendeleteik, felhivásaik, hirdetményeik, kiadványaik egy-egy példányát, számos egyesület, szövetkezet és cég is megküldi időről-időre háborus nyomtatványait, s még ezenfelül folytonos vásárlással egésziti ki a könyvtár az anyag esetleges hiányait; érintkezésbe lépett továbbá az összes nagyobb ausztriai és német gyüjteményekkel, hogy a duplumok kicserélése utján is elősegitse a gyüjtemény gazdagitását. Mindez azonban még nem volna elégséges; ily nagyarányu területeket s széleskörü anyagot felölelő gyüjtés nem lehet eredményes a közönség legszélesebb rétegeinek bevonása nélkül. Egyik főforrása volt gazdagodásának eddig is a nagyközönség érdeklődése — még a harctereken sem feledkeztek meg róla —, remélhető, hogy a jövőben ez még hatványozottabban fog megnyilatkozni.

A katonai és polgári hatóságok mellett a közönségre támaszkodnak nagyrészt a németországi könyvtárak és intézetek is; a berlini kir. könyvtárat nemcsak Németországból s a táborokból árasztják el háborus vonatkozásu ajándékokkal, hanem felkeresik a semleges külföldön, sőt még az Amerikában élő németek is küldeményeikkel. A lipcsei Deutsche Büchereit is nagy

* Hangsulyozzuk, hogy e sorokban háborus emlékeken csak a világháboru nyomtatott emlékeit értjük; tárgyak gyüjtése a hadi muzeumok feladata!

* Magángyüjtő is számos akadt, mint ma is, természetesen; 1888-ban került eladásra pl. Párisban egy főképp háborus gyüjtemény, melynek katalogusa ily cimen jelent meg: *Catalogue des livres, journaux, gravures, caricatures, portraits, relatifs aux evenements de 1848 à 1880, principalement sur la guerre franco-allemande de 1870 et la Commune, compos. le collection de M***.*

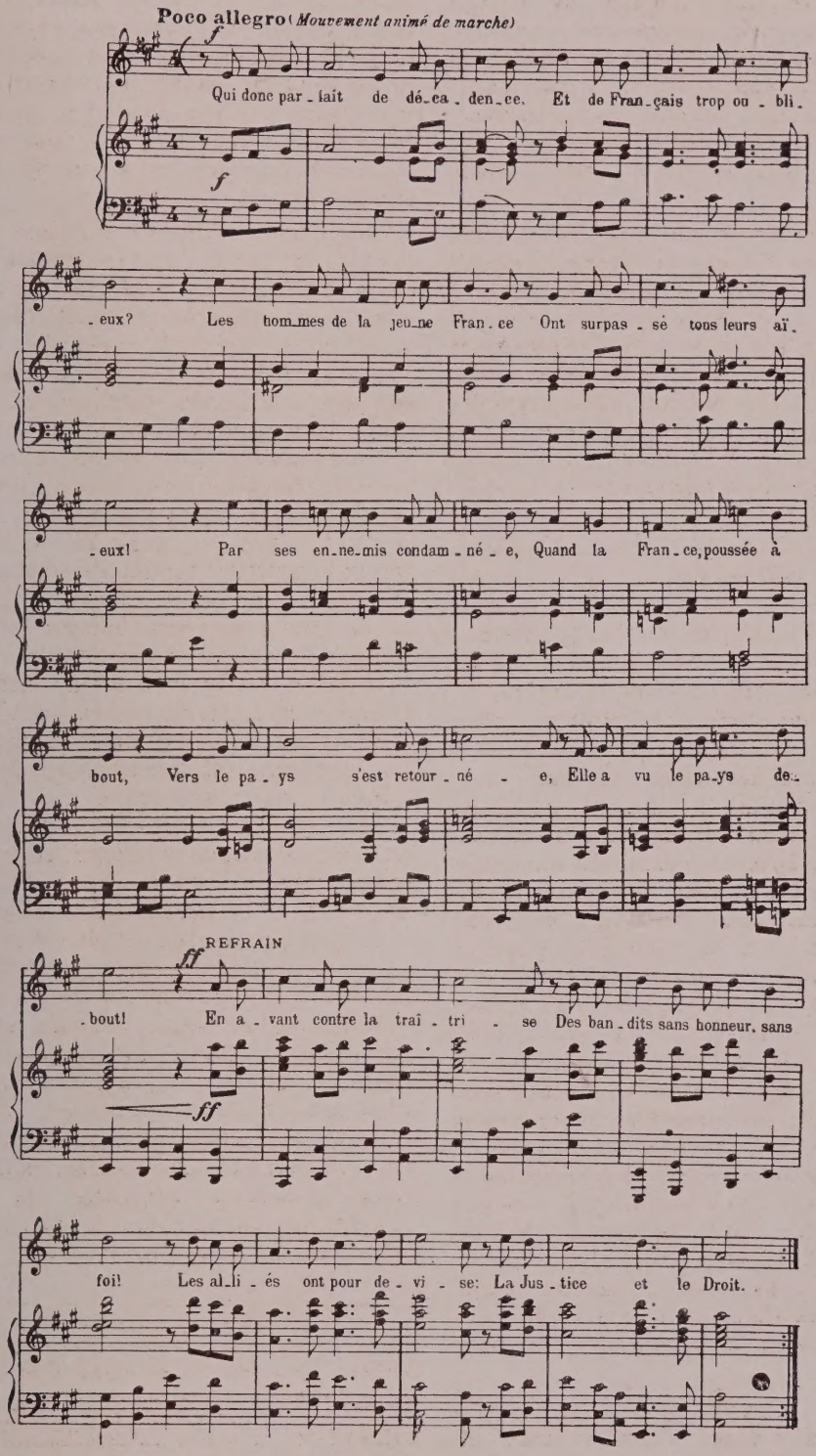

SAINT-SÆNS : La Française. — Kriegssammlung des Ungarischen Nationalmuseum's.

mértékben támogatja a közönség, különösen a könyvkiadók, akiknek elsősorban köszönheti létrejöttét ez a nagyszerű intézmény, mely hivatva van a teljes németnyelvű s Németországra vonatkozó irodalmat összegyűjteni s igy nagyarányu háborus gyüjtést is folytat. Nem érdektelen, hogy a lipcsei másik nagy háborus gyüjtemény vezetője, a Museum für Buchgewerbe und Graphik igazgatója, régi Burschenschaftjának tagjait szólitotta fel közreműködésre, s igy több ezer segitőtársra talált, akik otthon s a hadszintereken gyüjtenek számára háborus nyomtatványokat.

A külföldi anyag megszerzésére is korán megtette a lépéseket a muzeumi könyvtár vezetősége. Megbizottai és jóakarói Spanyolországtól Konstantinápolyig szorgosan dolgoznak a semleges és ellenséges államok háborus irodalmi termelésének összegyüjtésén s nem feledkezett meg Amerikáról sem. Külön ki kell emelnünk, hogy nem egy főkonzulunk is rendkivül becses sorozattal gazdagitotta már eddig is a Könyvtár Háborus Gyüjteményét. E gyüjtők jó része azonban csak a háboru befejezése után számolhat be gyüjtése eredményéről, s igy a külföldi emlékek csoportja, bár már most is szintén igen gazdag ⟨több ezer angol, francia, olasz, orosz, svéd, hollandiai, spanyol, román, török könyv, kép, füzet, plakát, képeslevelezőlap, ujság stb.⟩, itt-ott még hiányos.

Ennyi forrás s ily gondos megszervezés mellett érthető, hogy a Könyvtár Háborus Gyüjteménye közel jár ma az 80.000 darabhoz; a berlini Kriegssammlung nagyságáról pedig fogalmat ad az az adat, hogy körülbelül 20 alkalmazott munkaerejét veszi az igénybe, s több mint 30 helyiséget foglal le az óriási anyag feldolgozása és elhelyezése.

Ily nagy terjedelmü anyagot csak a legvázlatosabban lehet bemutatni néhány sorban, mert hiszen egyes érdekesebb daraboknak az ismertetésével is lapokat lehetne megtölteni.

A könyvirodalom termékeinek bősége ismeretes a könyvkereskedők kirakataiból; Németország vezet ebben is csodálatos termékenységével, s a magyar háborus irodalom mellett a német termelés van meg legteljesebben, természetesen, a muzeumi könyvtár gyüjteményében; de — mint emlitettük — több ezer kötetre rúg a semleges s ellenséges külföld háborus irodalma, ezek mellett azonban igen nagy még a külföldi képek, térképek, ujságok és képeslevelezőlapok száma is. A termelés bőségét mutatja, hogy a német háborus irodalmat összefoglaló *Hinrichs*-féle katalogusnak már az ötödik füzete jelent meg ⟨*Die deutsche Kriegsliteratur*, 1915 végéig⟩, s egész kötetre rúg az angol háborus bibliografia 1915 elejéig ⟨*Books on the great war*⟩, az azóta megjelent munkákat pedig a havonta megjelenő *The Library World* mutatja be. A francia és svájci termékekről a Bulletin mensuel de la librairie française külön füzete: *Numéro spécial sur la guerre de 1914/15. Principaux ouvrages parus en France et en Suisse* nyujt tájékoztatást.*

Nézzük meg legalább egyik kis csoportját közelebbről, válogatott könyvcimekben: a háboru történetével, krónikájával foglalkozó folytatásos munkákat, ez képet nyujt az egésznek nagyságáról: magyarul: *A nagy háboru irásban és képben, A világháboru képes krónikája, A világháboru naplója;* horvátul: *Ilustrovana Ratka Kronika, Svetova Válka 1914;* németül: *Der europ. Krieg in aktenmässiger Darstellung, Der Krieg, Der europ. Krieg, Die grosse Zeit, Der Völkerkrieg, Die Welt in Flammen, Illustrierte Geschichte des Weltkrieges*; franciául: *Histoire de la guerre de 1914 d'après les documents officiels, Histoire de la guerre par le bulletin des Armées, Pages d'histoire 1914/15, Les cahiers de la guerre, Le Panorama de la guerre, Hanotaux: Histoire illustrée de la guerre de 1914, E. Hinzelin: Histoire illustrée de la guerre du droit, La guerre mondiale;* olaszul: *La guerra europea, La guerra delle nazioni del 1914, Il Giornale della guerra europea, La più grande guerra;* románul: *Rasboiul Popoarelor;* angolul: *Times History of the war, The Daily Telegraph war books,*

* A Fővárosi Könyvtár négy füzetben ismertette a mult év októberéig megszerzett háborus irodalmát: *A világháboru ujabb irodalma a városi könyvtárban. (Negyedik sorozat.)*

A SABÁCI NARODNA OBRANA eskütáblája. — Die Eidestafel der Sabácer Narodna Obrana.
A Magyar Nemzeti Muzeum Könyvtárának háborus gyüjteményéből.

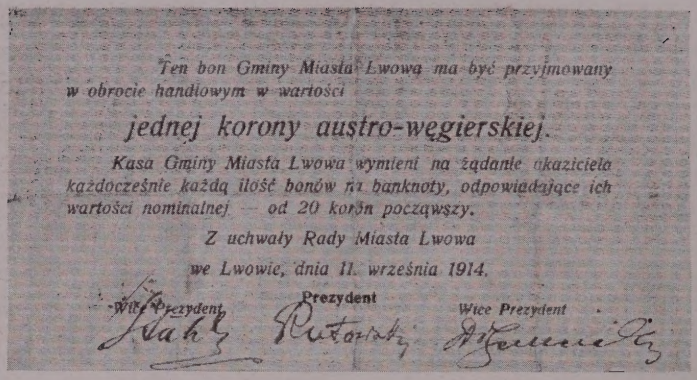
Ten bon Gminy Miasta Lwowa ma być przyjmowany
w obrocie handlowym w wartości
jednej korony austro-węgierskiej.
Kasa Gminy Miasta Lwowa wymieni na żądanie okaziciela
każdocześnie każdą ilość bonów na banknoty, odpowiadające ich
wartości nominalnej — od 20 koron począwszy.
Z uchwały Rady Miasta Lwowa
we Lwowie, dnia 11. września 1914.
Wice Prezydent Prezydent Wice Prezydent

LEMBERGI SZÜKSÉGPÉNZ. — Kriegssammlung des Ungarischen Nationalmuseum's.

The war of the nations, The war illustrated; svédül: *Det Stora Världskrieget;* hollandul: *De Europeesche Oorlog, De Europ. Oorlogsbrand, De Groote Oorlog,* stb; e füzetes munkák mellett azonban már egész sora indult meg a háboru-történeteknek könyvekben feldolgozva, pl. *Der Völkerkrieg, Kralik:* Geschichte des Weltkrieges; *Vico Mantegazza: Storia della guerra mondiale* (eddig két hatalmas kötet, az első a háboru előzményeivel foglalkozik, a második pedig Antwerpen elestéig tárgyalja az eseményeket); *Nelson's History of the war* (I—II.), *Knight: The history of the great european war* stb.—

A legapróbb napi eseményeket is hiven regisztráló *ujságok* fontos forrásai lesznek e nagy idők történetének; sulyt helyeznek tehát az összes háborus gyüjtemények arra, hogy legalább néhány vezetőlapot teljes sorozatban őrizhessenek meg. A berlini kir. könyvtár emellett még hatalmas ujságkivágatgyüjteménynek is megvetette az alapját, amelynek darabjai egy logikusan felépitett rendszer megfelelő csoportjai szerint rendeztetnek el. A Nemzeti Muzeum Könyvtárának hirlap-osztályában helyet foglal a teljes magyarországi hirlapirodalom, feleslegesen lett volna tehát még egy hirlapgyüjteményt felállitani az intézet kebelében s igy csak a külföldi lapokkal kellett a Háborus Gyüjteményt kiegésziteni. A Könyvtár vezetősége nemcsak arról gondoskodott, hogy több német, török, svájci, svéd, román, bolgár, francia, angol lap teljes sorozatban álljon a Gyüjtemény rendelkezésére (pl. *Le Matin, Le Figaro, Le Journal, The Times, Daily Mail, The Daily Telegraph, Svenska Dagbladet, Le Jeune Turc, Tanin, Seara, Ziva* stb. stb.), hanem arról is, hogy a német mellett az összes jelentékenyebb külföldi — semleges és ellenséges — hirlapoknak, folyóiratoknak Magyarországgal és csapatainkkal foglalkozó cikkei, hirei kivágatok alakjában lehető teljességben összegyüjtessenek.

Külön csoport — egyike a legérdekesebbeknek — *a tábori és fogolytábori ujságok,* aminők a mi hadsereglapjaink, pl. *A 3. hadsereg katonai lapja. Soldatenblatt der 3. Armee; A cs. és kir. első hadsereg katonalapja. Soldatenzeitung der k. u. k. ersten Armee;* a hadügyminiszterium kiadásában hét nyelven megjelenő *Tábori Ujság;* a przemysli *Tábori Ujság,* amelynek azonban — sajnos — csak a második körülzárásig megjelent első 26 száma van meg a Gyüjteményben, vagy aminő pl. a német *Kriegszeitung der 4. Armee.*

A már majd egy év óta tartó álló harc Nyugaton több alkalmat ad az ottani német seregeknek, hogy ily irányban is berendezkedhessenek és dolgozhassanak, mint a Keleten folyton előnyomuló offenziva s ennek meg is van az eredménye. Nyugaton, meghóditott területeken egész sora jelenik meg a német tábori ujságoknak, igy Vouziersben: „*Der Landsturm*“, Lille-ben a „*Lilleer Kriegszeitung*“, az Ardennekben a „*Gazette des Ardennes*“, Charlevilleben: „*Die Armeezeitung der 1. Armee*“, Laonban a „*Journal de guerre*“

NOTHGELD AUS LEMBERG. — A Magyar Nemzeti Muzeum Könyvtárának háborus gyüjteményéből.

stb. stb.; csak még a *B. Z. am Mittag*-ot emlitjük meg, amely azonban nagyon messze esik az ily cimü közismert berlini ujságtól, mert — Bapaumeban jelenik meg, a Pas-de-Calais francia départementban, ahol 71-ben is győztesen harcoltak a német seregek. Keletről természetesen jóval kevesebbről emlékezhetünk meg; katonai lap a „*Kriegszeitung der Feste Boyen und der Stadt Lötzen*“, s ide sorolhatjuk még a „*Deutsche Zeitung von Lodz*“-ot s az augusztusban megindult „*Warschauer Zeitung*“-ot.

Fogolytábori ujságokról is természetesen csak Nyugaton lehet szó, francia nyelvü a „*Le camp de Göttingen*“, mely a mult év márciusában indult meg, angol a „*The Wooden City*“, a flamand nyelvü belga hadifoglyok lapja pedig az „*Onze Taal*“.

A könyvek és ujságok mellett a legnagyobb csoport: a hivatalos hirdetmények, falragaszok hatalmas kollekciója, mely fontosságban a legelső helyre tarthat igényt; rendkivül becses és beszédes emlékei ezek a mai nagy időknek s elsőrangu forrásanyagot fognak szolgáltatni a jövő történetirásnak. Emlitettük, hogy részben a köteles nyomdatermékekből, részben pedig a hatóságok küldeményeiből gyül össze ez az anyag, amelyet a külföldi eredetüek egészitenek ki általánosabb szempontból. A Könyvtár ezek közül elsősorban az orosz hirdetményekre — főkép Galiciából — veti a fősulyt s ezekből nagyon érdekes sorozathoz sikerült már apránként hozzájutnia. A német könyvtárak gyüjteményeiben az oroszokon kivül sok belga és francia falragasz is helyet foglal, többé-kevésbbé teljes sorozatban pedig majd mindegyikben ott láthatjuk a belga s francia területek német kormányzóságainak hivatalos kiadványait is. Az 1914. év augusztusában és szeptemberében rövid ideig orosz uralom alá jutott Insterburg, Tilsit és Gumbinnen keletporoszországi városok plakátjait e nehéz hetekből a mi gyüjteményünk is megszerezte teljes sorozatban. Mint érdekességet megemlitjük még azokat az angol plakátokat, melyekkel Kitchener minden ügyességét és ékesszólását felhasználva, a 3-milliós angol hadsereget szeretné megteremteni. Ha csak e plakátokon mulna, nem is lehetne eredménytelen toborzása, annyira sikerültek!

De gyorsabban kell folytatni sétánkat a Háborus Gyüjteményben, mert még a csoportok egész sora vár arra, hogy legalább egy-két szóval megemlékezzünk róluk.

A végleges rendezés után *a háboru előzményeinek emlékei* fogják majd megnyitni a sort; itt foglalhat helyet legelső sorban az a proklamáció, amelyben ő Felsége Bosznia és Hercegovina annektálását adta tudtul, továbbá a szerb agitációnak emlékei s azok a nyomtatványok, amelyek a trónörökös halálával foglalkoznak. Bár tárgyakat nem gyüjt a Könyvtár, mégis nagy örömmel fogadta a Ministerelnökségtől azt a Kohner Adolf báró ajándékából származó eskütáblát s esküpálcát, melyek a Narodna Obrana sabáci fiókjából kerültek elő; legérdekesebb darabjai lesznek ezek e csoportnak.

Szükségutalvány 1915. Notanweisung
20 fillérről. über 20 Heller.
(Kiadva a váltópénz hiánya miatt)
Tiz ily utalvány ellenében bárkinek 2 (kettő) koronát állami papirpénzben fizetek ki vagy az utalványokat a váltópénzhiány megszüntével érvpénzzel visszaváltom.
Daubner József gyógyszerész Homokszil.
Beváltási határidő 1916. jan. 1-ig
(Ausgefolgt wegen Mangel an Wechselmünze)
Gegen zehn Stück solcher Anweisungen bezahle ich Jedem in Staatspapiergeld 2 (zwei) Kronen, oder löse dieselben nach Herstellung des normalen Wechselgeldverkehres in bahrer Münze ein.
Apotheker Daubner József in Homokszil.
Einlösungszeit bis 1. Januar 1916.

MAGYARORSZÁGI SZÜKSÉGUTALVÁNY. — Kriegssammlung des Ungarischen Nationalmuseum's.

A veszteséglajstromok mellett a harcban *elesettek gyászjelentéseit* is gyüjti a Könyvtár s e csoportot ugy igyekszik teljessé tenni, hogy a napilapokban megjelent gyászjelentéseket is besorozza ide hasonló gyászkeretes lapokra felragasztva.

Hatalmas anyag már eddig is a *térképek* csoportja, továbbá a *zenemüveké*, mely felöleli a teljes magyar háborus zenei irodalmat, a németet pedig válogatva; ezek mellett azonban akad néhány külföldi is, pl. *Saint-Saëns La Française*-e, egy Joffre-induló, egy olasz irredenta dal: Trento e Trieste, egy Bukarestben kiadott francia nyelvü és vonatkozásu kuplé: Le chien du Boche stb.

A *ponyvairodalom háborus termékei:* versek, elbeszélések, dalok, dalos füzetek bőven folytak az első időkben, most már azonban szerencsére megapadtak kissé a buzgó versfaragás forrásai.

A *jótékonyságnak* ezer és ezer tért nyitott a háboru, s a jótékonycélu egyesületek és mozgalmak működéseinek *nyomtatott emlékei:* falragaszok, felhivások, gyüjtőivek, meghivók, műsorok, beléptijegyek, jótékonysági bélyegek, számolócédulák stb. szintén egyikét alkotják a legnagyobb csoportoknak.

A *posta és tábori posta háborus nyomtatványai* sem érdektelenek, pl. a különféle magyar, osztrák és ellenséges hadisegélybélyegek, a tábori posta különféle ürlapjai, az elfoglalt orosz területeken használt német és osztrák-magyar bélyegek, német bélyegek belga területekről s belga levélküldemény francia földről ⟨Le Havre⟩ belga értékjegyekkel stb.

Mig a *képeket* és *fényképeket* illetőleg arra törekszik a Könyvtár, hogy a magyarországiakat s a magyar vonatkozásuakat teljes sorozatban megszerezze, a többit pedig csak válogatva, addig a *képeslevelezőlapokat* válogatás nélkül gyüjti. E gyüjteménye ma jóval meghaladja a 10.000 darabot s számos csoportra oszlik ⟨szárazföldi, tengeri csataképek, humoros, hangjegyes, szöveges, térképes lapok, hangulatképek, jelvényes lapok, arcképek stb. stb.⟩. A zöme természetesen magyar, de főkép német eredetü, ezek mellett azonban igen nagy a külföldi: francia, angol, olasz, török, román képeslevelezőlapok száma is. Az olasz lapok még a háboru kitörése előtti időkből valók s nagyszerüen visszatükrözik a jóakaratu semlegességet proklamált hű szövetségesünknek hangulatát; ezeknél gonoszabbak és alávalóbbak nem lehetnének legádázabb ellenségeinknek karikaturái sem, aminthogy hiába is keressük párjukat még a francia és angol képeslevelezőlapok között is.

A *háboru humorának* nyomait megtaláljuk majd minden csoport darabjai közt; a könyvek közt ott láthatjuk pl. az anekdotagyüjteményeket, a képek és képeslevelezőlapok közt számtalan karikatura akad, egész sora jelent meg a tréfás térképeknek s még a gyászjelentések is képviselve vannak Itália, Varsó stb. gyászjelentéseivel. *Háborus gyermekjátékokban* is oly nagy a termelés, hogy külön csoportként szerepelhetnek ezek is.

CSERNOVICZI SZÜKSÉGPÉNZ.
A Magyar Nemzeti Muzeum Könyvtárának háborus gyüjteményéből.

A szükségpénzek csoportjában egész sorát találjuk a magyar, osztrák, német, franczia, belga, lengyel szükségpénzeknek, — sőt ide számitható az angol 10 shillinges is, — mert az aprópénz hiánya egyformán érez ető volt mindenütt a háboru első idejében.

Nagyon sok nyomtatott emléke van ezeken kivül még a háborunak, amelyek e csoportok egyikébe sem illenek bele. Ideiglenesen a «Vegyesek» doboza fogadja magába ezeket, de egyik a másik után válik ki innen s kér külön helyet magának, ha megnövekedett. Itt foglalnak helyet például a különféle naptárak, jelvényes levélpapirosok, reklámcédulák, itt találjuk meg a bécsi villamosjegyek nagy kollekcióját azokból az időkből, amikor ezeknek hátán receptekkel szolgáltak a közönségnek, hogyan készithetnek a rossz lisztből jó kenyeret, polentát stb; itt tanulmányozhatjuk a hazai s német vendéglők étlapjait, melyek szépen megférnek egymás mellett s a szerény német árak nem tudnak betelni a mieink nagyságának bámulatával.

Elértünk sétánk végére a Háborus Gyüjtemény nyomtatványai között s csak egy csoport van még hátra: a *kéziratos emlékeké*, ahol a naplók, tábori levelek, rajzok stb. foglalnak helyet. Ezeknek értékét a jövő történetirás szempontjából felesleges hangsulyoznunk; hogy ma azonban még ez a legkisebb csoport, az érthető, hisz' a naplók még folynak, a táborból küldött levelek a távollevőket helyettesitik itthon s nem is fognak addig megválni ezektől, mig csak haza nem térnek iróik. Ezekre nagyobb számban tehát csak a háboru után lehet számitani.

Ezzel be is fejeztük a háborus gyüjtés s a Nemzeti Muzeum Gyüjteményének vázlatos bemutatását; a gyüjtés körei állandóan nőnek, napról-napra nagyobb arányokban gyarapodik az anyag már most is, pedig kétségtelen, hogy a valóban nagy termelés csak a háboru után fog megindulni. Ekkor azonban már ez ujszerü gyüjtés utai annyira ki lesznek taposva, annyira tisztázódni fognak a gyüjtés és rendezés szempontjai, hogy a gyüjtemények nyugodtan nézhetnek majd az árvizszerüen közeledő bő termelés felé.

Muzeumi Könyvtárunk gyüjteménye eddig is sokat köszönhetett a magyar közönség támogatásának, remélhető, hogy a jövőben ez még gazdagabb forrása lesz s igy méltón sorakozhat majd a legnagyobb külföldi gyüjtemények mellé!

Dr. HOLUB JÓZSEF.

OROSZ JÓTÉKONYSÁGI BÉLYEGEK. — Russische Wohltätigkeitsmarken.
Kriegssammlung des Ungarischen Nationalmuseums.

DIE GEDRUCKTEN KRIEGSDENKMÄLER.

DIE KRIEGSSAMMLUNG DER BIBLIOTHEK DES UNGARISCHEN NATIONALMUSEUMS.

Das hochgesteigerte historische Interesse und die richtige Auffassung seiner Ziele und Aufgaben, haben die Bibliotheken angespornt, das Sammeln, das Sichten und die Aufbewahrung der Quellen der welterschütternden Ereignisse für die Geschichte der Zukunft zu verrichten. Diese Anregung blieb nicht unbeachtet, denn wir sehen schon eine ganze Menge reicher Kriegssammlungen in Österreich und in Deutschland erstehen. Bei uns hat die Bibliothek des Nationalmuseums diese grosse Arbeit übernommen und seit den ersten Tagen des Krieges bestrebt sie sich mit ernster Aufmerksamkeit alle gedruckten Kriegsdenkmäler zu sammeln. In erster Reihe selbstverständlich die ungarische, doch erstreckt sich ihr Interesse auch auf die der Verbündeten und Neutralen, ja sogar auch auf die der Feinde.

Dieses Bestreben stellte die Bibliotheken vor eine überaus schwere Aufgabe, weil einerseits alle wichtigeren Denkmäler des Hinterlandes hiehergehören, andererseits sich so viel heterogenes Material anhäufte, wie man es bisher in der Arbeit keiner Bibliothek vorgefunden. Und obwohl die Sammelarbeit noch im vollen Gange ist und die Grundprinzipien der Einteilung noch nicht vollständig festgelegt sind, wird es nicht ohne Interesse sein, einen Blick auf die Arbeit zu werfen.

Die Quellen des Nationalmuseums sind: die Pflichtexemplare, die Bezug auf den Krieg haben, gelangen in die Kriegssammlung; das Ministerium des Innern hat die Behörden angewiesen, je ein Exemplar ihrer Kriegsverordnungen und Bekanntmachungen der Bibliothek einzusenden, auch der Finanz- und Kriegsminister versprachen ihre Unterstützung; viele Wohltätigkeits- und andere Vereine bereichern die Sammlung mit ihren Kriegsdrucksachen, überdies vermehrt die Bibliothek ihr Material auch durch fortwährenden Kauf. Schliesslich verdient die Teilnahme des Publikums erwähnt zu werden, aus der uns ebenfalls reiches Material zufliesst.

Die Sammlung im Auslande ist ebenfalls gründlich organisiert. Die Vertrauensmänner und Liebhaber, unter denen man manche eifrige Mitglieder unserer ausländischen Vertretung findet, sind von Spanien bis Konstantinopel, ja sogar in Amerika eifrig bemüht, die einschlägige Produktion der Neutralen und der Feinde zu sammeln. Durch ihre Direktion steht die Bibliothek mit allen ähnlichen grösseren österreichischen und deutschen Sammlungen in Berührung, um ihren Zuwachs durch Austausch der Duplikate zu vermehren.

BORITÉK a le-havrei belga postáról. — Briefumschlag an der belgischen Post in Le-Havre aufgegeben. A Magyar Nemzeti Muzeum Könyvtárának háborus gyüjteményéből.

Diese reichen Quellen und die sorgfältige Organisation erklären, dass die Sammlung des Museums bereits am Anfang des Jahres 1916 aus 80.000 Stücken bestand.

Die provisorische Einteilung der Sammlung ist folgende:

1. Bücher, worin die ungarische Kriegsliteratur vollständig ist, dann mit annähernder Vollständigkeit die deutsche Kriegsliteratur, daneben enthält aber die Sammlung auch sehr viele französische, englische, italienische, russische, schwedische, niederländische, rumänische und türkische Kriegsbücher und Hefte.

2. Zeitungen; da die Bibliothek eine separate Zeitungsabteilung besitzt, die alle ungarischen Zeitungen enthält, werden dieselben hier nicht gesammelt. Man hatte also nur zu sorgen, dass die ausländischen grossen Tageszeitungen angeschafft werden, weiterhin, dass diejenigen Artikel der deutschen, französischen etc. Zeitungen, die Ungarn betreffen, als Ausschnitte gesammelt werden.

3. Feldzeitungen und Zeitungen der Gefangenen.

4. Offizielle Bekanntmachungen, Plakate, Mehl- und Brotkarten, etc.

5. Die Feldpost.

6. Verlustlisten, die Traueranzeigen der Gefallenen; diese Sammlung wird auch dadurch vergrössert, dass die in den Tageszeitungen enthaltenen Trauermeldungen ausgeschnitten und auf schwarzberänderte Blätter aufgeklebt werden.

7. Landkarten.

8. Musikalien.

9. Die Drucksachen der Wohltätigkeitsbestrebungen, Wohltätigkeitsmarken, Rechnungszettel, Sammelbögen etc.

10. Die Produkte der billigen Volksliteratur.

11. Bilder, Fotografien, Verschlussmarken, Plakate.

12. Ansichtskarten ‹über 10.000 Stück›.

NÉPIES TÖRÖK KŐRAJZ az oroszok kegyetlenségeiről. — Türkisches Flugblatt die Gräueltaten der Russen darstellend. — Kriegssammlung des Ungarischen Nationalmuseum's.

13. Humor des Krieges.
14. Spiele.
15. Notgelder.
16. Manuscripte: Tagesbücher, Feldbriefe, Zeichnungen. Ein starkes Anwachsen dieses Teiles ist natürlich erst nach dem Kriege zu erwarten.

Gebrauchsgegenstände werden von der Bibliothek wohl nicht gesammelt, doch wurden die Eidestafel und Eidesstab der Narodna Obrana in Sabácz mit grosser Freude als Geschenke angenommen, und sie werden gewiss die interessantesten Stücke der Abteilung «Vorgeschichte» sein werden.

Es gibt noch viele gedruckte Denkmäler des Krieges, die in keine dieser Gruppen passen. Provisorisch finden sie Aufnahme in den Schachteln für »Verschiedenes«. Doch wenn sie sich ansammeln, scheiden sie nacheinander aus und fordern ihre besondere Stelle. Hier finden wir zum Beispiel die verschiedenen Kalender, Briefpapiere mit Abzeichen, Reklamzettel etc. Hier finden wir z. B. eine grosse Sammlung Wiener Karten der elektrischen Strassenbahn, aus der Zeit, als man auf der Rückseite derselben dem Publikum Ratschläge erteilte, wie aus schlechtem Mehl gutes Brot, Polenta etc. herzustellen sei; hier können wir die Speisekarten inländischer und deutscher Gasthäuser studieren etc.

Hiemit haben wir die Skizzierung der Sammlung von Kriegsdenkmäler und der Sammlung der Bibliothek des Nationalmuseums beendet. Die Rahmen der Sammlung dehnen sich beständig, das Material vermehrt sich jetzt schon von Tag zu Tag, doch wird zweifellos die grösste Bereicherung erst nach dem Kriege beginnen. Doch werden dann die Wege dieses neuartigen Sammelverfahrens schon so gebahnt, die Gesichtspunkte des Sammelns und Sichtens schon so geklärt sein, dass die Anstalten dieser Hochflut der Produktion schon mit Beruhigung entgegensehen können.

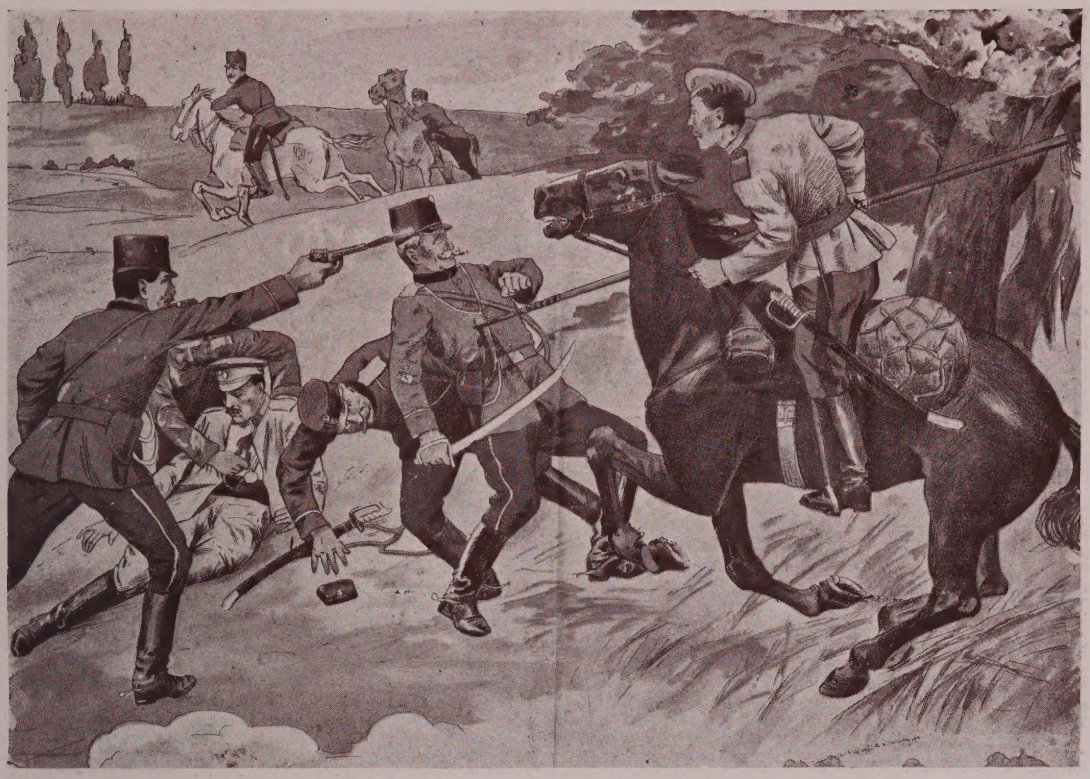

NÉPIES OROSZ KŐRAJZ a magyar és osztrák katonák ellen. — Russisches Flugblatt gegen die ungarische und die österreichische Armee.
A Magyar Nemzeti Muzeum Könyvtárának háborus gyüjteményéből.

DAS SAMMELN DER KRIEGSERINNERUNGEN.*

Kaum dass die Grenzgebiete Ungarns von der feindlichen Besetzung befreit wurden, begann das Sammeln der Kriegserinnerungen sich auf immer grösser werdende Kreise des Publikums auszubreiten. Besonders die Waffen und Utensilien des Feindes erfreuten sich eines grossen Absatzes, nichtdestoweniger die verschiedenen Geschosse, deren viele in den Händen der Sammler explodierten und dadurch schwere Unglücksfälle verursachten. Dass einer derartigen Gefahr vorgebeugt werde, wurde der Besuch der Schlachtfelder noch im Sommer verboten, doch nach dem Kriege wird deren Durchforschen und das Sammeln in noch höherem Grade fortfahren, so dass es zu wünschen wäre, dass diese Tätigkeit im Interesse der neben den verlassenen Schlachtfeldern geplanten kleineren Kriegsmuseen in richtige Bahnen gelenkt werde. Das von der Armee geplante grosse Kriegsmuseum macht es überflüssig, dass die schon bestehenden öffentlichen Sammlungen sich mit der Gründung derartiger Sammlungen versuchen sollen. Das ungarische National-Museum beschränkt sich auch nur auf das Sammeln derjenigen Drucksachen, die sich in den Rahmen der Bibliothek einfügen lassen, worüber in dieser Nummer unseres Blattes ein anderer Artikel berichtet. Unsere amtliche Kreise trugen bisher nur für das Verewigen der hervorragenderen Punkte

* Kivonat Divald Kornél alább következő cikkéből.

HOLLAND KARIKATURA a békéről. — Holländische Karikatur auf den Frieden. Kriegssammlung des Ungarischen Nationalmuseum's.

der Kriegsschauplätze Sorge. Eine derartige Serie, die für das Hauptinspectorat der Museen und Bibliotheken verfertigt wurde, dient zur Illustrierung unseres Artikels. Das Sammeln eines anderartigen Materials ist die Aufgabe der lokalen Interessenten und intelligenten Sammler. Hierher gehören in erster Reihe die geschriebenen Erinnerungen des Krieges, aus deren Reihe der Verfasser unseres Artikels die Aufzeichnungen eines Kleinstadtpfarrers veröffentlicht, die während der Invasion der Russen verfasst wurden. Hier zu erwähnen sind die Kriegsgemälde, Zeichnungen und die Aufschriften, die in den Deckungen und sogar in den Schützengräbern auf die Planken gekritzelt in grosser Zahl zu finden sind. Dann die durch das Feuer der Gefechte beschädigten Kunstgegenstände, zum Beispiel die geschmolzene Glocke der Sztropkóer Kirche, die aus dem XVII. Jahrhundert stammt, deren mit menschlichen Köpfen verzierte Krone vom Feuer verschont geblieben, und zuletzt die Arbeiten der Kriegsgefangenen, die aus ethnografischen Gründen interessant sind. Im Falle, wenn all diese Gegenstände gesammelt werden würden, könnten von den Städten, die in der Nähe der verlassenen Schlachtfeldern liegen, kleinere oder grössere Museen lokaler Interessen errichtet werden, deren Leitung und Bewachen den aus dem Kriege heimkehrenden Invaliden anvertraut werden könnte.

KLIMÓ ISTVÁN: Sanok.

HÁBORUS EMLÉKEK GYÜJTÉSE.

Még tombolnak a világraszóló harcok. Azokban az országrészekben azonban, a melyek közvetlenül is ki voltak téve a háboruval járó viszontagságoknak, az oroszok visszavonulása nyomában egyszeriben föllélegzettek az emberek. A rémes rombolások szinhelyén korán megindult az ujjáépités nagy és nehéz munkája, a melyet kihült csatatereinken szinte mindenfelé nyomon kisér a gyüjtés uj nemének egyre növekedő szenvedélye: a háborus emlékek gyüjtése. Alig hogy az oroszoktól megszállott vármegyékben megindult a vasuti forgalom, az érdeklődők csapatostul kerekedtek föl, hogy elhagyott csatatereinket bejárják s alig volt közöttük egy is, a ki nem ott talált emlékekkel megrakodva tért volna haza. Egy-egy ütközet szinhelyén, csata után, az előrenyomuló sereg háta mögött a munkás-csapatok valóságos nagytakaritást visznek véghez s szekérszámra szállitják el a legközelebbi gyüjtőhelyre a legkülönfélébb holmit, a melyet a katonaság, jóbarát, ellenség egyaránt a harc hevében elhagyott. Egy-egy vaggonravaló ilyen szállitmányból bizvást kitelnék egy-egy kisebbfajta háborus emlék-muzeum. A mire a meghóditott területen elül a harci zaj s a hadfelszerelő csapatok is előbbre vonulnak, árkász-szakaszok járják be az elhagyott csatatereket, a kik itt aknákat s el nem sült gránátokat és srapnelleket robbantanak föl, a szerteszét heverő kézi gránátokat és a bombákat gyüjtik, általában bátorságossá teszik a békés munkának visszaszerzett földet. A modern csaták azonban óriási területen zajlanak le s egyik-másik lövedék napi járó földre is eltéved. Szóval minden zugot lehetetlen átkutatni s nem egy gyüjtő járt pórul, a ki el nem sült lövedéket hozott nagy büszkén haza, a mely aztán, többnyire az avatatlan bánásmód miatt, fölrobbant kezében. A letünt nyáron körülbelül juliusig, hol szekereken, hol automobilon, nem egy helyen, társas-kirándulásokat rendeztek felvidéki vármegyéinkben a nevezetesebb harcok szinhelyére, miglen a gyakran ismétlődő szerencsétlenségek miatt, hatósági tilalommal, beszüntették ezeket. Az érdeklődők népvándorlása azonban felvidéki vármegyéink határszéli részeibe bizonyára csak a háboru után fog megindulni, a mikor már nem lesz veszedelmes a járás-kelés a legádázabb harcok egykori szinhelyén sem s a tilalomfák is ledőlnek, a melyek eddig az

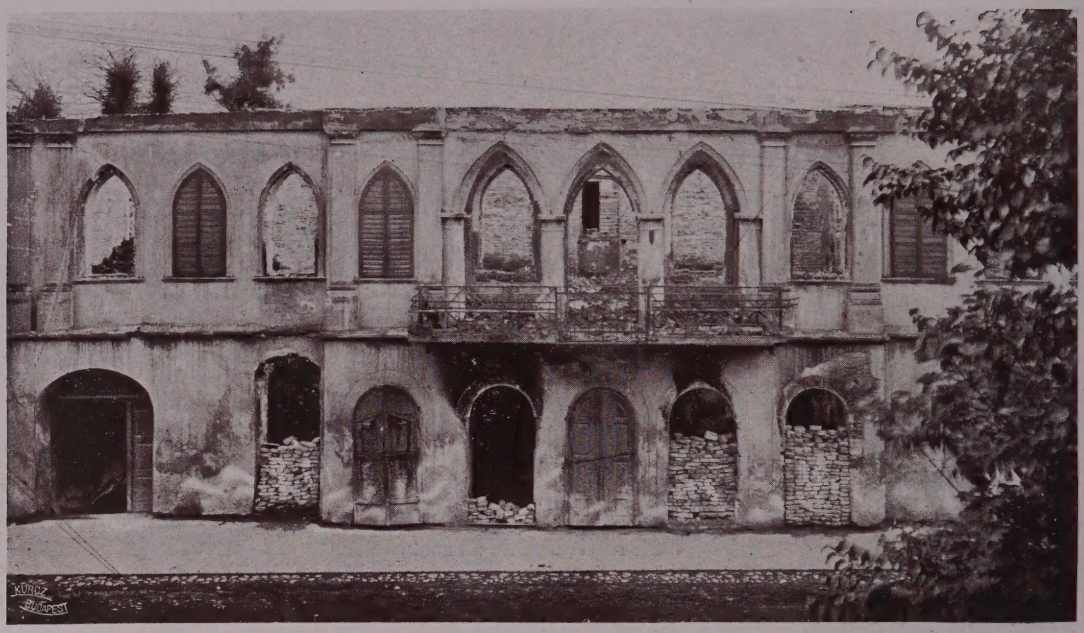

ROMBADŐLT LAKÓHÁZ Homonnán. — Homonnaer Wohnhaus in Ruinen.

érdeklődőknek lépten-nyomon utját állták. S ha már tisztában leszünk az áldozatokkal és az eredményekkel, a melyekkel a világháboru járt, emlékeinek gyüjtése iránt is az érdeklődés csak akkor fog igazában fellobbanni! A jövő érdekében, a mely a világ legnagyobb háborujának emlékei iránt bizonyára emberöltők multán sem szünik meg érdeklődni, kivánatos leginkább, hogy ezek gyüjtése helyes irányba tereltessék.

A mig a háboru tart, hatósági tilalom alá esik az elhagyott harctereken maradt minden olyan fajta tárgyak gyüjtése, a melyeket a hadsereg még használhat. S minthogy alig lehet elképzelni olyan tárgyat, amelynek legalább anyagát nem lehetne ismét hadi célokra felhasználni, becsületes uton egyelőre lehetetlenség olyan háborus emléket szerezni, a melyet ma szélesebb körökben ennek tartanak. Különösen nagy az érdeklődés az ellenségtől csatatereinken hagyott fegyverek, töltények, jelvények, gombok, ásók és egyéb felszerelési tárgyak s a fölrobbant, tehát üres srapnelltokok vagy gránátszilánkok iránt. Az ily irányu gyüjtésnek azonban alig van komoly rugója, még kevésbbé komoly célja. A kuriózumhajhászás, a mely szitja, azonfelül sérti a jó izlést is, mert vét a komolyság ellen, a melylyel a háboru leginkább megrázó mozzanatai iránt viseltetnünk kellene. Ha a háboru tüzének kitett vidékek lakói elteszik a srapnelltokot, a melynek robbanása házukat felgyujtotta, összegyüjtik a golyókat és patronokat, a melyeket udvarukon hányt el a tovább üzött ellenség, ennek még van értelme. De hogy valaki csak azért gyüjtsön lövedékhüvelyeket és tokokat, hogy otthon virágvázáknak használja s már a hadviselés szempontjából még hasznavehető tárgyakat azért, hogy ismerősei együgyübb részének imponáljon, ez a gyüjtés oly primitiv foka, mint a minő a hajdan való egyszerü jámbor nyárspolgároké volt, a kik a bibliabeli Sámson zápfogával vagy Barbarossa Frigyes trónusából való lószőrrel dicsekedtek raritásaik sorozatában. A háboru után ebben a tekintetben is elnézőbbek leszünk.

A gyüjtésnek azonban ezután sem az ily tárgyak fölhalmozása lesz a gerince. Mit gyüjtsünk tehát? fogják sokan kérdezni s a legtöbben bizonyára muzeumainktól várnának a legszivesebben irányitást. Tudjuk, hogy a háboru után maga a hadvezetőség tervez nagyszabásu hadtörténelmi muzeumot, a melynek feladata az lesz, hogy maradan-

A LABORCRÉVI BAZILITA-MONOSTOR ⟨Kraszni-Brod⟩ Zemplénmegyében.
Monasterium der Laborcréver Basiliten in Krasni-Brod ⟨Zempléner Comitat, Ungarn⟩.

dóan örökitse meg a világháboru emlékét, ennek széditő távlatát. Hogy milyen lesz ez a muzeum, erről már kaptunk izlelitőt a had- és népegészségügyi kiállitáson, a melyet Budapesten az országházában, az országos hadsegitő-bizottság rendezett. Ezzel a nagyszabásunak tervezett vállalkozással muzeumaink bizonyára nem sok reménynyel versenyezhetnének s épp azért helyes, hogy a Nemzeti Muzeum is csak a könyvtárának keretébe illő háborus nyomtatványok gyüjtésére vállalkozott.

A hadsereg részéről tervezett nagy háborus muzeum perspektiváját azonban bizonyára csak mélyiteni fogja és szinesebbé teszi, ha elsősorban a háborunak közvetlenül kitett országrészekben helyi gyüjtemények is keletkeznek. Ezek létesitésében a gyüjtőkre vár nagy szerep, a kiknek a nyilvános muzeumokkal való közvetlen összeköttetése és érdeklődése nélkül valójában közgyüjtemény rendes körülmények között sem virult föl soha és sehol sem nagyszabásuvá.

Elhagyott harctereink rendszeres átkutatása, háborus muzeumba méltó tárgyak gyüjtése céljából, lehetetlen vállalkozás lenne, annyival is inkább, mert a mit ott még az alapos takaritás után találhatnánk, azt legfeljebb staffázs célokra használhatja föl az ilyen muzeum, a mely azonfelül az erre illetékes körök várható érdeklődése esetén efajta holmihoz jóval kényelmesebb uton juthat hozzá a hadsereg anyaggyüjtő telepein. Puskák, gépfegyverek, aknavetők, lövedéktokok, patronok, ruhadarabok és más efélék fölhalmozása sem magánosok, sem muzeumok gyüjtésének nem lehet célja. Az ilyen tárgyaknak muzeális értéket még az sem kölcsönözhet, ha esetleg lokális érdekűek, ha annak a vidéknek csatatereiről valók, a melynek területén a háborus emlékmuzeumot alapitották. Viszont megőrizésre vagy megörökitésre való minden tárgy, a mely nem tömegcikk s a háboruról is mond valamit. Elsősorban minden vármegyénknek és városunknak arra kell törekednie, hogy megőrizze, vagy legalább képben, rajzban megörökitse mindazt, a mit a háboru területén elpusztitott vagy alkotott s a mi a háboru után rövidesen ismét el fog tünni. A községek, a melyeket ágyuk tüze döntött romba, rendre ujjá fognak épülni, a lövészárkok és fedezékek, a melyek a végtelenségbe veszve, hasitják föl az anyaföldet,

A GRÁNÁTLÖVÉSTŐL TALÁLT HUTÁSI FATEMPLOM Sárosmegyében.
Die von Granaten getroffene Holzkirche in Hutás. (Sároser Comitat, Ungarn.)

épp ugy behegednek, mint a sebek, a melyekkel vitéz katonáink térnek haza a csaták tüzéből. Ezek megörökitése a jövő nemzedékeknek ugyancsak közvetlen tanulságokkal szolgál majd. Ép ugy katonáink és az ellenség ezreinek temetői, a mely utóbbiak száma jóval nagyobb, sem minthogy örökös föntartásukról gondoskodni lehetne, s a melyek helyén egy-két év mulva alighanem ép oly közömbösen szántanak majd földmiveseink, mint a háboru előtt. A háboru helyhez kötött s bizvást ugy is mondhatjuk: monumentális hazai emlékeinek megörökitéséről nálunk elsőnek a Muzeumok és Könyvtárak Országos Felügyelősége gondoskodott, a mely már a nyár elején rendre lefotografáltatta elhagyatott csatatereink érdekesebb pontjait, művésziesen kiépitett lövészárkait, fedezékeit, a rombadőlt községeket és apró falusi templomokat, a melyek művészi szempontból sem jelentéktelenek, az ágyuk tüzétől megviselt állapotában azonban alighanem ezután is jóval nagyobb érdeklődést keltenének, mint nem egy nagyhirü régi műemlék. Ha az ezeken a felvételeken megörökitett fixpontokat megfelelő nagyságu térképen számokkal jelöljük meg, a határainkon belül lezajlott csaták keretének oly szemléltető anyagához jutunk, a melyért ugyancsak hálás lesz a jövő történetirója. Ennek kiegészitése a különösen tisztjeink részéről a csaták tüzében készült, lokalizálható fotografiákkal, a melyeket a háborus területen szerzett jó ismerőseiknek nagy számmal küldenek meg, a főbb védelmi vonalak egy-két részletének, katonáink helylyel-közzel ugyancsak művészi leleménynyel rögtönzött téli szállásainak, az ellenség buvóhelyeinek plasztikus mintáival, festményeivel és rajzaival a keret távlatát ugyancsak mélyitené. A keretnek megfelelő tartalmat adni már jóval nehezebb és bonyolultabb feladat. Elsősorban tekintetbe itt bizonyára a háborura vonatkozó irott emlékek jöhetnek, a melyek elhagyott csatatereinken maradtak ránk. Katonáinknak a harcok viharában rögtönzött föliratait, verseit, rajzait és karrikaturáit, a melyekkel az elhagyott fedezékek deszkaburkolatát, téli szállásaik falát diszitették, ezek valószinü lebontása alkalmával, legalább részben, meg kellene menteni, különösen, ha pszichologiai,

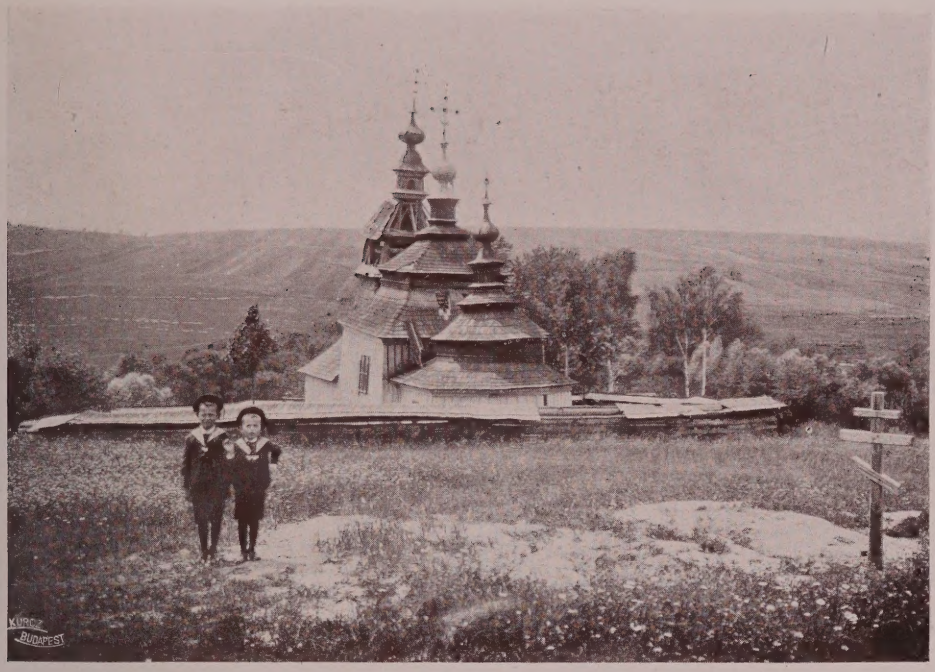

A FELSŐMERSEI FATEMPLOM Sárosmegyében.
Die Holzkirche in Felsőmerse ‹Sároser Comitat, Ungarn›.

művészeti vagy népművészeti szempontból is érdekesek. S talán akad gyüjtője az ellenség feliratainak is, a melyek a megszállott területek házainak a falain egyes vidékeken még ma is megközelitő felvilágositást adnak arról, hogy milyen volt egyik-másik hadseregrész elhelyezése. A háboru nyomtatott emlékeinél pedig bizonyára nem kevésbbé fontosak az irott följegyzések, a melyek a megszállott és a háboru tüzének közvetlenül kitett városok, községek viszontagságairól és szenvedéseiről számolnak be nem egyszer megkapó közvetetlenséggel. Ide sorozhatjuk az ellenség irott parancsait, igazolványait, rendeleteit, elismervényeit, nyugtáit, a melyeket többnyire sohasem váltott be, a repülőgépekről ledobott irásokat, felhivásokat. A mikor a háboru kitört, Fischer-Colbrie Ágost, kassai püspök egyházmegyéjének valamennyi lelkészét felszólitotta, hogy községének a háboruval kapcsolatos eseményeiről naplót vezessen. Hogy mily érdekes és intim dokumentumokkal fognak gyarapodni e naplók révén háborus gyüjteményeink, ennek illusztrálására itt közlöm egyik felvidéki kis városunk plébánosának rapszodikus följegyzéseit, a melyek közvetlenségükkel az orosz invázióról szóló hosszu hirlapi tudósitások ellenére is, meglepően ujszerü részleteket tárnak föl szorongattatásunk lázas napjaiból.

1914 aug. 11. Missa votiva tempore belli. Hivatalos istentisztelet, hatóságok jelenlétében.
Aug. 18. Király születésnapja, ugyanaz. Oltárbeszéd. Óriási lelkesedés. Este kivilágitás. Fáklyásmenet. Plébánia előtt beszéd a közönséghez. Reggel katonanap. Gyüjtés az utcán. Eredmény 500 korona.
Aug. 27. Jóléti bizottság alakulása. Veszélyben a városi ellátás.
Szept. 4. Veni Sancte a polgáriban.
Szept. 5. Veni Sancte a gimnáziumban.
Szept. 11. Veni Sancte az elemiben.
Szept. 20. Kálváriai bucsu. Nyomott hangulat Frundsberg őrnagy Czernowitz alól átutazóban. Ezredéből alig maradt hirmondó.
Szept. 21. Lengyel menekültek légiói. Feketéllik a város lengyel papoktól.
Szept. 25. Ivánka őrnagy.
Szept. 26. Gorayski, a bécsi urakháza tagja, v. b. t. t. nővérével és kiséretével éjjel a városba érkezik. Miután a katonaság mindent lefoglalt, lakást nem tud találni. Befogadom egyetlen megmaradt szobámba. Nővére, az öreg 80 éves kisasszony, hétfőn az uti izgalmaktól kimerülve, meghal ágyamban.

A RÁKÓCZI-KASTÉLY ZBORÓN. — Schloss Rákóczi in Zboró.

Okt. 4. A II. hadseregfelügyelőség szigoru rendeletei. Éjjeli záróra 9. Igazolványkényszer. Délelőtt istentisztelet, azon a katonai hatóságok is, előleges hivatalos bejelentés erről, s egy burkolt kérelem: a mise végén Gotterhalte legyen!! Mise végén magyar szentbeszédet tartottam: A magyar nemzet a monarchia legfőbb és legbiztosabb támasza stb. Vitam et sanguinem! Felajánljuk életünket és vérünket. Legyen éltünk az övé, miként az ő élete a mienk, legyen a magyar nemzet dicső koronájának, felséges királyi házának legszilárdabb támasza, miként ő nemzetünknek, országunknak legerősebb védője és oszlopa stb. A II. hadsereg nagyon osztrákos társaságában a piros posztóval burkolt padokban gróf Andrássy Géza, herceg Windischgraetz, Beöthy képviselőházi elnök stb. majdnem tapsoltak... a városi urak pedig a beszéd után lelkesedésükben ölelgettek... Pedig rögtönzött beszéd volt, de a Gotterhalte ránkerőszakolása fölötti bánatos érzelmek táplálták... Hát meg is volt a Gotterhalte... amolyan temetési tempóban, csendben, hibásan, a kórus nem tudta... egy strófa, ismétléssel, a mi pedig ezután jött, azt el nem felejti a város soha! A magyar Hymnus, énekelve a kórus és az egész közönség lelkesült orditásával, azt hittük, összeomlik a templom fala a fortissimóktól!

Okt. 15. Gorayskiék visszamentek, hova, nem tudni. Szebnie és Moderówka birtokaik a tűzvonalban, a legbizonytalanabb helyzetben.

Nov. 9. Boroevics III. Armee-kommandójának érkezése Sanok felől. Visszavonulás. Schreckliche Übermacht! 1:6 arány.

Nov. 15. Boroevicsné meglátogatja férjét, a kit a háboru elejétől még nem látott. Helyzet rosszabbodik.

Nov. 17. Boroevics tovább megy. Jóny dandárparancsnok érkezése. Egy tábori csendőrtiszt bejön s eltiltja a harangozást. Pánik és kimondhatatlan lelki depressziót okoz ez.

Nov. 26. Jóny el. Gróf Batthyány érkezése ‹őrnagy›, rossz hirek. Egyre veszélyesebb jelek.

Nov. 28. Gróf Batthyány el. A paróchia tele tiszttel. Egyetlen szobát hagynak nekem. Eljön éjjel egy adjután és kidob az ágyamból, mert a hadtestparancsnoknak kell a szoba. Zürzavar éjjel. Ez már a háboru.

Nov. 29. Főispán: Aggodalomra nincs ok.

Nov. 30. Már a Korpskommandó sem érzi magát biztonságban. Megy tovább visszafelé. Azt határoztam, hogy maradok. Biztatás, hogy a várost védeni nem fogják, nincs veszély az ittmaradásra. Egyszerre déltájban egy nagy tömeg katonamunkásosztag a villanytelep mögött lőárkokat ás, aknákat rak le. A kálváriára először 6, később 12 ágyut vontatnak. «Aggodalomra nincs ok». Estefelé egy utolsó vonatot kikunyoráltunk, azzal mentem a szomszéd városba.

Dec. 1. Délután oroszok bejövetele. Revolveres kvártélycsináló tiszt küldözi mamát végig a lakáson, keresni osztrákot. Nappali szobám egyik olajfestménye előtt megáll, nézi s vigyorogva mondja: «I jasztan szom malarz!», vagyis: én is festő vagyok. A jég meg volt törve.

Dec. 2. Három orosz parancsnokló tábornok érkezése, adjutánsokkal stb. Mamát a legelőzékenyebben üdvözlik. Meg vannak hatva attól, hogy

RÉSZLET ZBORÓRÓL a Rákóczi-kastély mellett.
Teilansicht von Zboró in der Nähe des Rákóczi-Schlosses.

fütött szobára találtak. Dicsérik a lakást. Mama a templomot. Mama ajánlkozik a megmutatásra. Elfogadják. Mama megragadja az alkalmat és őröket kér a templomhoz. A legnagyobb előzékenységgel megadják. A templomban ájtatosan keresztet vetnek.

Dec. 3. A rablás egyre tart. Környékbeli parasztok, mint a hiénák a prédára, özönlenek a városba. A plébánia mellett az oldalutcában folyik a vásár. Rablásban a városi polgárság, a legjobb nevek viselői is résztvesznek. Zsidók a zsidóktól hurcolnak vásznakat, cipőket. Azt hitték, hogy már itt mindig muszkavilág lesz s a kik elmenekültek, sohasem jönnek többé vissza.

Dec. 6. Térzene a város piacán. Orosz kitüntetések kiosztása.

Dec. 7. Nyugtalanitó jelenségek az oroszok között.

Dec. 8. Óriási ágyuzás egész nap. Délben kiszivárog a hir: «Pañi już jedźie me!» A mama erre nagy farizeizmussal: «Ej, ej, už jedziečze?» Este a tábornok elköszön mamától, 9 órakor az adjutáns is. A legszivélyesebben adja mamának az utasitást, csukja be a kaput s ne engedjen be senkit, hivatkozzék az ő parancsára, rá van irva a kapun... Mama elfelejti a kaput zárni. Éjféltájt beront 30 kozák. Letelepednek. A háziakat iszonyu félelem fogja el, ezek talán öldöklésre rendezkednek be. Mama szigoruan rájuk szól: azt parancsolta a kommandáns, hogy csukjam be a kaput s ide senkit se bocsássak be! Olvassátok le a kapuról a nevét! Kimegy az egyik, leolvassa. Morog a társaság, egyszerre elpárologtak. Szétnéztek a városon, mintha még valakiket várnának, de csak ágyuzás és puskapopogás zaja... Heves léptekkel haladnak az országút felé... alig mulik el pár perc, lángokban a nagy hid. Ez volt ennek a 30 embernek a penzuma.

Dec. 9. Plötz kapitány és Tormay Béla főhadnagy ulánusaikkal reggel 7 órakor ügetnek a városon át az országút felé, deritik, meddig vonultak vissza az oroszok. A III. Korpskommandó, Colerus hadtestparancsnok érkezése, 13-án el.

Dec. 11. Visszajöttem.

Dec. 13. Boroevics érkezése.

Dec 21. Tegnap kiprédikáltam, hogy éjszakára nyitva marad a templom kapuja s mindenki hozza ide az invázió alatt elrablott holmit, ellenkező esetben gyónása nem lesz érvényes. Ma reggel tele volt a templom lopott jószággal, a melyet egyelőre a városháza pincéjében raktároztunk el.

Dec. 22. A harangozási tilalom megszünik. Fellélegzés.

Dec. 24. «Békesség a földön...» karácsonyi énekek ágyudörgés között.

Dec. 25. Bethlehemi ajándék Boroevicstől. Roszszabbodó helyzet. Boroevics panaszkodik.

Dec. 29. Boroevics el.

Dec. 30. A III. Korpskommandó érkezése.

1915 január vége, február vége csupa menekülés.

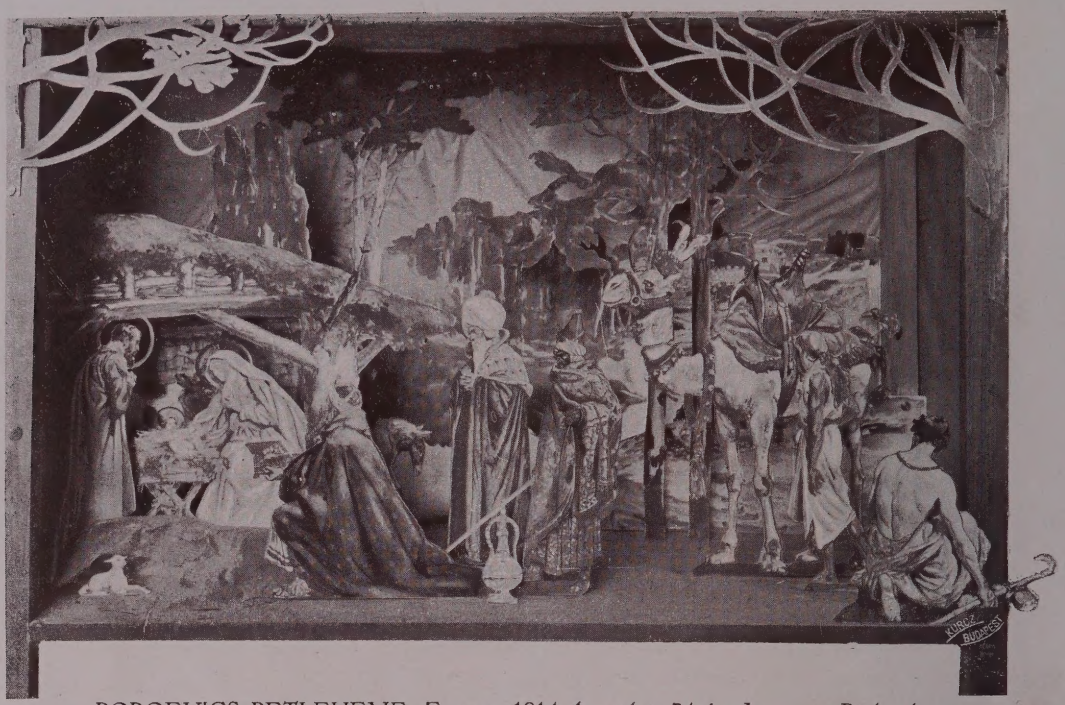

BOROEVICS BETLEHEME. Festette 1914 december 24-én Assmann Richard.
Die von Richard Assmann für den FML. v. Boroevics zu Weihnachten 1914 angefertigte Krippe.

Márc. 24. Óriási feszült helyzet. Az egész katonaság visszavonulóban, utcák zsufoltak siránkozó menekülőkkel. Városiak is menekülnek. Száguldó autó: Boroevics jött rendet csinálni!

Márc. 25. A szomszéd községek kiürítésének kezdete. Az egyikben a pap misézik, miseközben ágyuznak, a hivek száma egyre kevesbedik, mig végre a mise végén alig maradt valaki a templomban. Délután az illető plébános hozzám jön. Sirva bucsuzik.

Ápr. 4. Husvét éjjel óriási ágyuzás.

Ápr. 5. Ugyanaz.

Ápr. 9. Falrengető ágyuzás.

Ápr. 10. Egy szomszéd község rombolásáról hirek.

Ápr. 12. Frigyes főherceg a városban.

Ápr. 13. Egész nap és éjjel borzalmas ágyuzás.

Ápr. 16. Ferenc Salvator főherceg a városban.

Ápr. 18. Nagy ágyuzás.

Május 2. Éjjel oroszok visszavonulásának kezdete a határ felé.

Május 4. A szomszéd községben voltam, hol a plébánia-pincében félig sült és egész friss kenyeret, tűzzel megrakott tűzhelyeket találtam. A pap harmóniumát kivitték a muszkák a közeli rétre és ott koncertet tartottak, a helyet lefényképeztem. Körülötte a lakoma nyomai.

A naplóban emlitett betlehemi ajándék alatt azt a betlehemet kell érteni, a melynek képét itt közöljük. A betlehemet Boroevics, a kiváló hadvezér és hadseregparancsnok ágyudörgés közepette megült karácsony-estjére Assmann Richard csataképfestő festette, a kinek remek rajzait, a melyekkel különösen huszárjaink és a magyar bakák hőstetteit örökitette meg sok szeretettel, a Leipziger Illustrierte Zeitungból jól ismerjük. A betlehemet Boroevics, mint házigazdájának, az itt közölt napló irójának ajándékozta, a ki viszont a vármegyéjében létesitendő háborus emlék-muzeumnak szánta a nagy időknek ezt a művészi szempontból is első-rangu emlékét.

Mint ez a példa is mutatja, a háboru tárgyi emlékeinek gyüjteményébe abszolut művészi értékü emlékek megszerzésére is lehet kilátásunk. Ezek iparművészeti csoportjának pedig bizonyára nem utolsó érdekességei lesznek azok a régi remekbe készült vasládák, régi szekrények, a melyekben határszéli kis városaink pénzüket, irataikat tartották s a melyeket az ellenség harácsoló katonái, többnyire nagy gyakorlottságra való ügyességgel, rendre feltörtek s aztán, ugy látszik, a tisztesség látszatáért lege artis lepecsételtek.

SZERTELŐTT FESZÜLET az országut szélén Zboró és Szemelnye között.
Zerschossenes Krucifix an der Landstrasse zwischen Zboró und Szemelnye.

A háborus emléktárgyak gyüjtésének nagy és változatos csoportját alkothatnák azok a népművészeti munkák, a melyeket nálunk a hadifoglyok fából, vasból, csontból, szaruból fúrtak-faragtak s népük izlésének megfelelő sajátos motivumokkal diszitettek. Felső-Magyarország ma szinte el van árasztva ezekkel a fogolymunkákkal, a melyek diszitésében, nem egyszer, a szélső kelet motivumai is egész tisztán csendülnek meg.

Mint az eddig felsorolt, de távolról sem kimeritett példákból nyilvánvaló, a háborus emléktárgyak gyüjtésének széles területén a vérbeli gyüjtőnek is alkalma nyilik kedvtelésének kielégitésére. S elsősorban a gyüjtőkre kell számitanunk, ha azt akarjuk, hogy legalább a háboru bennünket közelebbről érdeklő epizódjainak és ezek hőseinek emlékét, megfelelő közgyüjtemény örökitse meg. S gyüjtőkben, ha már ismét béke virrad ránk, aligha lesz nálunk hiány.

Az Országos Kárpát-egyesület eperjesi osztálya máris felszólitotta tagjait a háboru mindennemü emlékeinek nyilvántartására és gyüjtésére, a melyeket aztán a területén, vagy ehhez legközelebb alapitandó háborus emlék-muzeum számára ajánl föl. Kérdés most már, mint lehetne az igy támadt gyüjteményeket méltóképen elhelyezni. Már meglevő vidéki muzeumaink itt aligha jöhetnek számba. Gyüjteményeik másnemü jellegén kivül, ennek az is ellent mond, hogy szinte valamennyi a zsufolásig megtelt művészeti és kulturhistóriai régiségekkel.

Határszéli városainkban és nagyobb községeinkben ma is fölös számmal találhatunk épületeket, városházainkon egy-két szobát, a melyekben ilyfajta gyüjtemények méltó helyet nyerhetnének s közel az elhagyott csataterekhez, a melyek véráztatta földjére nemcsak Magyarországból, de a külföldről is nagyszámmal fognak idezarándokolni kegyeletes látogatók, hadiemlék-muzeumaink a közérdeklődésnek állandó gyüjtőpontjai lesznek, a melyek őrzését és adminisztrálását a legcélszerübben a háboruból visszatért rokkant hőseink végezhetnék.

KLEMM, Walter: Der Trommler. (Albert Langen, München.)

DIVALD KORNÉL

ERDEI VIKTOR: A hazatért. — Der Heimgekehrte.

VASZARY JÁNOS: Fogolytábor. Olajfestmény. — Gefängnislager. Oelgemälde von Johann v. Vaszary.

DER KRIEG UND DIE UNGARISCHEN KÜNSTLER.

Einst in den müssigen Stunden des Friedens, der seinen Segen mehrere Jahrzehnte lang auf Europas Völker ergoss, gab es viele falsche Propheten, die ihren Kopf darüber zerbrachen, wie die Welt aussähe, wenn der seit langem geahnte Krieg ausbräche und geführt würde. Ihre Weissagungen stimmten natürlich alle darin überein, dass schon ein Krieg von drei Monaten jedes Kunstleben vernichten müsste. Der Weltkrieg dauert aber leider schon fast zwei Jahre und die Kunst ist aus der Gesellschaft nicht geschwunden, weil ihr eine unerwartete Widerstandskraft und andere ungeahnte Neigungen innewohnten, die ihr zu einem kampfesfreudigen Leben verhalfen. Es stellte sich heraus, dass die Propheten, wie in allen anderen Kriegsprophezeiungen, auch in dieser gefehlt haben; man könnte sogar behaupten, dass die Kunst vom Kriege in mancher Hinsicht günstig befruchtet wurde.

Wenn irgendwo, so war in Ungarn ein Pessimismus begründet. Unsere Kunst blickt auf eine verhältnismässig kurze Vergangenheit zurück und ist mit unserer Gesellschaft noch keineswegs so organisch verwachsen, wie die des Westens mit ihrer Umgebung. Und dennoch geschah es so, dass die ungarische Kunst allen wirtschaftlichen Nöten standzuhalten wusste und in ihren ideellen Beziehungen sogar gefördert

VASZARY JÁNOS: Katonakovácsok Lembergben. — Militärschmiede in Lemberg von Johann v. Vaszary.

wurde. Wenn wir die ungarische Kriegsproduktion als ein Ganzes ins Auge fassen, kann der kernige und frische Zug, der fast allen Kunstwerken, die der Krieg gebar, gemein ist, nicht verkannt werden. Wo aber die Wirkung des Krieges in unserer Kunst einsetzt, wo und wann sie aufhören wird, kann heute noch nicht festgestellt werden, es sind aber schon manche Zeichen vorhanden, die darauf hindeuten, dass die Entwicklung eine günstige sein werde. Dieser Eindruck wurde unbedingt durch die prächtige Ausstellung erweckt, die während des Winters unter der Leitung des Generalmajors Max Ritter von Hoehn, Chefs des k. u. k. Kriegspressequartieres in Budapest veranstaltet wurde.

Unsere Künstler mengten sich in die Schicksale des Krieges, an welchem sie mit den Waffen ihrer Art, mit Stift und Pinsel teilnehmen. Sie waren überall zugegen, wo sie unvergängliche Eindrücke erhalten konnten, in den Gefechten, auf den traurigen, verlassenen Schlachtfeldern, in den zerstörten und eingeäscherten Städten. Sie lernten eine andere Natur kennen, als diejenige, die ihnen bis dahin vertraut war, am eigenen Leibe erlebten sie die Finsternis der Nacht, die ahnungsvolle Morgendämmerung, die Unbilden der Witterung und tausend andere Dinge und Mühsale, die der Städter nur vom Hörensagen kennt. Sie gewahrten ungeahnte Reichtümer des Lebens und des Todes, die rasende Begeisterung und Todesverachtung vieler Tausender, doch sahen sie auch die bitterste Not, das grösste Elend und die grössten Qualen, die die menschliche Phantasie sich vorstellen kann. Ihre Seelen sind dadurch ungemein reicher geworden, nicht nur an Themen, sondern auch an neuen Formen.

VASZARY JÁNOS: Bukovinai sebesültek szállitása a Borgo-szorosón keresztül.
Verwundete aus Bukovina werden durch den Borgopass geführt. Tuschzeichnung von Johann v. Vaszary.

Auch bei solchen Künstlern, wie der im J. 1867. in Kaposvár geborene Johann von Vaszary ist ein derartiger Einfluss zu bemerken, obschon er immer zu den ausdrucksvollsten ungarischen Künstlern gehörte. Seine Münchener und Pariser akademische Schulung hat er einstens schnell überwunden und ist nach langen impressionistischen Irrfahrten, die ihn jedoch zu glänzenden Erfolgen verhalfen, zu einer endgültigen starken Kunst gelangt, welche ihn neben die Besten stellt. Mit wenigen Mitteln das Hauptsächliche grosszügig auszudrücken, gelingt heutzutage nicht Vielen, doch Vaszary muss diesen Wenigen zugezählt werden.

Seine Bilder und Zeichnungen vom Kriegsschauplatze verraten noch immer seine frühere Farbenfreudigkeit, doch tritt dieselbe hinter kräftigen linearen und kompositionellen Elementen schon stark in den Hintergrund. Die flüchtig hingeworfenen Pinselstriche verbildlichen prachtvoll die Farben und Bewegungsmotive seiner Figuren. Der landschaftliche Hintergrund ist mit mächtigem Naturgefühl empfunden und verbindet sich mit allen anderen Teilen der Darstellung zu einem künstlerischen Ganzen. Vaszary ist immer ein starker Realist des Sehens gewesen, doch seine Kriegsbilder bezeugen, dass er aus einem scharfsichtigen Beobachter immer mehr und mehr zu einem kräftigen Gestalter wird.

Baron Ladislaus von Mednyánszky aber, der andere hervorragende ungarische Maler, der auf dem Kriegsschauplatze tätig ist, war immer ein Gestalter. In allen seinen zahlreichen Bildern gab er immer nur sich selbst, seine träumerische, romantische Seele. Der Künstler, der im J. 1852 in Beczkó geboren wurde, lernte in Paris und München, doch schüttelte er alles Akademische schnell von sich ab, um ein

GARAY ÁKOS: Huszárroham. Rajz. — Husaren-Attaque. Zeichnung von Akos Garay.

selbständiger Poet der ungarischen Landschaft zu werden. Seine ganz eigenartige Auffassung und Malweise verschaffte ihm bald ein grosses Ansehen, obwohl er eigentlich keiner der mit einander kämpfenden Richtungen angehörte. Er war weder Akademiker, noch einfacher Impressionist, sondern eine selbständige künstlerische Individualität. Ein Romantiker, doch kein Romantiker des Gedankens oder des Gefühls, sondern ein träumerischer Romantiker der Sinne. Daraus ist die starke suggestive Kraft seiner besten Bilder zu verstehen, denn derart finden sie den kürzesten Weg, die Seelen der Betrachter zum Kunstgenusse zu führen.

Auf dem Schlachtfelde hatte er von der seit Jahrzehnten von ihm durchforschten Natur nicht viel neues zu lernen, doch verband er daselbst seine Naturbeobachtungen mit neuen Motiven, die bis dahin in seinen Landschaften fehlten, oder in ihnen eine ganz untergeordnete Rolle spielten. Seine Kriegsbilder nämlich sind, der Natur des Themas gemäss voller Figuren: Soldaten, Pferde. Das ganze

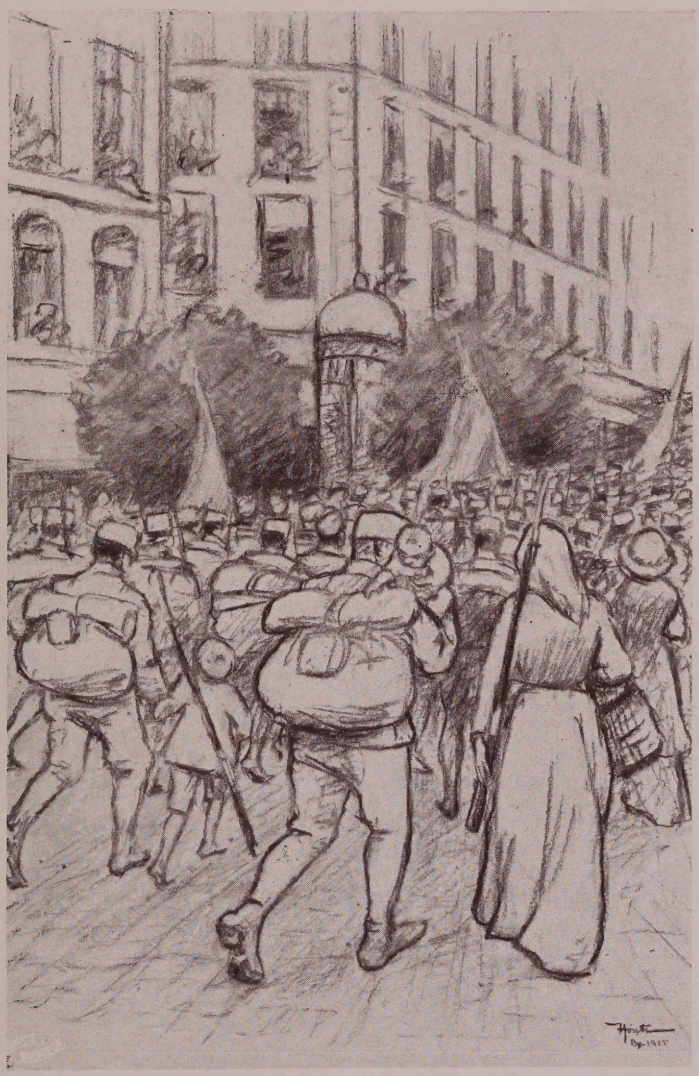

HONTI NÁNDOR: Menetszázad. Rajz. — Marschkompagnie. Zeichnung von Ferdinand Honti.

Lager- und Feldleben rollt sich vor uns auf, mit unordentlich zerstreuten Massen. Diese figurellen Motive sind bei Mednyánszky zu keiner leblosen Staffage geworden, die sich in der Naturstimmung restlos auflöst. Im Gegenteil, die Naturstimmung wurde zum Rahmen der Handlung oder des dargestellten Zustandes, was bei eingefleischten Landschaftsmalern ein seltener Fall ist. Die Erklärung hiefür kann leicht darin gefunden werden, dass der Künstler, meistens nur zu seiner eigenen Unterhaltung, immer auch ein gewandter Figurenmaler gewesen ist. Unter seinen Kriegsbildern sahen wir einen sich mühsam bewegenden Wagen, der gezogen, geschoben, geschleppt, gehoben wird und dennoch nicht vorwärtskommen kann. Über dieser Scene spannt sich ein bleierner Himmel aus, der trostlos auf die menschlichen Qualen herabblickt. Dieses Bild mit den einfachsten Mitteln gemalt, erreichte unter allen anderen die tiefste Wirkung, es ist keine Illustration, keine Erzählung, sondern eine vollkommene Verbildlichung. Wenig Farben, die alle zu einem Gesamt-

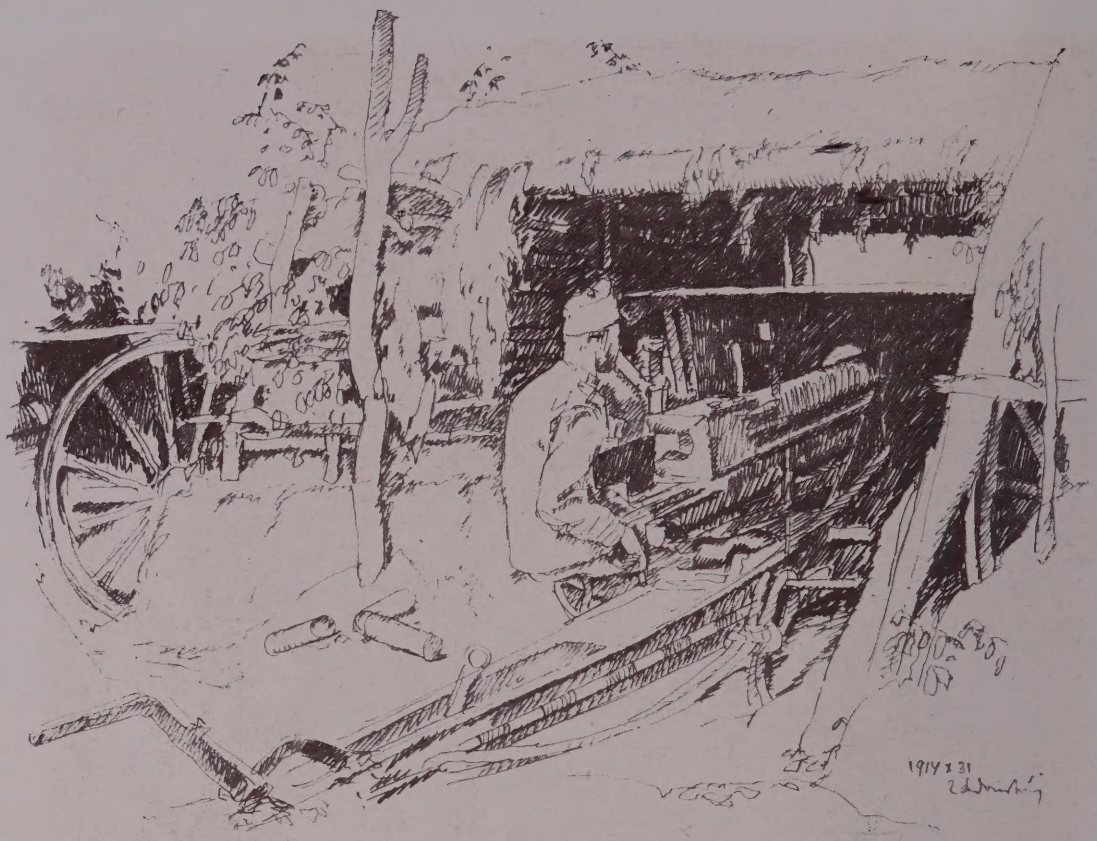

ZÁDOR ISTVÁN: Tüzérségi fedezék. — Artilleriedeckung von Stefan Zádor.

tone abgestimmt sind, keine Prachtfarben, sondern sogenannte Schmutzfarben, die dennoch ungemein schön wirken, belebten die Darstellung.

Aus der älteren Malergeneration ist noch Béla von Horthy zu erwähnen.

Die jüngere Künstlergeneration ist natürlich in grösserer Zahl im Felde tätig. Aus ihr ragt am meisten der prächtige Zeichner Stefan Zádor hervor. Der im J. 1882 in Nagykikinda geborene Künstler wurde besonders durch seine stillebenartig gemalten Interieurs bekannt, doch erwarb er sich auch als Porträtist einen geachteten Namen. Seine Lithographien von der östlichen Front, die im Verlage der Pallas Gesellschaft in Budapest erschienen sind, gehörten zu den frischesten und überzeugendsten Dokumenten des Krieges. Zádors Arbeitsweise ist sehr gewandt, und obwohl er sich gerne in die Details seiner Themen vertieft, wird er nie ängstlich oder kleinlich. Ein Virtuosentum liegt ihm fern, sein Empfinden überwiegt immer sein technisches Können.

Dasselbe könnte man leider von dem auch im Auslande vorteilhaft bekannten Nikolaus Vadász nicht in allen Fällen behaupten. Der Künstler, der im J. 1903 in Budapest geboren wurde, machte sich mit seinen äusserst geschickten Bleistiftporträts rasch berühmt. Seine Kritiker begrüssten ihn mit grosser Begeisterung, nur hie und da hörte man Stimmen, die den Mangel an seelischer Tiefe beklagten. Diese Zweifler wurden von den vielen Porträtzeichnungen, die Vadász während des Krieges schuf, nicht besonders beruhigt, seine ziemlich massenhafte und technisch virtuose Produktion ist gewissermassen eintönig und leblos ausgefallen. Wo aber den Künstler die meistens karg zugemessene Zeit nicht hinderte, wo er

BR. MEDNYÁNSZKY LÁSZLÓ: Táborozás. Olajfestmény. — Feldlager. Oelgemälde von Br. Ladislaus v. Mednyánszky.
(Singer és Wolfner Budapest.)

HERMANN LIPÓT: Megfigyelő. Rajz. — Der Beobachter. Zeichnung von Leopold Hermann.

JUSZKÓ BÉLA: Roham közben. Rajz. — Sturm. Zeichung von Béla Juszkó.

DIVÉKY JÓZSEF: A krasniki csata. Kőrajz. — Aus der Schlacht von Krasnik. Litografie von Josef v. Divéky.

JUSZKÓ BÉLA: Egy szál huszár. Olajfestmény. — Ein einziger Husar. Oelgemälde von Béla Juszkó.

SILIGAY FERENCZ: A sebesült. Vizfestmény. — Der Verwundete. Aquarell von Franz Siligay.

ERDEI VICTOR: Kötözés. Rajz.
Das Verbinden. Zeichnung von Victor Erdei.

sich an Scenen des Kriegslebens satt sehen konnte, sind ihm Zeichnungen ersten Ranges gelungen.

Der vortreffliche Humorist und sinnliche Aktmaler, Leopold Hermann, erwies sich im Kriege als ein scharfsichtiger Beobachter und Aufzeichner. Seine eigenartigen stilisierenden Tendenzen aber werden nur nach dem Kriege das von ihm gesammelte Material zum vollwertigen künstlerischen Ausdruck erheben. Ein Künstler aber, wie Béla Juszkó, den die Bewegungen der Pferde und Reiter auch vor dem Kriege aufs lebhafteste interessierten, fand für seine Neigungen sofort im Kriege ein weites Feld. Seine stürmenden Honvéds und rasend reitenden Husaren zeigen seine sich für starke Bewegungen begeisternde Kunst in voller Blüte. Einen würdigen Rivalen besitzt er in Ákos Garay. Dieser Künstler gehört schon der älteren Generation an, doch die frische Art, mit welcher er Pferde und Soldaten zeichnet, stellt ihn neben die Jugend. Aus deren Reihen sind noch viele, wenn auch flüchtig zu erwähnen. So Emerich Gergely, der gewandte Interieurmaler, der sich mit bewegten Kriegsscenen ausgezeichnet hat, der fantastische Träumer Ladislaus Medgyes, ein geborener Gedankenzeich-

BATÓ JÓZSEF: Él még? Rézkarc.
Lebt er? Radierung von Josef Bató. ⟨Artaria=Wien.⟩

ner, der feine Aquarellist und Maler Franz Siligay, Victor Erdei, Stefan Klimo, Josef Divéky, Coloman Tichy, der hervorragende Grafiker Julius Tichy, ein unermüdlicher Fantasiemaler Julius Ijjász, der die neuesten Richtungen vertretende Josef Bató, J. Rippl=Rónai mit meisterhaften Impressionen aus seiner französischen Gefangenschaft, L. Kandó, der gewandte Porträtmaler, Franz Márton und der zu schönen Hoffnungen berechtigende Julius Pogány Ferdinand Honti, der mit Ákos Garay im Salon des Könyves Kálmán ausgestellt hat, ferner Valer von Ferenczy, dessen deutsche Feldherren vorstellende Lithographien in Deutschland eine weite Verbreitung fanden.

Nach seiner Staatsangehörigkeit ist auch Franz Marquis von Bayros hier zu erwähnen. Der Künstler, der in neuester Zeit mehr als zwanzig Exlibris für ungarische Bibliophilen schuf, befasste sich schon in einigen dieser Exlibris mit Kriegsthemen. Unter ihnen ist besonders das für Conrad von Hötzendorf gezeichnete hervorzuheben, welches zu Gunsten der oesterreichischen Kriegs=

KLIMÓ ISTVÁN: Harminckettes bakák közös sirja Sanokban. — Grab der gefallenen Soldaten des 32. Infanterie=Regimentes in Sanok.

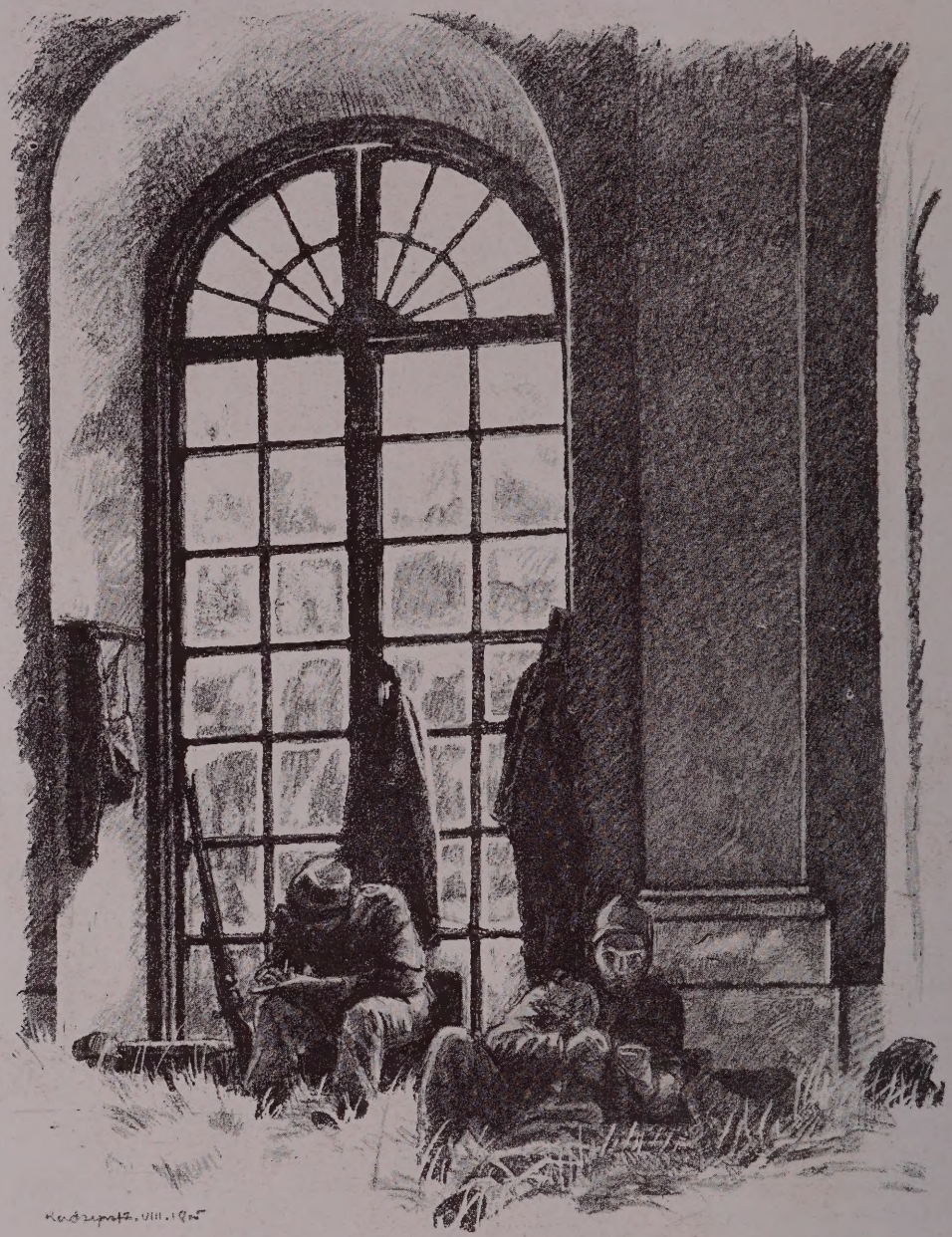

ZÁDOR ISTVÁN: Beszállásolás a radzyni kastély pálmaházába. Kőrajz.
Einquartirung in das Palmenhaus des Radzyner Schlosses. Lithografie von Stefan Zádor.
〈Pallas—Budapest.〉

ZÁDOR ISTVÁN: Repülőgépőrség. Kőrajz. — Flugmaschinenwache. Lithografie von Stefan Zádor. (Pallas—Budapest.)

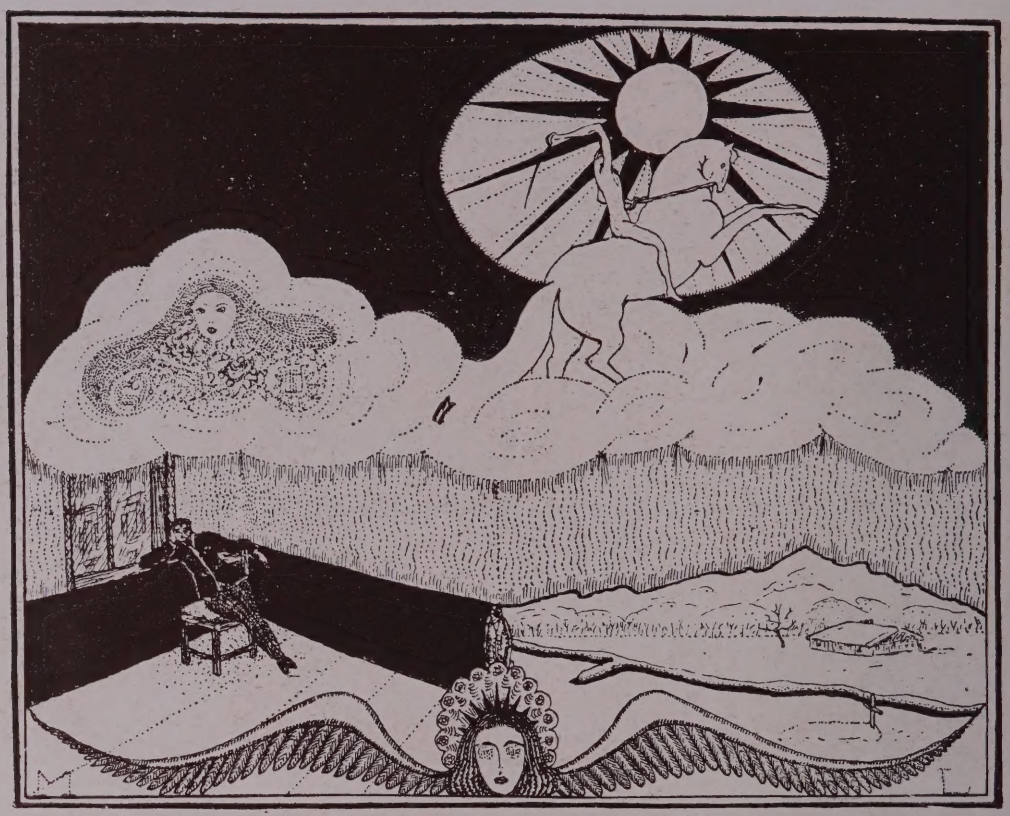

MEDGYES LÁSZLÓ: In Memoriam.

fürsorge verbreitet wird. Ausserdem zeichnete er mehrere Kriegsbilder und ist derzeit mit einer Serie von Kompositionen beschäftigt, die wohl als eine Kriegssymphonie aufgefasst werden kann. In allen diesen Schöpfungen zeichnet sich Bayros durch sein bekanntes dekoratives und kompositionelles Talent aus. An Fantasie und Fülle von Gedanken kommt er Michael v. Zichy und Gustav Doré nahe.

Diese kurzgefasste Aufzählung der ungarischen Kriegskünstler kann natürlich einem Gegenstande, der eine ausführliche Besprechung verlangt, nicht gerecht werden. Die Zeit eines solchen ist jedoch noch nicht gekommen und der Zweck dieser Zeilen ist nur der, an einigen Beispielen zu beweisen, dass die ungarische Kunst dem Frieden nicht verarmt und nicht geschwächt, sondern zu einer regen Tätigkeit erwacht, entgegensieht.

FARKAS ZOLTÁN.

SZKOMÁR ISTVÁN: Záróléc. — Schlussleiste.

FERENCZY VALÉR: A műtét. Rézkarc. — Die Operation. Radierung von Valer Ferenczy.

A HÁBORU ÉS A MAGYAR FESTŐK.*

Bizonyára nem fognak megütközni olvasóink azon, hogy háborus művészetünket németül jóval hosszabban ismertetjük, mint magyarul. Oka ennek az, hogy e fajta művészetünkre a külföld figyelmét is rá akarjuk irányitani, a mi csakis németül irt ismertetéssel érhető el.

Cikkünkben rámutattunk arra, hogy a háboru nem járt oly végzetes következménnyel művészetünkre, mint a háboru előtt sokan jósolták. Kiállotta a próbát és sok tekintetben fel is frissült, mert művészeink igy benyomásokat szereztek a háborus életben, oly impressiókat, melyeket csak a háboru nyujthatott nekik.

Idősebb művészeink gárdájából elsősorban Vaszary Jánost emeltük ki. Hatalmas kiképező erőről tanuskodó olajfestményei és szinezett rajzai elsőrangu meglepetései voltak a háborus kiállitásnak. Nem csekélyebb gyönyörüséget okoztak br. Mednyánszky Lászlónak pompás alkotásai. A magyar tájak nagy romantikusa háborus képein uj oldaláról mutatta be magát: a tájképbe mozgalmas figurális életet állitott belé, mely nem vált keze alatt élettelen staffage-zsá.

Vaszary és Mednyánszky művészetével hosszasabban foglalkoztunk, hiszen mind-

* Kivonat a megelőző német nyelvü cikkből.

VADÁSZ MIKLÓS: Felfegyverzett lokomotiv. Rajz.
Eine bewaffnete Lokomotive, Zeichnung von Nicolaus Vadász.

BAYROS FERENC: Ellenségeink. Rajz. — Unsere Feinde. Zeichnung von Franz v. Bayros.

BAYROS FERENC: A leálcázott képmutatók.
Die entlarvten Heuchler. Zeichnung aus einem Cyklus von Franz v. Bayros.

ketten a legteljesebb mértékben megérdemlik, hogy Európa művészetének jelesei közé számitsuk őket. Mig Mednyánszky az érzéki szemléletnek egy elsőrangu romantikusa, Vaszary érzékelésének nyers erejével lep meg. Mednyánszky a piszkos szinek végtelenül finom skáláju költője, Vaszary a töretlen, nyers csillogások mestere.

A fiatalabbak gárdájából különösen Zádor István pompás litografiáira mutattunk rá, melyek a keleti hadszintérnek legsikerültebb művészeti emlékeihez tartoznak. Zádor szerfelett könnyen és folyékonyan rajzol, de rajza sohasem válik üres virtuózkodássá. Vadász Miklóssal szemben nem hallgathattuk el mi sem azt az aggodalmunkat, hogy az izlés rajzaiban, a rajz virtuózi voltával nem mindig párosul lelki elmélyedés, ugy hogy némelyik rajza életlenül hat. Herrman Lipót a kiváló karrikaturista a háboruban szintén nem maradt tétlen, de művészi egyéniségének megfelelően csak a békeidőben fogjuk meglátni átstilizált háborus emlékeit. Juszkó Béla elemére talált a háboruban, mert eddig is nagy mértékben foglalkoztatta őt a lovak és lovasok rohanó mozgása; ugyanezen themák kötik le Garay Ákos képzeletét is, aki szintén már évek óta nagy sikereket aratott efféle képeivel. Ugyanily harci jelenetek kötötték le Gergely Imrének, a jeles interieur-festőnek érdeklődését is. Medgyes László fantasztikus háborus rajzai arról tanuskodnak, hogy a fiatal művészt tehetsége a gondolat- és hangulat-ábrázolás felé vonzza. Siligay Ferenc finom vizfestményein az aquarell részben éppen oly kifejező erőt mutat mint olajfestményein, Tichy Gyula és Kálmán, Horthy Béla, Edvi Illés Ödön, Basch Andor, Erdei Victor, Klimó István, Ijjász Gyula, szintén az ismert

jeles művészeknek bizonyultak. A háboru hozta vissza hozzánk Divéky Józsefet, ezt az idegenbe szakadt kiváló magyar grafikust, kivel exlibris-kiállitásunkon ismerkedett meg közönségünk. Honti Nándor, aki Garay Ákossal együtt a Könyves Kálmán szalonjában állitott ki, egyik legszorgalmasabb rajzolója volt a háborunak. Kandó László különösen finom felfogásu arcképrajzaival keltett figyelmet, Márton Ferenc mozgalmas ábrázolási módja pedig uj táplálékot nyert a háboruban. Pogány Gyulának pompás szinezésü arctanulmányai szereztek érdeklődést. Ferenczy Valért viszont Németországban is ismertté tették litografiái, melyek német hadvezéreket ábrázolnak. Rippl-Rónai Józsefnek francia fogsága alatt volt alkalma nagy artisztikummal feljegyezni impresszióit.

Végül nem feledkeztünk meg a magyar állampolgár Bayros Ferencről sem, kinek kiváló stilizáló és komponáló talentumát szintén sok háborus tárgy foglalkoztatta. A művész két háborus cycluson is dolgozik jelenleg, ezenkivül nem egy háborus exlibrist rajzolt, többi közt Hötzendorfi Conrádnak is, mely utóbbi a vezérkari főnök és a művész aláirásával jótékony hadicélra kerül forgalomba.

A háborus festők gazdag tevékenységéből végül azt a következtetést vontuk le, hogy a magyar művészet nem megtörve, hanem megerősödve néz a béke ideje elé.

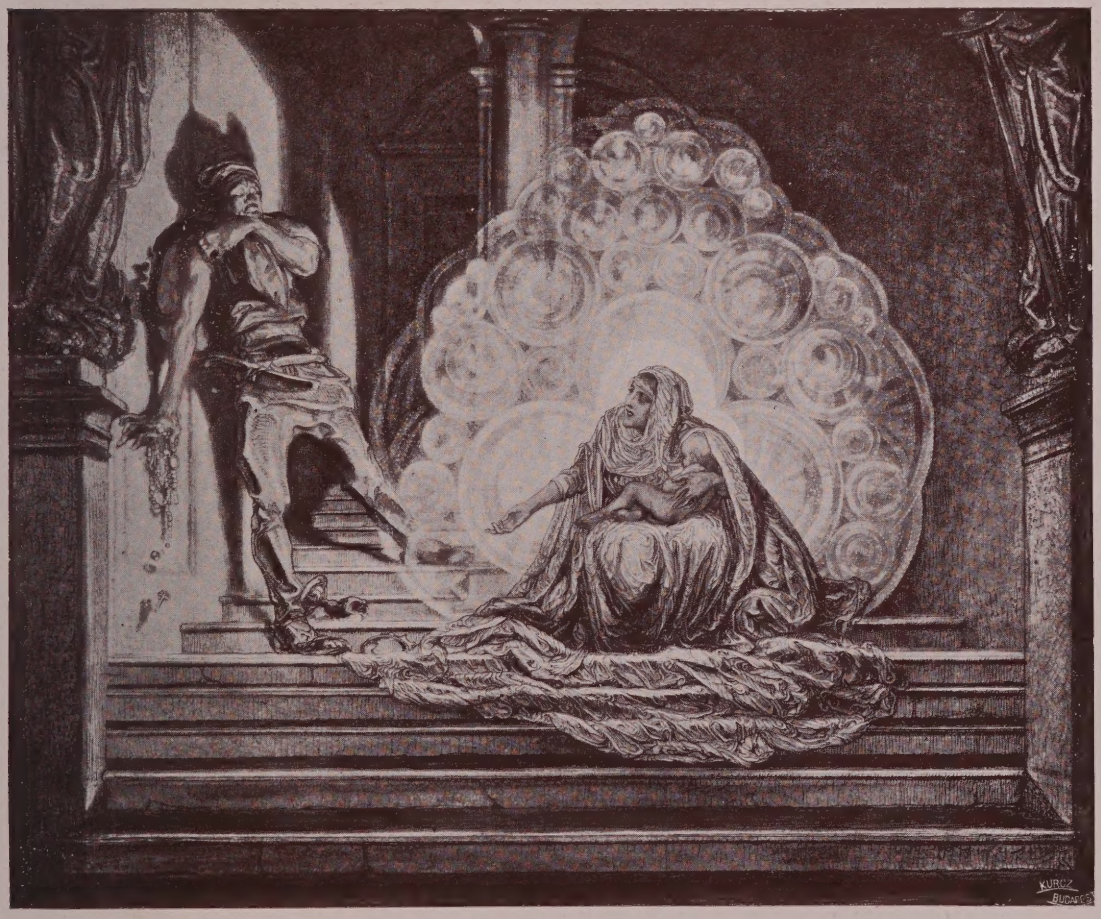

BAYROS FERENC: Franciaország, a templomrabló.
Frankreich, Kirchenräuber. Zeichnung von Franz v. Bayros.

RIPPL-RÓNAI JÓZSEF : Utcai élet Maconban.

JOSEPH RIPPL-RÓNAI: Strassenleben in Macon.

MÁRTON FERENC: Ágyuvontatás. – Vorgehen mit dem Geschütz.

46.102 BATÓ JÓZSEF: Orosz fáklyák. Rézkarc. – Die russischen Fackeln. Radierung. (Artaria-Wien.)

Br. MEDNYÁNSZKY LÁSZLÓ: Az összelőtt Kalimegdan. — Der zerschossene Kalimegdan.

MŰVÉSZET ÉS HÁBORU. ⟨NÉMET ÉS OSZTRÁK MŰVÉSZEK.⟩

KUNST UND KRIEG. ⟨DEUTSCHE UND ÖSTERREICHISCHE KÜNSTLER.⟩

Még ömlik a vér számtalan patakban, amelyet kis könyforrások dagasztanak hatalmassá, de egyszer mégis csak el fog jönni az idő, amikor már elfeledtük a háborut, elfeledtük a békét, elfeledtük azokat, akik elestek, azokat is, akiknek a szivük szakadt meg értük. Elesnek a hősök és meghalnak a gyászolók s a nagy tüzözönből fennmaradó Noék épugy besorozzák emlékeik közé a világháborut, amint tették azt a magyar szabadságharccal, vagy a napoleoni háborukkal.

A modern Noének, — aki bizonyára jómódu ember: könyvtára és képei vannak — a világháboru már nem önfeláldozás, szent őrület, köny, betegség és halál, hanem csak emlék: könyvek, grafikai lapok, numismatikai termékek gyüjteménye. Noé most már ismeri a bor hatalmát, amelyet habzó pezsgő alakjában élvez s utána kissé mámorosan tünődik el, barátai társaságában a régi időkön. Előkerülnek a könyvek, metszetek, érmek. Itt vannak a török háboru emlékei, itt van II. Frigyes kora, itt a XX. század nagy világháboruja és igy tovább. Hiába, nagy idők voltak! Mennyit foglalkoztak velük a művészek, mennyi kuriozitás!

És mennyi próza a költészetben! Legyünk vele tisztában: egy gyermek sirásában több a mélység, mint a legszebb háborus versben, az elhagyott hitves bucsupillantásában több a szin, mint a legszebb háborus képben. Ám mi, gyarló emberek, »örökéletre törekszünk, az örökkévalóságra rendezkedünk be« és bármily parányi része legyen az irodalom és a képzőművészet az emberi tevékenységek nagy tömegének, rajongó szeretettel becsüljük meg azt, mert ez az egyetlen, ami a multból megmarad nekünk. Mert ime az érem másik oldala: minden elvész, csak az marad meg, amit az iró feljegyzett, a költő dalba foglalt, a festő lerajzolt s a szobrász kőbe vésett.

Becsüljük meg tehát művészeinket és

* E cikkünk kiegészitő és befejező része annak a két közleménynek, amelyet »Művészet és háboru« cimmel A Gyüjtő 1915.-i folyama az 1. és 93. oldalon közölt. A jelen cikk általánosságban tartott fejtegetések után befejező részében foglalkozik a német és osztrák művészekkel, valamint egyidejüleg közölt műveik ismertetésével.

LUDWIG KOCH: Huszár és kozák. — Husar und Kozak. (Könyves Kálmán Budapest.)

művészeink becsüljék meg a nagy időket. A művész legyen hálás a kornak, hogy mig a katona vérét ontja a harcmezőn és névtelenül pusztul el, addig ő ceruzájával kezében, örök időre hozzácsatolja magát a történelemhez. Mi pedig legyünk hálásak a művésznek, mert nélküle a nagy idők csak fekete idők maradnának. Ha az ő palettájukon át nézzük, örömmel hisszük el, hogy szinesek, változatosak voltak, tele magasztos érzésekkel, győzelmes ragyogással, egy szebb, boldogabb jövő reményével...

Szóval az irodalom és a képzőművészet hivatottak arra, hogy velünk és utódainkkal a háborut megismertessék. Hogyan oldják meg ezt a feladatukat? Hogyan jelenik meg a háboru a művészetben és mi a hatása a művészetre? Ez mindenesetre egyike a legnagyobb problémáknak, amelylyel pszichológusok és esztetikusok valaha foglalkoztak.

Vessünk egy rapszodikus tekintetet a képzőművészet állapotára, a háborut közvetlenül megelőzőleg.

A művészet nagy eredménye a XIX. és XX. század fordulóján a l'art-pour-l'art-elmélet teljes diadala volt. Nem kellenek irodalmi témák! adták ki, igen helyesn, a jelszót. A régi iskola ugyanis megkövetelte, hogy minden képnek »tárgya« legyen, ami alatt rendszerint irodalmi gondolatot értettek. A genreképek, családi jelenetek, örvendtek közkedveltségnek. A festő azt hitte, hogy neki novellákat kell megfestenie, pl. a kikosarazott kérőről, a megtréfált férjről, a kedélyes kártyajátszmáról, a jól vagy rosszul sikerült majálisról. Ez az irány, hála Istennek, teljesen csődbe jutott. Az uj iskola rámutatott, hogy a kép végre is vonalakból, foltokból, szinekből, a fény és árny játékából áll; a kicsinyes humorizálás és érzékenykedés helyett a természet monumentalitására és az emberi test szépségeire, mint igazi festői témákra utalta a piktorokat; hadat

Minden jog fenntartva.

Gergely Imre:

Kozákok réme. — Husarenattacke.

Az Athenaeum színnyomása.

(Athenaeum: A Nagy Háború írásban és Képben c. munkából.)

(Aus der grossen Kriegsgeschichte des Athenaeum.)

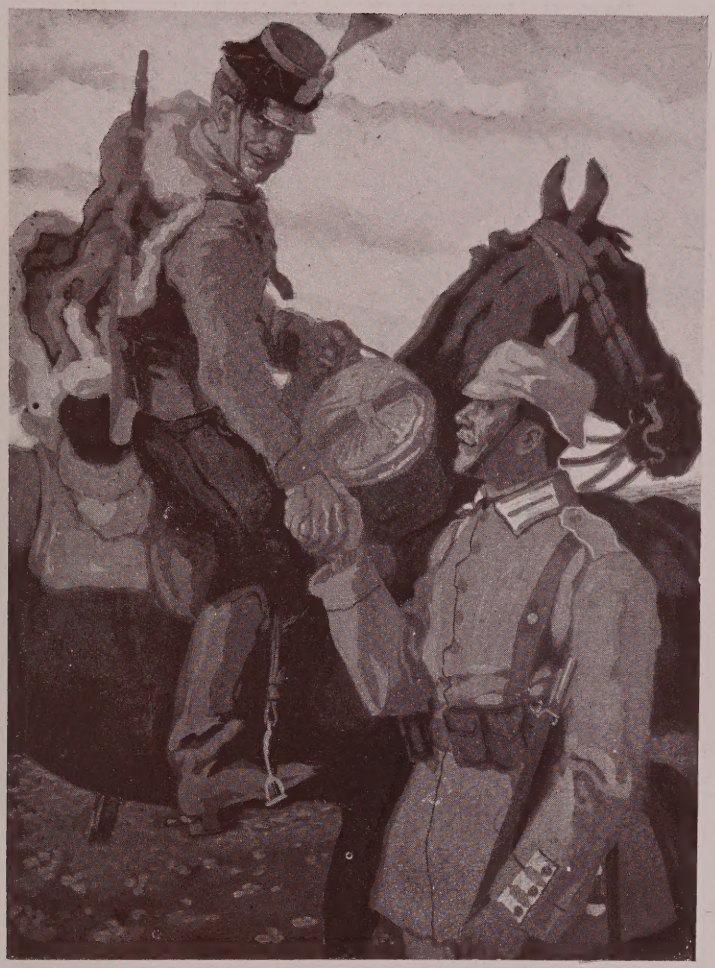

A. K. WILKE: A hű szövetségesek.
Die treuen Bundesgenossen. ⟨Könyves Kálmán Budapest.⟩

üzent a hagyományokat szolgai módon átvevő akadémiának és az egyéniség kifejlesztését kivánta.

Az uj felfogás teljesen győzedelmeskedett. A nagyképü tehetségtelenek helyébe, akik a XIX. század második felében uralkodni látszottak, oly csillagok kerültek, — hogy csak találomra említsek fel egy pár nevet — mint a francia impresszionisták, a német Böcklin, Leibl, Uhde, Liebermann, a magyar Munkácsy, Szinnyei-Merse, Pál László.

Ám a jó eredmények mellett mutatkoztak a rosszak is. A komoly forradalmárok után jöttek a sans-cullotte-ok; a szép és jó elméleteket mindenki a saját gusztusa szerint értelmezte. Azt, hogy nem kell utánozni, sokan ugy értelmezték, hogy nem kell tanulni; nem kell felhasználni évezredek tanulságait. A művész születik. Ez a passiv tevékenység már elégséges, hogy művész legyen. Ha tanulna valamit, az már káros lenne egyéniségére. Festenie kell egészen szabadon, minden befolyás nélkül. Csak igy tudja kifejteni egyénisége gét. Amit festett, az szép. Hogy miért,

ADAMS JOHN QUINCY: Dankl lovassági tábornok. — General der Kavallerie Dankl.

ahhoz semmi köze sincs az esztetikai szabályoknak. Azért, mert ő szépnek tartja, neki tetszik, Rafael igy festett, Rembrandt ugy festett, ő emigy fest. Lehet, hogy azoknak volt igazuk, de lehet, hogy neki. Erről egyébként nem is lehet vitatkozni; ő igy fest, akinek nem tetszik, ne nézzen rá.

Jöttek a rajzüldözők, az anatómia-tagadók és mindez az egyéniség védelmének zászlaja alatt. A közönség elképedése oly nagy volt, hogy hamarjában nem is vették észre, hogy ezek az ujitók is csak rossz utánzók, csakhogy nem a nagy mestereket utánozzák, hanem találomra felkapott szélső dekadens irányokat. Most már sem irodalmi, sem festői, sem semmilyen tartalmuk nem volt a vásznaknak. Az igy keletkezett zür-zavarban a jóhiszemü kis művészek — félrevezetett apró áldozatai a felbujtóknak — csak vállukat vonták, a rosszhiszemüek azonban féltették az anarchia pünkösdi királyságát. Mégis csak kellett valamit belehozni a rettenetesen sivár, tartalmatlan keretekbe. Igy jöttek a futuristák, ellenőrizhetetlen kompoziciókkal. Emlékezzünk csak vissza, az »Egy bérkocsi utja« cimü képre, ahol egymás hátára volt festve mindaz, amit csak egy bérkocsi utján látni lehetett. »A táncosné emlékei« cimü kép pedig egy nagy potpourri volt, hasonló szövegkönyvvel.

A művészet ügye keservesen megsiratta ezeket az orfeumi mutatványokat. Igaz, hogy elpusztultak a novella-képek, eltüntek a szinpadi-kulisszás nagy történelmi kompoziciók, igaz, hogy számos kiváló

ADAMS JOHN QUINCY: Gépfegyver. — Maschinengewehr. 51.107

ALEXANDER POCK: Jaroslau.

művész került elő a homályból, de válságba jutott a közönség izlése, megrendült az emberek itélőképessége; még az erősebbek sem tudtak különböztetni szép és csunya között. A fiatal művészgeneráció nagy része megmételyeződött és már-már teljesen odaveszni látszott minden képző-művészeti alkotás két leghatalmasabb oszlopa: a rajz és a kompozició.

Egy műfajnak kedvezett a tulzók csinadrattája: a csendéletnek. Soha annyi csendéletet, mind a háboru kitörése percében!

Igy érte a világháboru a mai művésznemzedéket, amely nem szeretett rajzolni és irtózott a kompozicióktól. De a világháboru más problemát is hozott. A művészeknek nemcsak azt kellett kérdezniök: hogyan?, de azt is: mit?

Mert még Bourgignon, Rugendas, Delacroix és Charlet is tanácstalanul álltak volna e világháboru közepette. Könnyü volt lefesteni Matejkónak Ulászló magyar királyt, amint halálba vágtat a törökök sorába, Kraft Péternek, amint Zrinyi Miklós kirohan a szigetvári várból, még Székely Bertalan is megfesthette a mohácsi csatát, de tessék megfesteni a gorlicei áttörést, vagy Przemysl visszafoglalását, avagy a kárpáti csatát.

A négyszáz kilométeres fronton küzdő ellenfeleket nem lehetett egy vászonra hozni. Az óriási tömegeknek azt a számtalan részletekre szétomló küzdelmét, mely nap-nap mellett folyik, együttesen nem lehet szemlélhetővé tenni. Itt tehát csak a részletek rajzáról lehetett szó. Azoknak tehát, akik azt mondják: »rengeteg háborus képet láttam már, de még nem láttam bennnük a háborut«, csak annyiban van igazuk, hogy a mai háborut tulajdonképpen senki sem látja, bárhol vegyen is benne részt, csak tömegeknek szisztematikus részletekre tagolt küzdelmét, mely a hadvezér

K. HASSMANN: Előre! — Vorwärts!

agyában nyilván egyesíthető, de nem lehet tárgya képzőművészeti alkotásnak.

Mégis elengedhetetlenül szükség volt művészeinkre e háboru megörökitésében. Szükség volt éppen a háboru kaleideszkópszerüen megnyilvánulása miatt, amelyet csak számtalan különböző egyéniség figyelhet meg. Ha a művészet nem más, mint egy temperamentumon keresztül tekintett természet, ugy minél több temperamentumot kellett beállitani, hogy az utókor valamelyes képet kapjon erről a háboruról.

Ez meg is történt. Művészeink a háboru másfél esztendeje alatt otthonossá lettek e nagy témában. De erre a másfél évre ugyancsak szükségük volt. Mert eleinte semmiképen sem izlett az uj foglalkozás. Bizony, sokak lelkében ott volt a sóhajtás: keserves munkával sikerült megölnünk a történelmi festészetet és most ujra feltámasszuk?! Egyeseknek savanyu volt a szöllő. Ezek azok sorából kerültek ki, akik a már említett modern áramlatok áldozataivá lettek, mert soha még csak nem is gondoltak arra, hogy rajzolni és komponálni megtanuljanak. Ezek egyszerüen kijelentették, hogy a háboru megfojtotta a müvészetet,* holott ellenkezően történt:

* «Inter arma silent Musae». Soha szállóigét még helytelenebb értelemben nem használtak, mint ezt a manapság unosuntalan felbukkanó idézetet, melynek eredeti alakja: «Silent leges inter arma» (Cicero: Pro Milone 4, 10), tehát: fegyvercsörgés közben hallgatnak a törvények vagy kissé szabadabban: az erőszak elhallgattatja a törvényt. A római, ez a folyton hadakozó katona-nemzet, háboruk közepette gyarapitotta hazája műkincseit, olyannyira, hogy csaknem valamennyi római művészeti emlék háborús vonatkozásu. Az »inter arma silent Musae«, tehát egy későbbi hazug varians. Hogy a művészetek a háboruban mennyire nem hallgatnak, arra nézve nem is kell a napoleoni időkre hivatkoznunk, tessék csak a budapesti szinházak és koncertek sikereit a háborus években megfigyelni! Vagy: az Amerling-hagyaték bécsi aukciójának a háboru huszonkettedik hónapjában olyan sikere volt, amilyen normális időben sohasem lett volna.

L. HESSHAIMER: Lecsapó gránát. — Aufschlagende Granate.

L. HESSHAIMER: Kozák.

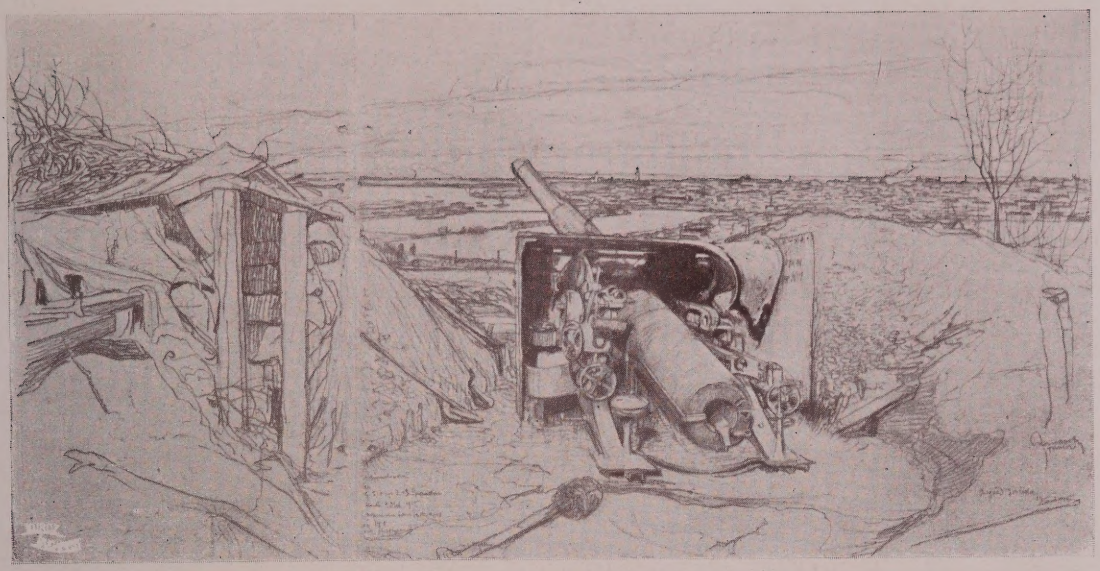

A. JANESCH: A belgrádi harcokból. — Aus den Kämpfen um Belgrad.

L. HESSHAIMER: Orosz-Lengyelország. A tartalékok a tűzvonalba indulnak. — Russisch-Polen. Vormarsch der Reserven in die Feuerlinie.

A. JANESCH: Baka. — Infanterist.

uj impulzusokat adott a művészetnek és uj megélhetési lehetőséget a művészeknek, mert ha például festmények iránt csökkent is a kereslet, a grafika és a könyvillusztráció soha annyira nem virágzott, mint a háboru óta.

A művészek javarésze mégis örömmel fogott hozzá, hogy kivegye osztályát a nagy idők megörökitéséből.

Ezeket a művészeket két szempontból tekinthetjük, az egyik szempontot talán műtörténelmi szempontnak nevezhetnők. Eszerint a művészeket két csoportba oszthatjuk. Az egyik rész kész örömest kereste meg a kapcsolatot a régi iskola hagyományaival, a régi módi csataképfestéssel, bravuros jelenetek beállitásával, a másik rész ellenben elmerült a modern komor tömegháboru részleteiben; nézték ezeket természetesen annyiféleképpen, ahányan voltak.

De osztályozhatjuk háborus művészeinket témáik szerint is. Mert azok mellett a művészek mellett, kik elmerészkedtek az első tűzvonalba, kik bejárták a fogolytáborokat, kórházakat, menekülők elhagyott lakásait, nem kevésbé érdekes azok munkássága is, kik a háboru területétől távol, vigasztaló humorokkal, vagy maró szatirájukkal igyekeztek lenditeni az ügyön, amelynek valamennyien lelkes szolgálói vagyunk.

Nézzük most már közelebbről művészeink munkásságát. Hazai művészeinkről már

FRITZ ERLER: Lille.

WILLI GEIGER: Talált a lövés. — Getroffen.

szólottunk, ellenségeinkről egy további cikkben meg fogunk emlékezni. Most tehát német és osztrák szövetségeseink háborus művészetéről essék szó.

A modern művészet fattyuhajtásai a németség konzervativ erején nem tudtak tovább viritani. Csupán Bécsben kisérletezett egy ideig egy kis ultramodern csoport, amely néhány hétre a megboldogult budapesti Művészházban is felütötte fejét, de már régóta nem hallat magáról. Mégis az általános hangulat annyira elfordult a háborus pikturától — a »csatakép-festéstől« —, hogy amikor a háboru kitört, a németségnek sem volt erre meglévő embere. Vagy talán mégis volt egy: Angelo Jank, a müncheni akadémia tanára, ez az izigvérig művészember, ez a hatalmas művészegyéniség, kitünő kolorista, kinek lovasalakjait, felvonuló dzsidásait ismeri minden művészettel foglalkozó ember. Ő belőle nem a háboru csinált csatakép-festőt, hanem saját hajlandósága ⟨l. A Gyüjtő 1915. 130-ik oldal⟩.

A német művészek azonban nem soká várattak magukra és hamar ott termettek a csatatereken, hamar megmutatták, hogy a világháborut, amelynek a németség az irányitója, palettával és krétával is tudják szolgálni.

Nemsokára vissza is térünk rájuk, most csak azt emlitjük meg, hogy az osztrák németségnek is meg volt a maga katonafestője Ludwig Koch személyében, kinek huszárrohamai és hadgyakorlatos képei, mint bravuros alkotások széltében ismeretesek. Felfogásán mindenesetre meglátszik, hogy az a mai háborunál régebbi keletü. ⟨L. a most közölt képen kivül A Gyüjtő 1915. 101. lap.⟩

Az osztrák művészettel egyébként az a kiállitás ismertetett meg bennünket, amelyet

KLEMM, Walter: Westwärts.
(Albert Langen, München.)

H. v. BOUVARD: Lütticht üteg a Dunajecnél. — Lütticher Batterie am Dunajec.

a Sajtóhadiszállás művészei rendeztek előbb Bécsben, majd Budapesten. Hoehn Miksa lovag vezérőrnagy érdeme volt ez a kiállítás szintúgy, mint általában a sajtóhadiszállás szervezése és az a szerencsés lehetőség, hogy hadi piktorainknak módjukban van e minőségükben szolgálni a hazát.

Az osztrák művészek közül mindenekelőtt Adam John Quincy vonja magára a figyelmet olajképeivel, melyek a monumentális iránti érzékéről és erős kolorista tehetségéről tesznek tanuságot, még az olyan — ebből a szempontból nehéz — témánál is, ahol például egy csoport-arcképet kell adnia. Dankl tábornok arczképe ebből a szempontból egyike a legértékesebb művészi alkotásoknak. Hugo v. Bouvard, Karl Hassmann, Alexander Pock és Albert Janesch, éles szemü megfigyelők, brilliáns rajztechnikával. Hesshaimer Ludwig százados, a sajtóhadiszállás egyik lelke, régi tagja és ismerőse egyesületünknek. Részt vett a Szent-György-Czéh ex libris-kiállításán, ezenkivül ex libriseit egy más alkalommal is ismertettük. ⟨L. A Gyüjtö 1913. 151. lap, 1914. 109. lap.⟩ A kiállításon rajzokkal és rézkarcokkal szerepelt, melyek nagyarányu fejlődéséről és sokoldalusságáról tanuskodtak.

Ramberg August báró a bécsi kiállításon nem szerepelt és csupán Budapesten állitott ki. Tengeri képei méltán keltettek feltünést.

A német művészeket nem volt alkalmunk ily egységes kiállitásban láthatni.

A. B. v. RAMBERG: Tátra és Csepel hadihajóink megadásra kényszeritenek egy olasz torpedózúzót.
Unsere Kriegsschiffe Tátra und Csepel bezwingen einen italienischen Torpedozerstörer.

Azonban azután, amit művészi grafika és könyvillusztráció terén felmutatnak, nyugodtan állithatjuk, hogy háborus művészetük megfelel annak, amit magában a háborúban produkáltak.

Egyike például a legszebb mappa-kiadványoknak az, amely Fritz Erler és Ferdinand Spiegel háborus munkásságát mutatja be. Azt, aki Erlert, ezt a játszikezü művészt csak a müncheni Jugendből ismeri, bizonyára kellemesen érinti a müveiben megnyilatkozó komoly felfogás, melyhez Spiegelnek komor hangulatu képei társulnak.

Willy Geiger, az ismert szatirikus ⟨lásd A Gyüjtő 1913. 68., 103. IX.⟩ sajátságos technikájával a háboru legborzalmasabb jeleneteihez mer hozzányulni. Ő is a nyugati harctérről veszi témáit, mig Hermann Struck ⟨l. A Gyüjtő 1913. 78. 120.⟩. Oroszlengyelország és Galiczia véráztatta földjét mutatja be.

A berlini Secessio művészei egy rendkivül érdekes körrajzsorozatban, melyet a Julius Bard-cég adott ki, foglalkoznak a háboruval. E szép szines litografiák oly rendkivül olcsó áron jelentek meg — füzetenként 60 pfennig-jével, — hogy bizonyára hozzá fognak járulni e szép müfaj népszerüsitéséhez. Ez alkalommal Werner Hahmann, G. v. Finetti, Lovis Corinth és Robert F. K. Scholz egy-egy művét mutatjuk be.

A háborus publikációkból ugyancsak kiveszi részét az Albert Langen-München cég is. Közismert dolog, hogy a Simpli-

KLEMM, WALTER: A csata. — Die Schlacht.
(Albert Langen, München.)

FEDŐLAPRAJZ. Buchumschlag. (O. Spamer, Leipzig-Reudnitz.)

HERMANN STRUCK: Mackensen.
(Julius Bard-Berlin.)

cissimusban jelennek meg Th. Heine maró szatirái ellenségeink ellen. Ugyancsak Langen adott ki két becses verses kötetet, melyet Walter Klemm sikerült fametszetei diszitenek, végül nála jelenik meg Eduard Fuchsnak, az ismert esztetikusnak »Der Weltkrieg in der Karrikatur« cimü gazdagon illusztrált munkája.

Egyelőre csak ennyit emlitünk meg. Mindez csak néhány elszórt példa. A német háborus művészet oly óriási téma, melyet nem lehet kimeriteni. Nemcsak azért, mert helyünk nincs rá, de azért sem, mert még nincs itt az ideje, hogy azt áttekinthetően ismertetni lehessen.

Ha eljön, visszatérünk rá. Olvasóink remélhetőleg szivesen vették ezt a kis exemplifikációt és talán megbocsájtják, hogy egy kalap alá vettünk szorosan össze nem tartozó dolgokat: a háborus művészetről szóló elmélkedésünk befejezését és a németség háborus műveinek inkább csak szemléltető bemutatását.

SIKLÓSSY LÁSZLÓ.

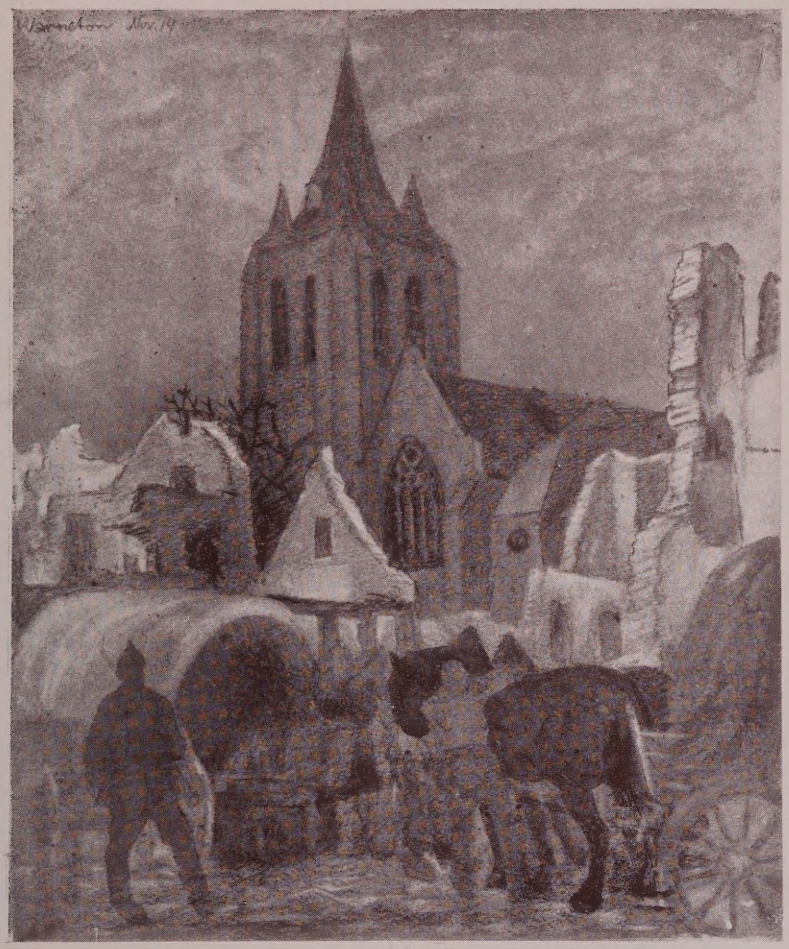

FERDINAND SPIEGEL: Warneton.

A HÁBORU ÉS A MŰVÉSZETI TÁRGYAK PIACA.

DER KRIEG UND DER KUNSTMARKT.

Manapság sok szó esik a művészet tárgyainak áráról a háboru teremtette uj viszonyokkal kapcsolatban. Az általános véleményt a következőkben foglalhatjuk össze: »A pénz mindinkább veszit vásárló képességéből, evvel szemben minden drágul; drágulnak a műtárgyak is, sőt csodálatosképen igen kevés kerül forgalomba; ez a kevés is olyan drága, hogy nem lehet megfizetni, annál kevésbé, mert az ujabb időkben hirtelen meggazdagodott emberek mindent bárminő áron megvesznek; ez egészségtelen állapot.«

Boncolgassuk kissé a kérdést.

Hogy a háboruban nem devalválódhatik a műtárgyak értéke, a felett nem lehet kétség. Pillanatnyilag valamely szorongatott helyen alakulhatnak ugyan olyanféleképen a helyi viszonyok, hogy a feltétlen életszükségletek kielégitésére szolgáló javakkal szemben minden egyéb teljesen elértéktelenedik, általánosságban azonban az em-

WERNER HAHMANN: A lövészárokban. — Im Schützengraben.
(Julius Bard, Berlin.)

beriségnek rá kellett jönnie arra, hogy a leghosszabb és legrettenetesebb világháboru is véges valami, ellenben a művészet szeretete végnélkül-való és örökkön-élő.

A művészet kincsei, amelyek túlélték a római birodalom bukását, a népvándorlást, a harmincéves háborut, a napoleon-felidézte felfordulást, meg fogják érni a világháboru végét is s az iránt uk való tisztelet csak növekedni fog. Jóllehet a világ gazdaságának csak parányi része művészeti vonatkozásu, a finom érzésü emberekben mégis bizonyos általános megnyugvást kelthet a tapasztalat, hogy manapság, mikor mindennek ára és értéke fluktuál, a művészet tárgyainak értékében állandóság, sőt emelkedés tapasztalható; amig például máról holnapra változik annak megbecsülése, hogy valakinek pénzvagyona menynyit ér, addig egy művészeti gyüjtemény — évezredes tanulságok alapján — csakoly megbecsülésben részesül, mint azelőtt.

Ez az oka, hogy azok, akik nem kénytelenek minden értéküket elsőrendü életszükségleteik kielégitése céljából likvidálni, nyugodt lélekkel látják, hogy vagyonuk egy része művészeti tárgyakban fekszik. Sőt »a háboruban tönkrement exisztenciák« sem akarnak jelentkezni, hogy pénzzé tegyék művészeti becsü ingóságaikat. Az emberek jobban ragaszkodnak műtárgyaikhoz, mint a pénzhez; megbecsülik azt,

EX LIBRIS COMITIS SUPREMI S ECCLESIARUM

ROBERT F. K. SCHOLTZ: Krakkó. Krakau. (Julius Bard, Berlin.)

amijük van; még korgó gyomruk sem sietteti őket, hogy családi ereklyéiket felváltsák néhány kiló ürühusra. Ez az általános tapasztalat mindenesetre az emberi lélek finomodására mutat és mint ilyen egy apró kis vigaszt nyujt — de mégis vigaszt — a háboru borzalmaiban.

Egy napilap konstatálni vélte nemrégiben, hogy mennyire elszaporodtak ujabban Budapesten a régiségboltok és műkereskedések; ennek magyarázatát abban találja, hogy a bibelotok gazdát cserélnek; előkerülnek rejtett oduikból, hogy elvándoroljanak az elszegényedett régi tulajdonostól a meggazdagodott ujhoz.

Nem egészen ez az igazság. Csak az antikváriusok szaporodtak meg, de nem az antikvitások. A kirakatok még csak tele vannak, de üresek a raktárak. Az árusok nem is az áru kedvéért vannak, hanem a vevők «kedvéért».

Emlitettük, hogy az emberek rájöttek, hogy a műtárgyak állandó értékek. Sokan tehát meggyőződésből, mások ismét hiuságból, divatból gyüjtenek. Mi sem természetesebb, mint hogy a kereskedői szellemü emberek sietnek kihasználni ezt a divatot. Legyünk vele tisztában: aki kalmárnak született, annak végeredményben mindegy, hogy mivel kalmárkodik.

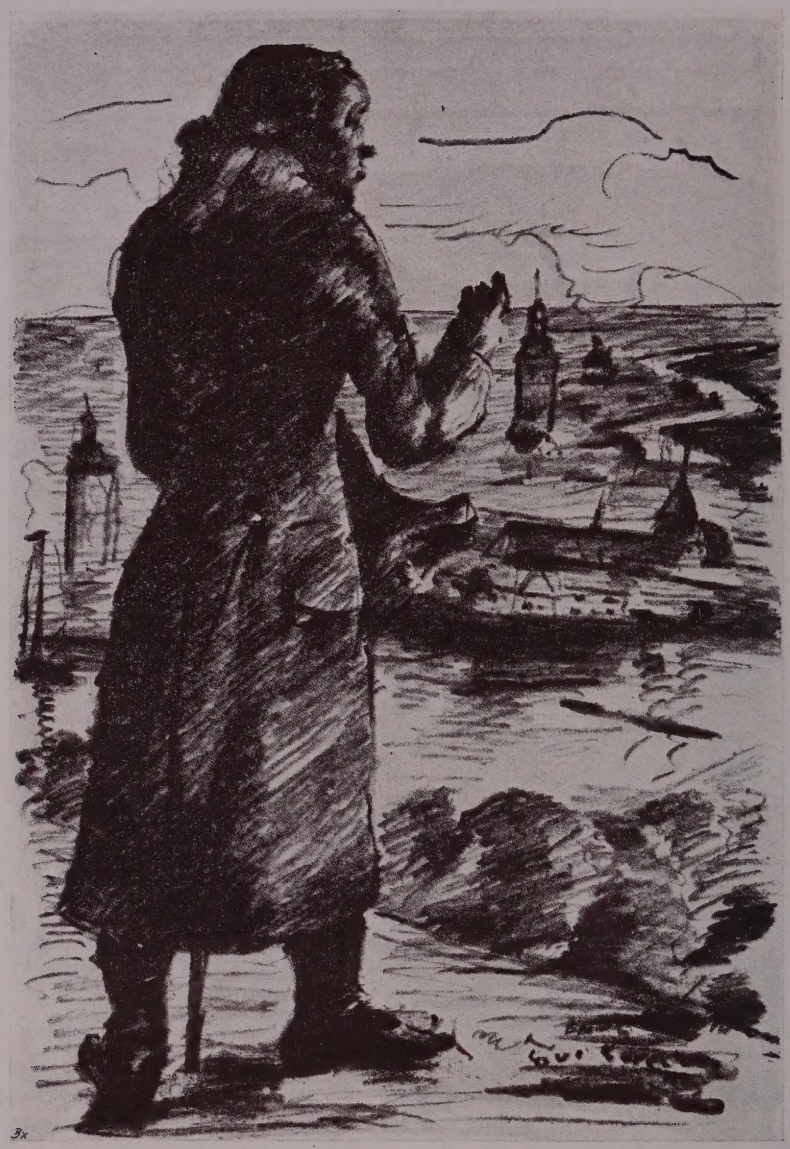

LOVIS CORINTH: »Barbaren«: Kant. (Julius Bard, Berlin.)

Rendesen a véletlen műve, hogy az a műárus-kiskereskedő ezt a pályát választotta, éppen ezt és nem a rőfös szakmát, vagy egy fodrászüzlet megalapitását, vagy azt, hogy a gabonakereskedelmet mozditsa elő. Ők kereskedni akarnak és mindegy nekik, a kereskedelem melyik ága nyujt nekik megélhetést. Evvel természetesen nem akarom e kisárusokat bántani, a művészeti kereskedésnek óriási kulturális fontossága van és e kisárusok is, ha lelkiismeretesen és szorgalmasan élnek hivatásuknak, tényezői lehetnek e kulturális munkának. Ez azonban mitsem változtat azon a tényen, hogy e kisárusokat pályájuk megválasztásánál nem csábitja semmi más, minthogy a kereskedésnek ez az ága ujabban igen jó üzleti haszonnal kecsegtet. Éppen az ő

G. v. FINETTI: Karrikatura Franciaországra. — Karrikatur auf Frankreich. (Julius Bard, Berlin.)

példájuk mutatja, hogy a régiség-kereskedésnél a szakértelem nem a legfontosabb kellék. Sokkal fontosabb az élelmesség és a leleményesség. Nem is kell nagyon élelmesnek lenni, csak élelmesebbnek, mint a vevő. Ez pedig magától adódik. A kereskedő tárgyai között él, ismeri azok eredetét, minden csinját-binját, erényét-hibáját, hallja a látogatók megjegyzéseit, a vevő ellenben csak egy pillanatra látja ezt a tárgyat és így nem csoda, ha a szakértő vevő is hátrányban van a tudatlan kalmárral szemben.

Az antikvitás-boltok tehát azért szaporodtak el, mert megsokasodtak a vevők. Örömmel vennék ők, ha a tárgyak is megsokasodtak volna, de a jó antikvitások biztos kezekben vannak, alig kerülnek piacra. Ezért kell a tatárjárás-korabeli óriás perec példáját utánozni. Ha van egy pár óbécsi csésze, holicsi fayence, régi ezüst, az a kirakati ablakba kerül, magában az üzletben azonban csak imitált butorokat, hamis angol metszeteket, XIV. Lajos udvara szépségeinek XX. századi sütetü miniatur-arcképeit és japán hajórakományárut találunk; ez utóbbit most már, hála Istennek, csekélyebb mértékben.

Dehát a háborúból nem kerülnek elő műtárgyak? Napoleon idejében Franciaország megtelt műkincsekkel. Hát most semmi sem kerül a hóditókhoz, a leigázottaktól?

Ebben a formában kissé barbár a kér-

TH. HEINE: D'Anunzio-karrikaturák. — Karrikaturen auf D'Anunzio. (Albert Langen, München.)

dés, mely tulajdonképen a zsákmányjog kérdése, s melylyel egy izben már bővebben foglalkoztunk.* A háboru két esztendeje nemmel felel erre a kérdésre. A napoleoni világrablás nem ismétlődik meg. A háborus felek a magántulajdont igyekeznek tiszteletben tartani. A frontról tehát bizony sem ide, sem oda nem érkeznek műkincsek.

A romantikus kombinációk kedvelőit már az 1912. évi balkáni háborunál is csalódás érte. Megsemmisült az egész európai Törökország; a muzulmán házának jóformán egyetlen ékessége a szőnyeg; a török lakosság egész országrészeket hagyott el, elvándorolt otthonából, ahová ősi ellenségei költöztek be. Nem látszott tehát abszurdumnak a gondolat, hogy amiképen a XVI—XVIII. század viharos éveiben, a magyar-német-török háboruk idején a kelet és nyugat osztozkodtak a magyarság kincsein, amelyeket egyképen lehet azóta látni Bécsben és Konstantinápolyban, azonképen fognak szétszóródni a törökség féltve őrzött iparművészeti tárgyai, a régi kisázsiai szőnyegek, ötvösművek stb. stb. A feltevés csalódást okozott a romantika kedvelőinek, de örömet a békés erkölcsök híveinek. Hazánk meglehetősen nagy lerakodó helye a kelet és nyugat szőnyegforgalmának, de ezt a balkán-háboru inkább megakasztotta, mint fellenditette. Zsákmányolt antikszőnyegek csak nem akartak előkerülni. Ugylátszik, amily könnyüséggel elvihették volna a szőnyegeket azok, akik zsákmányolni akartak volna, épp oly könnyüséggel rakták fel szekereikre a hontalanná vált török családok régi ereklyéiket.

A mi hadvezetőségünk a háboru kezdetétől fogva a legszigorubban tiltotta meg a zsákmányolást. A háboru legelején felfelbukkantak ugyan a legkülönbözőbb helyeken — füszeres üzletekben, borbélymühelyek kirakataiban — apró vásári képecskék, himzések, használati tárgyak, amelyek naivan kérkedtek zsákmányjellegükkel. Az eféle értelmetlenségeknek és izléstelenségeknek azonban a hadvezetőség ugyancsak hamar véget vetett, ugyhogy ezek az ostobaságok, amelyeknek a zsákmányolás hangzatos, de tulajdonképen szégyenletes lényegéhez valószinüleg ép oly kevés közük volt, mint a művészethez, teljesen eltüntek. Már más alkalommal — mikor például a sajtóhadiszállás kiállitását, a fémtárgyak gyüjtését, stb. stb. ismertettük — rámutattunk arra a páratlan kulturális érzékre, amelyet hadvezetőségünk ebben a háboruban tanusit. Most is, mikor még az események forgatagában élünk,

* L. A Gyüjtő 1915. ápr., 95. és köv. lapokon.

ABEL TRUCHET (La Guerre Sociale 1915): »Milyen feketék idén a fülemülék!« — »Aber die Nachtigallen sind dieses Jahr merkwürdig schwarz«! (Albert Langen, München.)

lehetetlen nem látnunk, hogy minden emberileg lehető megtörténik a kulturális javak védelmére. A végső célt, az ellenség haderejének megsemmisitését azonban semmiféle más szemponttal nem lehet befolyásolni. Igy tehát a végzet megváltoztathatatlan intézkedéseképen kell belenyugodnunk abba, hogy a háboru tüzében nemcsak ingatlan műemlékeink semmisülhetnek meg, de nem egy magángyüjtemény is — akár nálunk, akár ellenségeinknél — elpusztulhat, szétszóródhatik. Bármily szórványosak is ezek az esetek, nagyon szomoruak. De hangsulyoznunk kell azt is, hogy pl. az elhagyott és feldult kastélyok martalékul eshettek nem a mindenkor fegyelem alatt álló katonaságnak, hanem a zürzavarban pillanatnyilag uralomra jutó csőcseléknek, mely talán rombolt, de műtárgyat nem rabolt. Mit kezdjen a rablott holmival az avatatlan? Nem ért hozzá, nem tudja hol értékesiteni; még békeidőben is a rablóra szigoru büntetés vár, amelyet a háboru kivételes intézkedései alaposan megsulyosbitottak. Szintugy az orgazdára, ki végre sem tudja elhelyezni a bünös holmit, amelyen, a büntető jogi felelősségtől eltekintve, soha senki tulajdonjogot nem szerezhet.

Igy hát a háboru csak pusztitja, de nem szaporitja meg a műtárgyak számát, még kevésbé azokét, amelyek forgalomba kerülnek. Ne felejtsük el azt sem, hogy azokon az óriási területeken, amelyeken a háboru eddig végigszáguldott, a művészeti tárgyak minden forgalma is megszünt. Belgiumban, Lengyelországban, sőt Szerbiában számos, kulturális dolgok iránt fogékony ember, amatőr, gyüjtő, művész, műkereskedő élt és tevékenykedett békében. Gyüjteményeket akartak összeállitani, kastélyok berendezéseit akarták eladni, másokat fel akartak szerelni; minden ily tevékenységet a háboru megszüntetett; a kastélyok leégtek, a művészek hősi halált haltak, az óbécsi vázák összetörtek s a lélek mélyén szunnyadó gondolatok nem kerültek a vászonra.

A JAPÁN VESZEDELEM. New-York-Sun. — Die japanische Gefahr. (Albert Langen, München.)

A háboru végeztével bizonyára módunkban lesz beletekinteni a részleteibe is azoknak az intézkedéseknek, amelyekkel hadvezetőségünk a kulturális javak felett őrködött. Annyit már is tapasztalhatunk, hogy a hadvezetőség azt az elvet, mely szerint a megszállott területek polgári lakosságának védelmezője, anyagi jólétének előmozditója akar lenni, következetesen keresztülviszi. Nem kétséges tehát, hogy ahol muzeumok, gyüjtemények vannak, azok fokozott oltalomban részesülnek.

Ezen az elven egy esetben lehet kivételt tenni. Ez a kivétel azonban csak látszólagos. Az általános felfogás ugyanis egy nemzet művészeti alkotását ujabban egy egységes, meg nem bontható és el nem idegenithető kincsnek tekinti. Iskolai példája ennek az olasz Lex-Pacca, amely szigoruan tiltja művészeti tárgyaknak Olaszországból való kivitelét. Nekünk, magyaroknak sem lehet más álláspontunk, mint az, hogy azok a speciális magyar műkincsek, amelyek évszázadok háborus viszontagságai következtében külföldre kerültek, kell, hogy hazánkba visszajussanak. Régi királyaink, erdélyi fejedelmeink, arisztokratáink ékszerei, ötvösművei, Mátyás királyunk könyvei, nagy részben külföldön vannak; ezeknek valamikor vissza kell hozzánk jönniök.

De vannak apróbb tárgyak is, amelyek a nemzet kulturális közkincse szempontjából nem kevésbbé fontosak, s amelyeket szintén vissza kell szereznünk. Még mindig aktuális a kérdés. Az utolsó, mondjuk, ötven esztendőben különösen Erdélyt és Felsőmagyarországot fáradhatatlan külföldi ügynökök járták be, akik a magyarországi iparművészetnek remekeit, különösen ötvösműveket, faszobrokat, csipkéket, himzéseket és fayence-tárgyakat jobb ügyhöz méltó kitartó szivóssággal szállitották külföldre. Történt ez például Felsőmagyarországon a cseh-tót egység nevén ismeretes mozgalom szolgálatában, Délmagyarországon pedig az egységes szerb nemzeti törekvések kiágazásaképen. Ily módon, amennyiben az ujsághireknek hinni lehetséges, Belgrádban rendkivül gazdag népművészeti gyüjtemény létesült a magyarországi szerbség művészetének termékeiből.

* A zsákmányolt ‹nem hadi› holmi érthetően közmegvetésben részesül mindenütt. A Journal de Rouenban pl. pontos lakcimmegjelöléssel hirdetés jelent meg, mely a reimsi dómból származó eredeti szines üvegablakot és üvegszilánkokkal ellátott hadi gyűrűket kinált eladásra. A francia sajtó a legnagyobb felháborodással vett erről tudomást, ami érthető, mert az ilyen eset igazolni látszik a feltevést, hogy a franciáknak nemcsak »a német barbároktól« kell félteniök műkincseiket.

Erre a gyüjteményre vonatkozólag az a szándék, hogy ez visszajusson oda, ahová az jog szerint és elidegenithetlenül való: Magyarországba, amelynek integráns alkotó része a magyarországi szerbség is. Ez a gyüjtemény kell, hogy a Magyar Nemzeti Muzeumhoz kerüljön és igy közkincse legyen Magyarország minden lakosának, tehát szerb anyanyelvü polgártársainknak. Ezt a tervet tehát csak helyeselni lehet. A gyüjtemény átszállitása valószinüleg nem az erősebb jogán fog történni, hanem azt a magyar hatóságok az illetékes szerb társadalmi faktoroktól előreláthatólag kölcsönösen megállapitott vételáron vagy valamely más rekompenzáció fejében meg fogják váltani. Ennek tehát a zsákmány kérdéséhez tulajdonképen semmi köze nincsen.

Am térjünk vissza eredeti témánkhoz. Kimutattuk, hogy a háboru következtében a forgalomba kerülő műtárgyak száma nem szaporodik, hanem csökken. Ennek további oka, hogy a művészeti kereskedés rendkivül sokat veszitett nemzetközi voltából. A művészeti piac óriási nemzetközi piac, kis és nagy dolgokban egyaránt. Megemlékeztünk arról, mily sok külföldi ügynök járt-kelt Magyarországon, hogy külföldre vigye azt, ami ott belső értékén kivül, mint ritka, nehezen hozzáférhető dolog is nagyobb varázszsal bir és jobban értékesithető, mint hazánkban. Hozzánk pedig beözönlöttek azok az antikvitások, amelyeknek nálunk kinálkozott jobb piac, mint a külföldön. Nem is kell mondanunk, hogy nem sokat nyertünk ezen a csereforgalmon. Az jött be a mi ébredező — valljuk be — kisérletező, kapkodó amatőrközönségünkhöz külföldről, ami ott már nem kellett, vagy nem kellett *annyira*. Japán, Kina, Anglia, Franciaország, Olaszország nagyon sok mindent importált nekünk. Gondoljunk csak arra a sok tizedrendü régi olasz képre, hamis Capo-di-Monte-porcellánra, XX. században készült reneszánsz-fayencera, haszontalan muránói üvegre, flórenci márványra, rikitó-zöldpatinás álbronzra, amely elözönlötte Magyarországot. Nem kár, hogy most elmaradnak, jólehet néha került jó dolog is hozzánk. A tény azonban az, hogy ez a tarka-barka forgalom megszünt, illetve csupán a monarchiára, Németországra és egy-két — ebből a szempontból jelentéktelen — semleges államra szoritkozik már. Tehát ez is egyik oka, hogy kevesebb műtárgyat látunk a forgalomban.*

Sőt egy további tapasztalatot tettek azok, akiknek betekintésük van a művészeti kereskedés műhelyébe. Tudvalevő, hogy pénzünknek jelentékeny diszázsiója van a némettel, de még inkább a semleges államokéval szemben. Már most megtörtént, hogy semleges államok műkereskedői egye-

* Kivételképen a háboru rejtett dolgokat is hozhat napfényre. Igy sok műtárgy került felszinre az önkéntes és hatósági fémrekvirálások kapcsán, melyről A Gyüjtő mult évi folyamának I. füzete 17—22. lapjain bőven megemlékeztünk.

BÉR DEZSŐ: Damokles kardja Grey feje felett. — Das Schwert des Damokles über dem Haupte Grey's. — Borsszem Jankó, Budapest. (Albert Langen, München kiadásában megjelenő Fuchs: Der Weltkrieg in der Karrikatur c. mű 5. oldalán tévesen, mint »Australische Karrikatur« jelezve.)

nesen azért jöttek a Monarchiába, hogy saját pénzüknek ezt a rájuk nézve kedvező ázsióját kihasználják és igy végeredményben olcsóbban jussanak áruhoz. Ez is hozzájárult tehát ahhoz, hogy a magyarországi művészeti piac árukészlete megfogyatkozott.

«Ehhez jönnek még a háboruban meggazdagodott egyének, a hadseregszállitók», mondja önkéntelenül az a türelmes uri ember, aki soraimnak volt szives figyelmet szentelni. Hogy a háboru a művészet dolgai iránt érdeklődők számát nem fogja megapasztani jelentékenyen, az nyilvánvaló volt. A művészet az a nemes luxus, amelyet Magyarország husz millió lakosából legfeljebb néhány ezren engednek meg maguknak. (Mindenesetre kevesebben, mint amennyien tehetnék!) E csekély számnál nem lehet arányokat felállitani.* Nem lehet azt mondani, hogy a háboru következtében kedvezőtlenebb viszonyok közé került ennyi és ennyi százalék, tehát ugyanolyan százalékkal fog csökkenni a műbarátok száma. Ezt ma már nem is állitja senki, sőt ellenkezőleg, legendás hirek keringenek most a «hadseregszállitókról», akik mindent összevásárolnak, ugyhogy a régi szegény, becsületes polgári gyüjtő már nem tud hozzájutni az ő minden félesztendei bécsi

* L. Siklóssy László: Művészet és háboru. A Gyüjtő 1915, IV., 3–6. l.

császécskéjéhez, amellyel üvegszekrényét gazdagitani akarta.

Hát én először is nem hiszek ezekben a legendás hadseregszállitókban. Madártávlatból nézvén a dolgot, ugy gondolom, hogy a hadseregszállitás lehet egyszer jó üzlet, lehet egyszer rossz üzlet, legtöbbnyire pedig avval a polgári haszonnal jár, amelyet a békés időkben is megszivleltünk. A katonai hadbiztosságban végre is világos fők vesznek részt, akik megtudják gátolni azt, hogy rendszer legyen abból, hogy a velük összeköttetésben álló üzletemberek aránytalan és illetéktelen haszonhoz jussanak. De tegyük fel, hogy abban a nagyarányu és változatos üzemben, amelyet «hadseregszállitásnak» lehet nevezni, csakugyan keletkeznek máról holnapra nagy vagyonu exisztenciák, amit egyébként magam is állitok, csak nem tudok rendszernek elképzelni. Ha ilyenek keletkeznek, akkor én inkább attól félek, hogy ezek a friss urak nem vásárolnak művészeti tárgyakat. Én attól félek, hogy ezeknek az uraknak szivük, lelkük, szemük nem finomodott oly rohamosan, mint a hogyan pénzük gyarapodott. A gyüjtéshez nemcsak pénz kell, hanem hajlandóság és izlés is. Aggódom, hogy ez nincsen meg ezekben az urakban.

«Mindegyik siet fényesen berendezkedni», mondja a legenda egészen idézetszerüen. Hát én még ilyen berendezkedést nem

FRANCIA KARRIKATURA a megcenzurázott haditudósitásokra.
Französische Karrikatur auf die zensurierten Kriegsberichte.

láttam egyet sem. Kivánom, hogy rendezkedjenek be, kivánom, hogy gyüjtők, amatőrök legyenek, szeressék meg a művészetet. A művészetnek ebből csak haszna lesz. Hiszen nem az a baj, ha a művészeti tárgyak ára és értéke emelkedik, hanem az, ha csökken. Ha a műtárgyak értéke emelkedik, az a nemzet közkincse értékének emelkedését jelenti. Az lenne a kárhozatos, ha ezek az uj vagyonok haszontalan luxuskiadásokra pocsékolódnának, de nem az, ha a művészet szolgálatába terelődnek. Sőt az sem szerencsétlenség, ha a forgalomban levő antikvitások mindjobban felszivódnak, a forgalomból kikerülnek s az amatőrök érdeklődése az élő és alkotó festők, szobrászok, iparművészek stb. stb. felé terelődik. Mert ne felejtsük el, hogy a helyes esztetikai érzéssel biró ember előtt nem az a fontos, hogy mi a ritka, hanem az, hogy mi a szép. A biztos szemü ember meg meri venni az ujat, a modernet is, pénzét meri adni azért is, ami kapható, ami van és nem kutatja balgán azt, ami nincs. Ha tehát csakugyan igaz a legenda, ha ezeknek a «hadseregszállitóknak» nincs más gondjuk, mint hogy mindazt, a mi a művészeti piacon jó, szép és drága, összevásárolják, örvendjünk neki.

A HÁBORU ÉS A MŰVÉSZETI TÁRGYAK PIACA

Ismétlem, én nem attól félek, hogy ez igy van, hanem attól, hogy nincs igy. Hogy miképen van és miképen nincs, azt most nem tudjuk áttekinteni. Ha eljön a béke, akkor sok mindent másképen fogunk látni. Átfognak alakulni a nagy dolgok, a nagy berendezkedések, de megváltoznak az olyan aprólékosságok is, amilyenekről mostan szólottunk.

Ha más nem, talán a művészet ismét összehozza az embereket. «A háboru után — igy nyilatkozott Rodin — az idealizmus hulláma csap át rajtunk és arra kényszerit bennünket, hogy szemünket és szemünkkel együtt lelkünket felfelé irányitsuk. Mihelyt a béke, hasonlóképen a tékozló fiuhoz, visszatér, ismét hozzá kell fognunk szivből jövő szeretettel a munkához, de nem azért, hogy pénzt szerezzünk, azért sem, hogy köznapi élvezetekben legyen részünk, hanem azért, hogy lelkesedjünk azoknak a műveknek szépségeiért, amelyeket az ember teremteni tud.»

Ugy legyen!

PERNESZI S. KÁLMÁN.

VÉRTES: »Engedjétek hozzám a kisdedeket«.
Ungarische Karrikatur auf die französischen Stellungen.
(Borsszem Jankó.)

Az entente-hatalmak önkritikája. — Eine Selbstkritik der Entente-Mächte.

FRANCIA PLAKÁT. – Französisches Plakat.

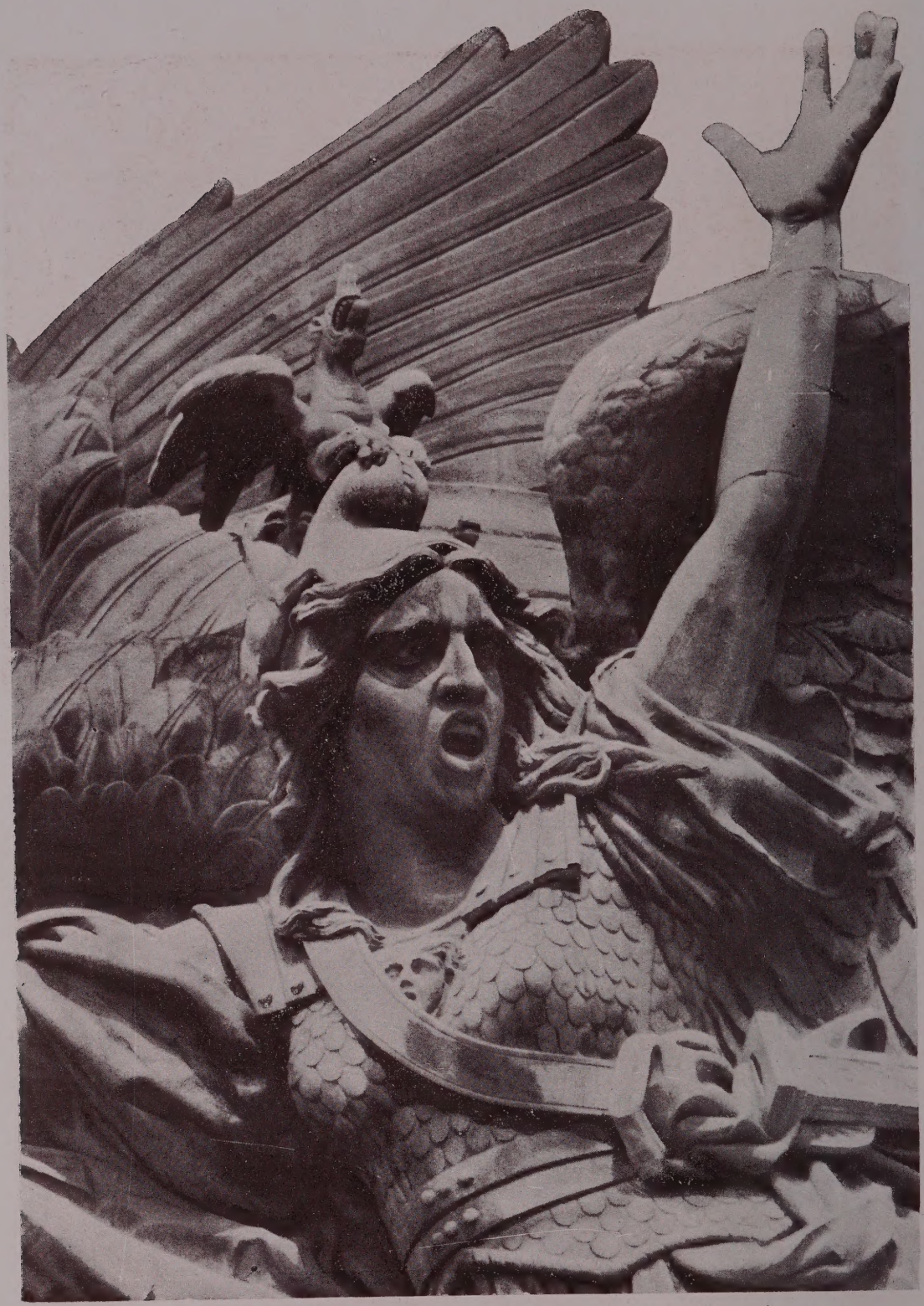

RUDE : Marseillaise.

BELLERY-DESFONTAINES: Vágy. – Sehnsucht

ELLENSÉGEINK HUMORA ÉS MŰVÉSZETE A HÁBORUBAN.

HUMOR UND KUNST UNSERER FEINDE IM KRIEGE.

Valamikor, az örökbéke idején, akad majd tudós, aki eldönti a háboruk igazi inditó okát. Nemzetiségi, faji, nyelvi különbségek okából rohannak-e az emberek egymásra, vagy gazdasági okokból? A fejedelmek és diplomaták játéka-e a háboru, avagy a tömegpszihológia törvényszerü megnyilatkozása? Minderről ma még nincs tudatos fogalmunk. Ma csak azt tudjuk, hogy mindenekfelett szeretjük a hazát és gyülöljük az ellenséget. Győzni akarunk, és legyőzötten akarjuk látni azokat, akik ellenünk törtek.

Gyülöljük az ellenséget, mint nagy egységes megsemmisitendő valamit. Jogos gyülöletünk nem ismer határt és nem kutatja a részleteket. Mert ha kutatná, eljutna egy ponthoz, ahol megenyhülne, ahhoz a ponthoz, ahol megtalálja az *embert*. Ha pedig eljutottunk az emberhez, akkor lehetetlen hogy eszünkbe ne jusson a Megváltó mondása: szeressétek ellenségeiteket!

Szeressétek ellenségeiteket! Talán ez a gondolat fogja meghozni a békét valamikor. A harcban álló emberiségnek vannak közös lelki érintkezési pontjai. A hadseregek végre is emberekből állanak és minden embernek van öröme, van bánata, van mosolya és van könnye. Minden embernek vannak szerettei, akikért él, s akik most ő érette halnak meg.

Az érzelmek hasonlósága indokolja, hogy a háboruban a művészet, irodalom, humor,

HUARD RAJZA. Karrikatur von Huard.
— No most, polgármester ur, mihez kezdünk?
— Reparációkhoz!

körülbelül hasonló módon nyilvánul meg mindegyik front mögött a különböző ellenséges hinterlandokban. Most, mikor az események forgatagában élünk, nagyon nehéz még saját viszonyaink alakulását is áttekintenünk. Jóformán azt sem tudjuk, hogy fog alakulni a jövő emberének mindennapi megélhetése, fejlődni fog-e az anyagi jólét, az egészségügy, haladni fog-e tovább is a tudomány, javulni fognak-e az erkölcsök. Azután jönnek a másodrendü kérdések: amilyenek például a művészetre, irodalomra vonatkoznak. Nem tudunk semmit, mert a háboru bizonytalanságban tart bennünket. Még kevesebbet tudunk arról, hogy mi történik az ellenséges táborban. Legkevésbbé van módunkban összehasonlitást tenni a között, hogy mi van itt és mi van ott és végül nemzetközi értékü következtetéseket levonni arról, hogy tulajdonképen mi is történik most kulturális téren. — Ezt bizony nem tudjuk. Jóformán még azt sem tudjuk, hogy a csatatéren mi történik.

A háboru elzárta tőlünk az ellenséges országok határait, a könyvnyomtató gépek és a sokszorositó iparágak utján azonban mégis van némi betekintésünk abba, hogy mit csinálnak a francia, angol, olasz művészek, festők, szobrászok, irók és humoristák. E nyomdatermékek behozatala bizony szigoru szabályoknak van alávetve, mégis a Magyar Nemzeti Muzeum Széchenyi-könyvtárának háborus gyüjteménye — melyről A Gyüjtő jelen számában más helyütt bőségesen megemlékezünk — dus anyagot tartalmaz az ellenséges országokra vonatkozólag is. Ez az anyag természetesen nem áll korlátlanul rendelkezésére minden kiváncsiskodónak, komoly tudományos célból azonban már is hozzáférhető a kutatónak. Amit most módunkban van bemutatni, azt is jórészben a muzeum gyüjteménye alapján mutatjuk be.

Ismételjük: a hinterland embere itt is, ott is egyformán jelenik meg. Aggódik a fronton küzdő katonáért és mindent megtesz, hogy azt buzditsa, szenvedéseit enyhitse, pártolja a hadi jóléti intézményeket, gyakorolja a hadi jótékonyságot, viszont mindent elkövet, amivel az ellenséget lekicsinyitheti, ezt talán nem is meggyőződésből teszi — mert hiszen nincsen módja tényekről szereznie tudomást —, mint inkább azért, hogy ezáltal is fokozza a harcos katona lelkesedését.

Változatos képekben mutatjuk be pl. a franciák háborus grafikáját. Ime egy hat

képből álló sorozat George Barbiertől, aki összehasonlittatja velünk a párisi nőt 1914-ben és 1915-ben: 1914-ben előkelő mozdulattal utasitotta el a koldust, 1915-ben magában szálltan gyakorolja a jótékonyságot; 1914-ben el nem hagyta volna a délutáni tangót, 1915-ben maga főzi a sebesült harcos részére a csokoládét; 1914-ben szerelmeskedés, flört zárta be a nap programmját, 1915-ben még ágyában is érmelegitőt horgol a párisi szépség.

Lehetetlen eltagadni, hogy a franciák bizonyos mértékig megőrizték grafikájukban azt a fölényes bájt, mely ennek az évszázadokon át nagy sikereket elért, de sokat is szenvedett nemzetnek egyik sajátossága. Bájos például az a karrikatura, mely Franciaországot üde fiatal nőnek tünteti fel, ki kedvenc játékszerével, katonáival játszik. Egy más alkalommal egy ugyanilyen élettől duzzadó fiatal hölgy jelenik meg előttünk, ki magas sarku papucsának hegyével felrugja a szoba összes butorait, ami azt jelenti, hogy Franciaország tönkreteszi a német iparművészet minden faux-chic-jét.

De aztán apródonként megjelennek felhősebb gondolatok is. A zeppelinekkel — hiába — nem igen tudnak a párisi humoristák megbarátkozni. Alig hiszünk annak a hálóinges szépségnek, aki egyik képünkön a padlásablakból várja, hivja a zeppelineket, de legkevésbbé vagyunk hajlandóak elfogadni Rodin »Isten szava« cimü művének azt a travesztálását, amelyet egy francia élclap enged meg magának: haragosan fogdostatván össze a lánggal-égő és vizbe-zuhanó zeppelineket, hogy még hirmondó se maradjon belőlük. A zeppelin akkor is, ha nincs a levegőben, ott él állandóan minden párisi lakos lelkében.

Hallgassuk meg egy párisi lap egyik kis zeppelin-meséjét:

»— Nem, csak a kapu csapódott be...

Ez a felelet diner után már csaknem olyan gyakori lesz, mint az a hires, »hogy ilyen jót nem lehet a kocsmában enni«, amit Gustave Flaubert szerint az ostoba burzsoák akár cimerükre irhattak volna.

Egy tompa robaj... A kötőtűk játéka megakad, a horgolás is megszakad. Aggódással néznek egymásra a nők. Valaki megszólal:

— A kapu csapódott be...

Hiszen mindenki gondolta! Mosolyognak s a játék folyik tovább: szaladj, kis tű, szaladj a vászonban!

Ime, ennyi izgalmat okozott csak a zeppelin-várás a nyugodt párisi polgárságnak.«

A hangulat aztán lassanként elsavanyodik, elkeseredik. Végre is nem a megbizhatatlan vezércikkek, hanem a tények beszélnek. Ha a németek ökle folyton ujabb és ujabb csapásokat osztogat, akkor bizony csak nagy lelki erővel lehet bizni az angol kiéheztetési politikában, meg az oroszok legyőzhetetlenségében. Például a La Vie Parisienne április 3-iki számában, tehát még egy hónappal a gorlicei áttörés — az oroszok katasztrófális vereségének kezdete — előtt »Et les Russes?« cimmel irt költeményben élénk tónusban ad hangot a franciák kétségeskedéseinek az orosz

BARBIER: Le retour au chateau. (»Marcel, quelle chance, ils m'out laissé ma boite à poudre!«)

80.136

OLASZ, BELGA ÉS FRANCIA képeslapok. — Italienische, belgische und französische Postkarten

81.137

BARBIER GEORGE: A párizsi nő 1914-ben és 1915-ben. — Die Pariserin in 1914 und 1915.

fegyverek diadalának. Végül, hogy minden kétség, aggodalom és bizalmatlanság elnémuljon, Napoleon hangját szólaltatja meg imigyen:

Bon grincheux, dit elle tout haut,
Ne t'émeus point, t'es idiot
Quand tu répetes:
Ah! Ah!... Hé! Hé!... Ho! Ho!... Hu! Hu!...
Le vainqueur du Russe est vaincu
Par sa conquete...
Ce grand pays absorbera
Il aspirera, pompera
Toute la Prusse...
Laisse-le faire et ne crains rien!
Crois en mi, qui les connais bien...
Va! Va! les Russes...

No de aztán jött a gorlicei vereség, az oroszok mindinkább visszaszorultak, valószinüleg francia szövetségesei lelkében is ma a cabaret-költők nyilván még savanyúbban dalolnak!

Aki a vetélkedésben a rövidebbet huzza, az mindig jobban haragszik a másikra, mint az, aki felül van a birkózásban. Igy esik aztán, hogy a franciát is elhagyja eleganciája, fölényes modora és gáncsoló, szitkozódó, köpködő vénasszonnyá lett, aki kifogásolt a szegény Boche-son mindent a világon. Kifogásolja, hogy Boche, surboche, Austroboche stb. stb. Kifogásolja a »La Kultur allemande«-ot, amely szerinte nem létezik, amint hogy egyáltalában a francia nem ismeri el a »Kultur« szó létjogosultságát, a francia »Civilisation«-ról beszél és nagyfoku nyelvi visszaélésnek tekinti, hogy a német egy ilyen latinos szót mer állandóan használni. Nagy humor tárgya a »Pain K. K.« a német hadi kenyér, e részben a franciák örömét csak az zavarja meg, hogy ez a kenyér nem akar elfogyni. Szintugy nem egy tréfa esik a Berliner Tagblattról, már csak azért is, mert ezt a szójáték kedvéért könnyen Berliner Tasdeblagues-nak lehet kiszedni.

Általában a tehetetlen gyülölet kénytelen mindenféle kicsinyeskedésben megnyilvánulni. A kölni vizet elkeresztelik Louvain-vizének. Nem valami szerencsés keresztelés, mert Louvain-Löwen ma csak olyan német tartományi város, mint maga Köln. Egy párisi csevegés mégis mérsékletre int. »Igaz ugyan, mondja, hogy a hajdani Berlini-utca lakói ma szivesebben laknak ugyanott a liège-i utcában, de mit csinál-

82.138 FAVEROT: Az aratás. — Die Ernte.

LANOS H.: »Isten szava«. A franciák jámbor óhajtása.

H. LANOS: »Die Stimme Gottes«. Ein frommer Wunsch der Franzosen.

R. PRÉJELAN: Karrikatura a Zeppelin-várásra.

R. PRÉJELAN: Karrikatur auf das Zeppelin-warten.

FONTAN LEO: Készülődés a hadi-iskolába. — Vorbereitung zur Kriegsschule.

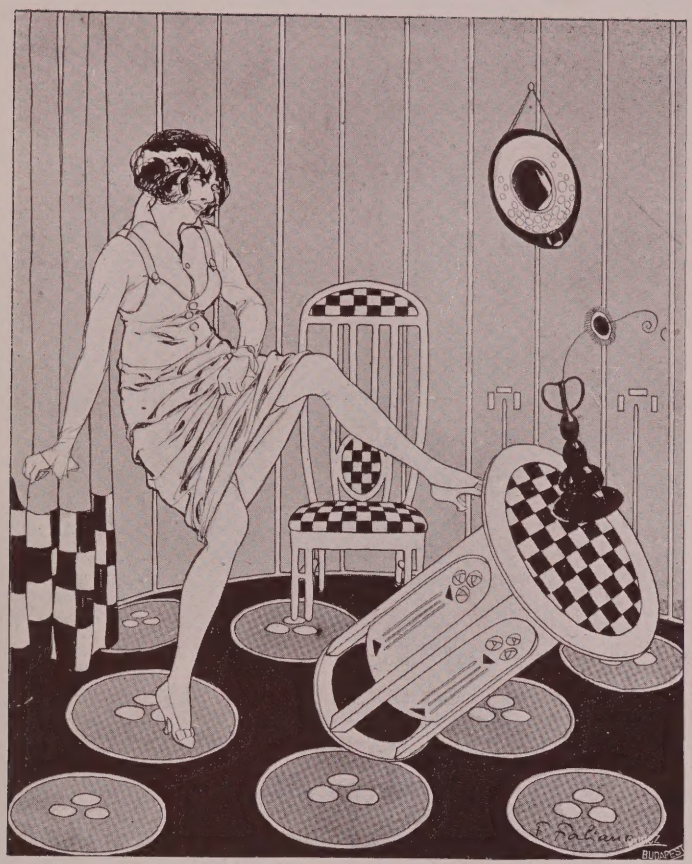

FABIANO F.: Francia karrikatura a német iparra.
Französische Karrikatur auf das deutsche Kunstgewerbe.

janak az ujabb keresztségen még át nem esett Rue de Vienne lakói, ha csak meg nem engedik nekik, hogy lakáscimük után odategyék: Vienne ⟨Isère⟩ vagy Vienne ⟨département de la Haut⟩. És azok — mondja tovább szóról-szóra — akik a budapesti utcában laknak? Hát nem gondoltak önök azokra, akik a budapesti utcában laknak? És ha senki sem akarna többé a konstantinápolyi utcában lakni!« — Igy mi budapestiek sem maradunk ki a humorizálásból, mely odalyukad ki, egészen helyesen, hogy ily kérdésekben nem szabad aktuális szeszélyekből kiindulni.

Általában lehetetlen, hogy ne a legkellemesebb benyomást nyerjük a németek javára, ha a német humoristák hangját összehasonlitjuk a franciáékkal. A németeknél sehol sem találjuk meg azt az elkeseredett hangot, amely azonnal előránga-tja a legképtelenebb meséket és adomákat. »Boche-vereség«-ről szól egy francia társasági lap. »Engedje meg kedves urnőm, hogy Önnel együtt igyunk a császár egészségére«. Mondták volna nem egyszer a régi francia kastélyokban a hóditó németek, akik, amint a följegyzett adoma hozzáteszi, a kastélyt egyelőre épségben hagyták, mert csak akkor fogják azt kifosztani, ha menekülni lesznek kénytelenek. »Igen, mindenféle fenyegetéssel lehet egy védtelen nőt arra kényszeriteni — igy végződik az anekdota — hogy velük együtt asztalhoz üljön, de attól már mégsem lehet visszatartani, hogy a most idézett szavak hallatára fel ne keljen s faképnél ne hagyja őket«.

Ha aztán a gyülölet kezd beszélni, akkor

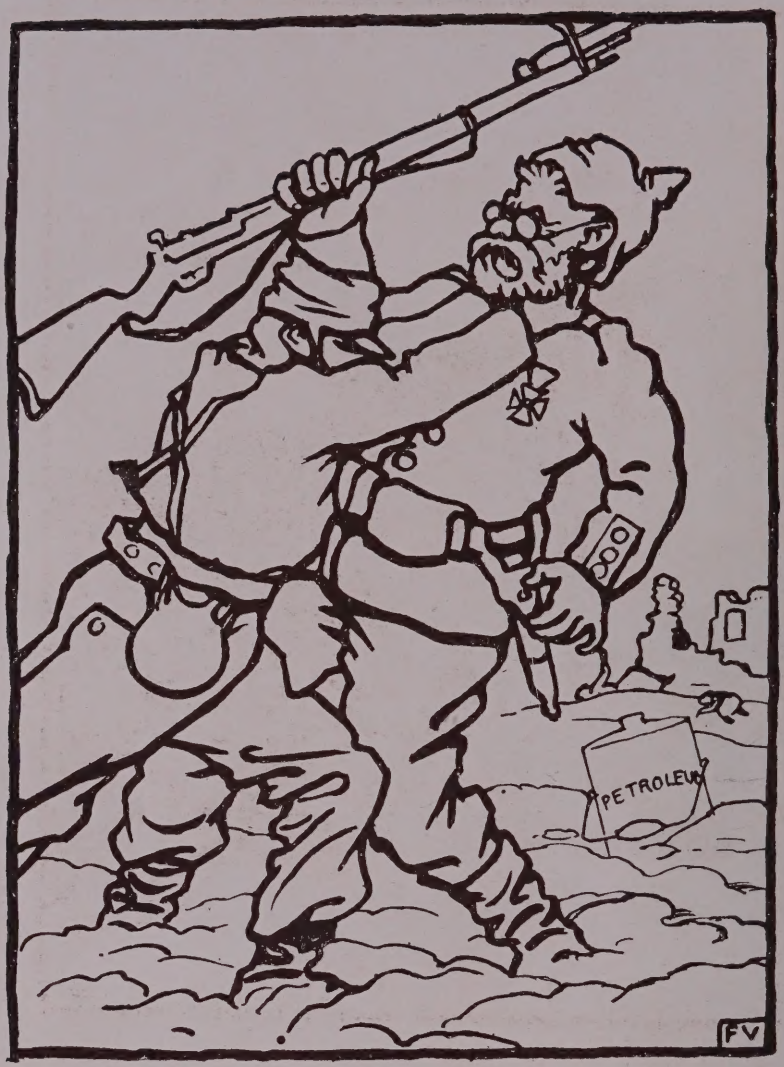

VALLOTON F.: Karrikaturisztikus csatajelenet. — Karrikaturistische Kriegszene.

annak nincs se vége, se hossza. Az egyik legszebb francia sorozatos háborus grafikai gyüjtemény a Litographies d'Artistes sur la Guerre actuelle. Ebben a sorozatban Jean Webernek ily cimü kőrajzai jelentek meg: »Ils ont Fusillé une jeune fille.« — »Il les avait menacé de son petit fusil.« — Ibelsnek pedig ily cimü művei jelentek meg: »L'Antéchrist perdra se couronne«. — »Kaiser Bonnot«. — Egy másik művészi szempontból igen tetszetős sorozatban, a »La grande guerre par les Artistes«-ben pedig Roubille ily cimü rajzával találkozunk: »Heureusement qu'il-y-a des femmes«. A cimek itt elég ékesszólóan beszélnek.

Közben-közben ismét a nyugodtabb humor szólal meg. Egy háborus adoma például azokról szól, akik meggazdagodtak a háboruban, ezuttal két francia ujságiróról, akik megsebesülten összekerültek egy kórházba és pénz helyett az osztrák német ⟨austroboche⟩ provinciákat játszották el egymás között. Igy lett az egyik sebesült Tirolnak és Erdélynek tulajdonosa. Szóval a földrajzi tudatlanság még a háboruban sem javul meg.

VALLOTON F.: A lövészárokban. — In den Schützengraben.
»Kaptál valami ujságot?
Igen, egy adóintést!«

Egy-egy francia adoma némelykor egész leplezésszerüen hat. »A messze nyugat katonáiról« például a következőket olvassuk:

»Egy angol tábornok az őrség tevékenységéről személyesen akarván meggyőződni, egy este a poszt mellé állott. Csakhamar jön az első csapat.

— Megállj! Ki vagy? — kiált a generális.

— Scots greys, — volt a felelet.

— Tovább!

— Grenadier guards!

— Tovább!

Jön egy harmadik csapat. A tábornok feltartóztatja őket. Kik vagytok? Semmi felelet. — Feleljetek, máskép lövök. Végre jön egy reprodukálhatatlan válasz, valami olyasmiféle hogy: »Hagyj bennünket békében, te barom, mi közünk hozzád!«

Egy kis szünet állott be, de azután a tábornok habozás nélkül igy kiáltott:

— Kanadaiak, tovább mehettek!

Hát lehet, hogy ez nagyon humoros és mulatságos, de nekünk, szegény körülzárt középeurópaiaknak, mégis más fogalmunk van a katonai fegyelemről.

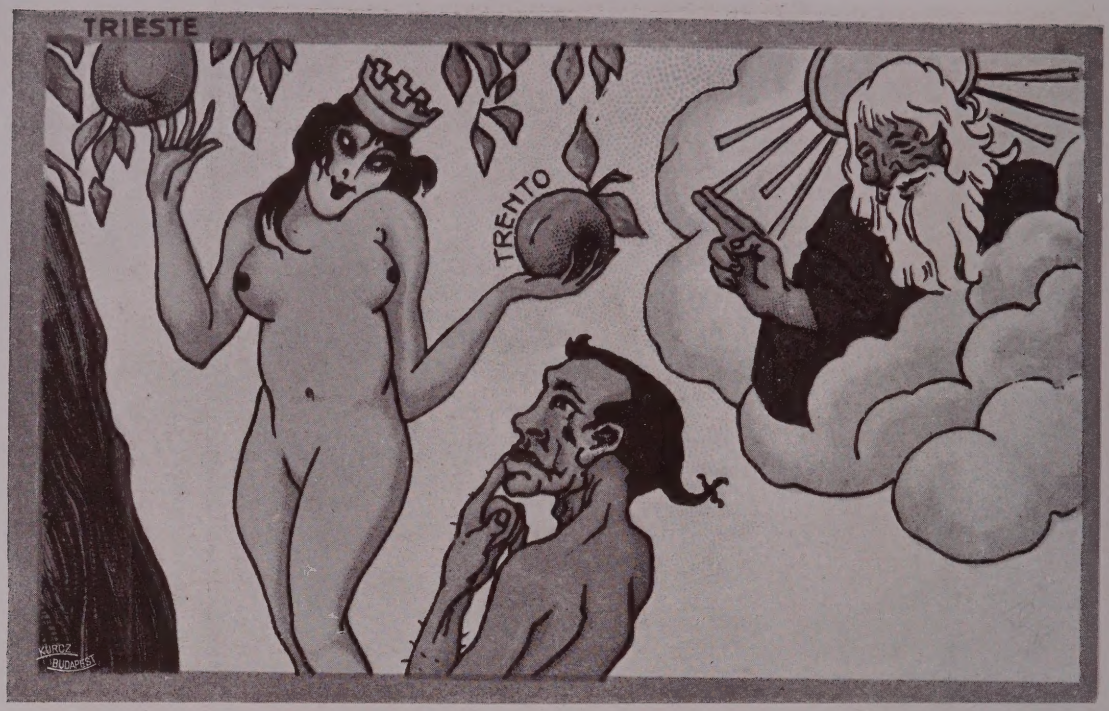

88.144 OLASZ KÉPESLAPOK az ország habozó állásfoglalása tárgyában.

89.145

POSTKARTEN politischer Tendenz aus Italien.

ANGOL verbuváló-plakátok.

A francia grafikusok közül egyébként, amennyire most ítéletet lehet alkotni, talán Valloton az, aki legkomolyabban veszi feladatát. A fekete és fehér művészetének ez a kitünő mestere háborus műveiben is határozott fejlődést mutat. Műveit nemcsak nagy technikai készség, hanem rendszerint mély gondolat és erős hazafiság járja át, amit végre sem vehetünk tőle rossz néven.

A francia lapok egyébként annak a reményüknek adnak kifejezést, hogy a nagy háboru meg fogja találni méltó megörökitőit Van der Meulen, Charlet, Gros, Raffet, Delacroix, Yvon és Vernet utódaiban. Csak azt sajnáljuk, hogy a háboru első felében, amelyet szerintük a marne-i győzelem zárt le, a hadvezetőség nem engedte a piktorokat a front közelébe; remélik, hogy ez az állapot meg fog változni. — Egyébként az első kisérlet hadi-képek és vázlatok bemutatására már megtörtént még 1915 telén Georges Petit ismert termeiben.

Azóta bizonyára történtek már egyéb kisérletek is e téren. Nem is képzelhető, hogy a francia, aki mindenkor oly nagy sulyt fektetett a történelmi festészetre, ezt a háborut, mint témát kiaknázatlanul hagyja. A francia művészek, bármily eredménnyel végződjék is a háboru, bizonyára meg fogják találni azokat a momentumokat, amelyeket az utókor számára ki kell emelnie. Ezt előre regisztrálhatjuk róluk, nem ugy, mint a londoni Bystander a németekről, mondván a következőket: »Kartoffelt, a hires német festőt, hivatalosan megbizták, hogy kisérje el a császár seregét és fesse meg a győzelmeket.« A cime pedig e humoros mondókának: »Kegyetlen várakozás.«

No de nem akarjuk ezt az óriási témát kimeriteni. Ez a néhány rapszódikus példa

ENGLISCHE Werbe-Plakate.

WALTER-CRANE:
Germania-Belgium.

is sok helyet foglalt el és nem engedi meg, hogy angol és olasz ellenfeleinkkel hasonló bőséggel foglalkozzunk. Rájuk vonatkozólag bőséges képanyagunkra utalunk. Az olasz publikációk között rendkivül érdekesek a semlegesség és a beavatkozás között való habozásra vonatkozó képek; általában az olasz nyomtatványok között sok a felszines avagy brutális tréfa, ellenben bármennyire haragudjunk is az angolokra, el kell ismernünk, hogy az ő háborus irodalmuk nagyon komoly, sőt bizonyos fokig korrektnek mondható. Ennek meg is van a magyarázata. A háborut, a háboru okozta szenvedéseket Anglia idézte fel, tudván, hogy ő fog szenvedni legkevesebbet tőle. Az angolban még legkevesebb a szenvedés és a szenvedély. Néhány angol művésztől ezuttal komoly művészi munkákat mutathatunk be. Ott van köztük a nálunk is jól ismert Walter Crane-nek egy szimbolikus rajza, melyet Albert belga király tiszteletére rajzolt. E nagy művésznek egyik utolsó, de nem a legsikerültebb rajza. Mégis visszaemlékezett azokra a szivből jövő ünneplésekre, melyekben ennek az öreg érdemes grafikusnak nem is régen Magyarországon része volt. Mikor lesznek megint ilyen nemzetközi ölelkezések? Talán valamikor megint csak lesznek.

KEÁN KÁLMÁN.

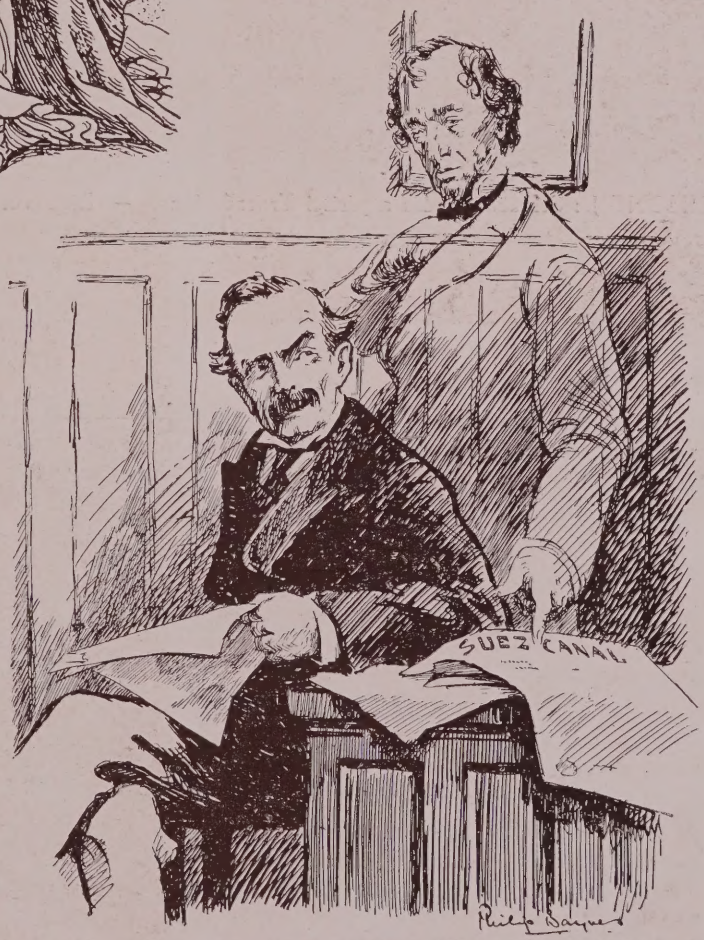

ANGOL KARRIKATURA. Disraeli szelleme Lloyd George-hoz: »Én megszereztem — te fogod elveszteni?«. — Englische Karrikatur. Disraeli zu Lloyd George: »Ich habe es erworben, du wirst es verlieren?«

SIMONT J.: Sebesült-előadás a párizsi Trocadéróban. — Eine Vorstellung für Verwundete im Pariser Trocadéro.

DRÓTSÖVÉNYHARC: Angol illusztráció. — Englische Darstellung eines Gefechtes von der Drahthindernissen.

JACK, RICHARD: A menekülés. — Die Flucht.

BERÁN LAJOS: Kompozició egy sapkajelvényhez.
Modell zum Mützenabzeichen der 10. R. A. D. von Ludwig Berán.

94.150 R. A. ZUTT: a „Kéve"-érem és a Hadsegélyző Hivatal jelvénye. — Medaille des Künstlervereins „Kéve" und Abzeichen des ungarischen Kriegsfürsorgeamtes.

KISS GYÖRGY: A megváltó. — Georg Kiss: Der Erlöser.

DIE UNGARISCHE KRIEGSMEDAILLEN- UND PLAKETTENKUNST.*

Die Numismatik schreibt eine klassiche Geschichte. Kein Historiker ist so beredt, wie diese kleineren oder grösseren Metallstücke, die in den Schränken der Sammler oder in den von Würmern durchwühlten Gräbern zu finden sind. Den Numismatiker und den Plakettensammler lassen die einseitigen und naiven Märchen der Kroniken ganz kühl, in den Münzen und Medaillen jedoch erkennt er lebendige Zeugen eines Zeitalters, welche die Geschichte nicht nur der Völkerkämpfe, sondern auch diejenige der Volkswirtschaft, der Kultur und der Kunst ausführlich erzählen.

Der Weltkrieg schuf in der Numismatik ein gewaltiges Kapitel, das den Kulturhistoriker gewiss ungemein interessieren wird. In unserem Artikel befassen wir uns nur mit einem kleinen Teil dieses Gegenstandes, indem wir blos die während des Weltkrieges von den ungarischen Medailleuren geleistete Arbeit überblicken.

Die moderne ungarische Plakettenkunst kann bis zum Anfang des XIX. Jahrhunderts zurückgeführt werden. Seit dieser Zeit meldeten sich auf Schritt und Tritt talentvolle Plastiker, die beachtenswerte

*A német nyelvű cikkünkben magyar érem- és plakett-művészeink munkásságát ismertetjük. — Mint-hogy a személyi vonatkozásokkal a Gyüjtő megelőző évi folyamaiban bőségesen foglalkoztunk, művészeink háborus munkásságát pedig illusztrációink maguk objektiv formában mutatják be, ugy véljük, hogy olvasóink feleslegesnek itélnék, ha akár magyar forditással, akár magyar kivonattal szolgálnánk.

BECK Ö. FÜLÖP: Hadiérem. — Kriegsmedaille von Ph. E. Beck.

Medaillen und Plaketten verfertigten, und wir treffen auch manche trefflichen Medaillengraveure. ‹Nebenbei bemerken wir, dass der berühmte Wiener Meister, Josef Daniel Böhm auch aus Ungarn gebürtig war›. Auf die sonnigen Zeiten Stefan Széchenyi's folgten die Stürme der Freiheitskämpfe der Jahre 1848—49, dann die Aera des Absolutismus, der die ungarische Kunst und dadurch auch die neu erstandene Medaillenkunst sehr nachteilig beeinflusste. — Der neue Aufschwung der ungarischen Kunst zeigt sich in den neunziger Jahren, also bald darnach, dass die Medaillenkunst in Frankreich ihre grossartige Wiedergeburt erlebte. Im Jahre 1896 feierte die ungarische Nation das tausendjärige Bestehen Ungarns. Die millenare Ausstellung machte uns dann mit den ersten bedeutendsten Meistern der ungarischen Plakettenkunst bekannt. In den folgenden Zeilen widmen wir uns nur den Representanten dieser feinen Kunstgattung, da wir diesmal noch keine Nomenklatur veröffentlichen wollen.

96.152 Edmund Philipp Beck ist derjenige Meister unter den ungarischen Plaketteuren, dessen Name im Auslande am bekanntesten ist. Er wurde im Jahre 1873 geboren und genoss seinen ersten Unterricht in der Kunst in Budapest. Zum Medailleur bildete er sich in Paris aus, demgemäss seine ersten Plaketten auch diejenigen, welche der millenaren Ausstellung französischen Einfluss verraten, dessen er sich aber als ein Künstler, der seine Ideale in der Kunst selbst und in deren Materie sucht, und sich selbst für die Tradition nicht opfern kann, bald entledigte Beck befasste sich auch mit Kunstgewerbe und in den letzten Jahren hatte er als Bezwinger grosser, monumentaler, plastischer Aufgaben bedeutende Erfolge. Seiner ersten Liebe, der Plakette, ist er aber immer treu geblieben und erlangte in dieser Kunstgattung einen vollkommen individuellen Stil. Seine Medaillen werden immer durch ein starkes plastisches Gefühl, durch eine bewusste Komposition und durch eine harmonische Darstellung des Sujets gekennzeichnet. Der Linien- und Formen-Rhytmus seiner Kunst lässt auf den Musikfreund schliessen, der

R. A. ZUTT—BUDAPEST: Érem a Szent István-Dreadnought vizrebocsátására.
Medaille auf den Stappellauf des ungarischen Dreadnoughtes Sankt-Stephan.

vor dem Kriege eine ganze Serie von Plaketten schuf, die musikalische Themata behandeln. Seiner zart besaiteten Seele war der Krieg ein schweres Erlebnis und ebendarum wurde er durch ihn zu keiner besonders reichen Tätigkeit angespornt. Das einzige Werk, das wir von ihm veröffentlichen, gehört jedoch zu den besten Erzeugnissen der ungarischen Plakettenkunst.

Gleichzeitig mit Beck hat Eduard Telcs ⟨geb. im Jahre 1872⟩ seine Laufbahn begonnen. Durch ihn erhielt eine grosse Zahl junger ungarischer Plaketteure die erste Ausbildung. Telcs ist ein Porträtbildhauer ersten Ranges, doch sichern ihm auch seine andersartigen, grösseren und kleineren Statuen einen erstklassigen Platz in der Geschichte der ungarischen Bildhauerei. Als Plaketteur ist er eigentlich wieder nur Porträtist. Aus seinen Kriegsmedaillen haben wir ein einfallsreiches Werk abgebildet, dessen rechte Seite mit einer ungemein anmutigen Komposition geschmückt erscheint.

In dem um zehn Jahre jüngeren Ludwig Beran, der in Budapest im Jahre 1882 geboren wurde, fand die ungarische Plakettenkunst ihren wahren Verliebten. Die meisten Plaketteure widmen sich auch anderen plastischen Aufgaben und sind darum leicht geneigt ihre monumentaleren Werke um vieles höher zu schätzen, als ihre Plaketten, die sie nur als einen Nebenzweig ihrer Kunst betrachten. Ludwig Beran ist aber in erster Reihe Plaketteur und betrachtet sich selbst mit Stolz als einen solchen. Mit ganzer Hingebung hat er sich dieser Kunstgattung gewidmet. Talent, Fleiss und eine hohe Ambition vereinigen sich in seinem Wirken. Beran schuf viele Porträtplaketten, unter welchen besonders diejenigen hervorragen, welche die männliche Schönheit verherrlichen. Seine Sportplaketten machten ihn in ganz Ungarn bekannt und in solchen Kreisen, wohin dadurch auch die Kunst zum erstenmale eingedrungen ist. Beran war dazu gerade praedestiniert, dass er der Plakettenriporter —

BERÁN LAJOS: Magyar katonák rohama.

MURÁNYI GYULA: Stürmende Soldaten.

BERÁN LAJOS: Plakett a világháborura. — Plakette auf den Weltkrieg.

TELCS EDE: Bevonuló katonák. — Einrückende Soldaten.

‹ad analogiam Photoriporter› des Weltkrieges werde. Wenn er unter günstigen Verhältnissen die Kämpfe beobachtet hätte, würde er uns gewiss mit zahlreichen Werken seiner Kunst beschenkt haben. An günstigen Gelegenheiten hat es nicht gefehlt, es ist ja allgemein bekannt, dass unsere Heeresleitung diejenigen Künstler, die sich als Kriegsberichterstatter im Kriegspressquartier meldeten, in jeder Hinsicht unterstützte. Der Ausbruch des Krieges traf aber den schwerkranken Künstler in einem Spitale, wo er jetzt nach zwei Jahren genesen ist. Mit seiner Krankheit kämpfend schuf er alle schönen Werke, die wir jetzt veröffentlichen. Die zum Sturm aufbrechenden Soldaten gehören zu den besten Arbeiten Berans. Die plastische Lösung des Problems ist geradezu bezwingend. Auch Soldaten äusserten ihr höchstes Lob über die Lebenswahrheit der Szene und wollten kaum glauben, dass der Künstler dieses Werk nicht nach an Ort und Stelle gewonnenen Impressionen geschaffen habe und wir können uns alle leicht überzeugen, dass Berans Werke siegreiche Resultate des realen Könnens und der künstlerischen Phantasie sind.

100. 156 R. A. ZUTT: Medaille.

Julius Murányi wurde ebenfalls im Jahre 1882 geboren. Er begeistert sich für die Bildhauerei, ist jedoch kein ausschliesslicher Plaketteur, wie Beran. Seine grössten Erfolge hat er mit kleineren Statuen erreicht. Seine sinnlich komponierten weiblichen Gestalten atmen eine poetische Erotik aus, während seine Plaketten mit unendlicher Anmut geschmückt sind, so dass sie jeder Plakettensammlung zur Zierde gereichen können. Der Krieg hat ihn stark inspiriert. Seine stürmenden Soldaten bilden eine lebensvolle Komposition und rufen zu einem interessanten Vergleich mit Berans Arbeit auf Ein tiefes geschichtliches Interesse erweckt diejenige Plakette, die er einige Monate vor dem Kriege von König Petár modellierte. Der mit strenger Gründlichkeit gearbeitete Kopf widerspiegelt die Leidenschaften, die den unglücklichen Mann bewegten: den krankhaften Ehrgeiz im Kampfe mit der nagenden Furcht, die Freude über das geringe Glück, das ihm zu teil ward, durchkreuzt von der steten Angst und Ungewissheit um die drohende Zukunft. Der Künstler hat es gewiss nicht absichtlich getan, dass er des Königs Auge auf einem dolchartigen Säbel ruhen lässt, der in seiner Laufbahn manche Rolle spielte, während hinter seinem Rücken sich, um von ihm nie gesehen zu werden, ein Lorbeerzweig zeigt.

An der Seite dieser Künstler, die aus Ungarns Erde stammen, wirkt zu unserem freudigen Stolze Richard Zutt, der Professor der Budapester Kunstgewerbeschule, dessen Schaffen sich in dieser Weise auch auf ungarischem Boden abspielt. Bei seinen Arbeiten ist es am auffallendsten, dass er die Errungenschaften der Reduktion beiseite

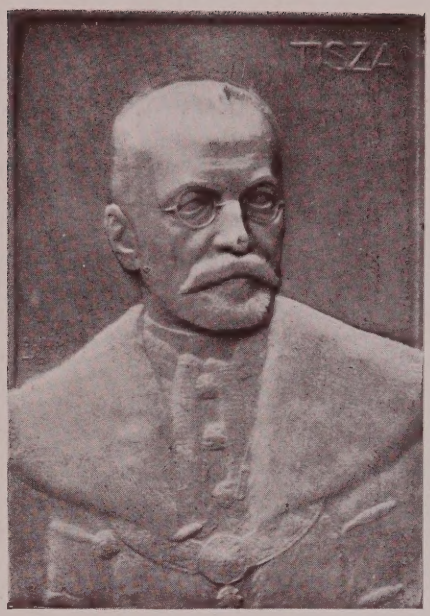

BERÁN LAJOS: Marosvásárhely város Tisza-plakettje. — Die Graf-Stephan-Tisza-Plakette der Stadt Marosvásárhely von Ludwig Berán.

lässt, indem er in Originalgrösse modelliert, oder das Medaillennegativ direkt selbst ausgraviert. Dazu gehört ein sicheres technisches Können, welches Zutt in so hohem Grade besitzt, dass er ganz neue Möglichkeiten im Medaillengravieren fand. Seine Medaillen knüpfen auf dieser Art direkt an die der grossen Medailleure des XV. und XVI. Jahrhunderts an und verbinden mit der

BERÁN LAJOS: Vázlat egy történelmi plaketthez. Entwurf zu einer historischen Plakette von Ludwig Berán.

minutiösen Ausführlichkeit eines Märchenerzälers eine starke plastische Monumentalität und eine weise Vertiefung. Zutt war auch vor dem Kriege als ein emsiger Plaketteur tätig, die Inspiration des Krieges aber hat seine Tätigkeit vervielfacht. Seine bekannteste Kriegsmedaille ist die vom Kunstvereine »Kéve« herausgegebene, die für Kriegszwecke mehr als 40.000 Kronen einbrachte. Aus-

serdem hat er noch viele Kriegsmedaillen graviert und noch mehr Kriegsinsignien, mit welchen er sozusagen eine Schule gründete, indem er durch die ein Beispiel gab, wie man die Verfertigung derartiger Insignien nicht ungeschulten Handwerkern und gewinnsüchtigen Krämern überlassen, sondern sie durch Künstler entstehen lassen und ihren Ertrag für die Zwecke der Kriegsfürsorge sichern müsse.

BERÁN LAJOS: Sapkajelvény. Mützenabzeichen.

Nicolaus Ligeti ⟨geb. 1871⟩ einer der angesehensten ungarischer Bildhauer, hat sich während des Krieges durch eine grosse Porträtkollektion ausgezeichnet, in welcher fast alle deutschen und österreich-ungarischen Heerführer vertreten sind. Der hervorragende Künstler, Sigismund Kisfaludy-Strobl ⟨geb. 1884⟩ schuf hinwider eine vortreffliche Porträtgalerie derjenigen Damen, die sich bei der Kriegsfürsorge und bei dem Roten Kreuze hervorgetan haben. Stefan Gách, der Entwerfer des Freiheitsdenkmals ist seiner Kunst auch in der russischen Gefangenschaft treu geblieben, schuf dort zahlreiche Kompositionen. Der tüchtige Georg Kiss eine schöne Komposition, die den vielverheissenden Namen: „Der Friede" trägt. Der bekannte Karrikaturist Desider Bér ⟨geb. 1874⟩ entwarf humoristische Insignien.

Unsere Aufzählung ist leider lückenhaft, zu einer vollkommeneren mangelt es uns an Platz. Doch auch dieses wenige genügt, um besonders unseren deutschen Freunden zu beweisen, dass Ungarn auch eine entwickelte Plakettenkunst besitzt, die immer ein unverkennbares Zeichen und ein sicheres Mass des Kulturzustandes ist.

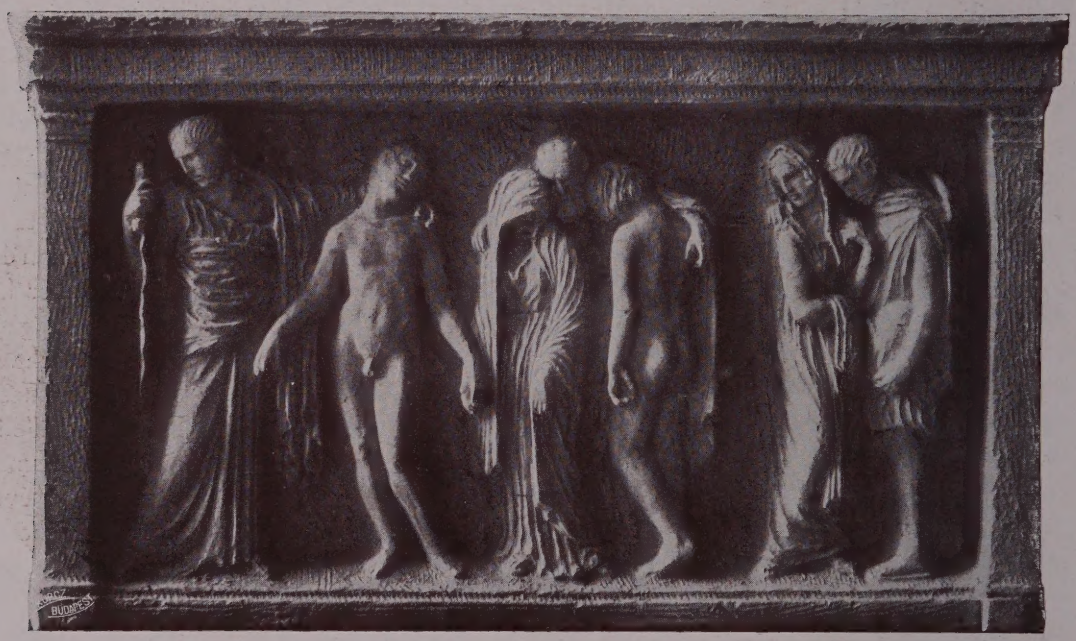

R. A. ZUTT: Egy fiatal hős emlékére. — Grabdenkmal eines jungen Helden.

LEMBERGI SZÜKSÉGPÉNZ. — Nothgeld aus Lemberg. — Ujhely Kálmán gyüjteménye.

EGY HÁBORUS MAGÁNGYÜJTEMÉNY.

EINE KRIEGS-PRIVATSAMMLUNG.

gyüjtő kezdetben rendszerint mindent gyüjt. Az egyszerü parasztkancsóktól a nagy mesterek muzeális remekműveig hosszu sora van a művészet megnyilvánulásainak; a vérmes kezdő szobájának várfalai közé ezeket mind össze szeretné hordani. Sokat tanul, tapasztal közben, főképpen pedig megismeri saját amatőrlelkét és akkor aztán specializálni kezd; már csak egy szakma érdekli, a többi teljesen hidegen hagyja.

Ujhely Kálmán-nál, ennél a lelkes magyar amatőrnél megforditva volt a dolog. Ő egy biztos mozdulattal mindjárt a végén kezdte. Azonnal specialista volt. Nyilván abból a szempontból indult ki, hogy a gyüjtő igyekezzék saját korát gyüjteni, hogy idejében megmenthesse egy kornak érdekes, ha talán első pillanatra aprólékosnak tetsző kulturális emlékeit. Igy gyüjtötte össze a dicsőségesen uralkodó királyunkra, Ferencz József-re vonatkozó numizmatikai emlékeket, pénzeket, érmeket.

A jómódu polgár, amikor e sorokat olvassa, talán megcsörgeti pénztárcáját és azt gondolja, hogy abban is egy efféle gyüjtemény van, lévén tartalma szintén csupa Ferencz-József-pénz. De nem igy van ám a dolog. Ő felségének 1848-ban történt trónralépésétől a mai napig a poli-

K. GOETZ: Plakette. — Sammlung Ujhely, Budapest.

Stadtkassen-Bon.

Zwei Mark

zahlt die Stadtkasse in Mülhausen i. Els. ohne Legitimationsprüfung dem Einlieferer dieses Stadtkassen-Bons in Beträgen von nicht unter zwanzig Mark.

Mülhausen i. Els., den 3. August 1914.

Der Bürgermeister:

Ausgefertigt:

Der Kontrollbe[illegible]:

[illegible] abe- und Zahlstelle
ist die Städtische Sparkasse.

Gebr. Nawratil, Mülhausen i. Els.

tikai és nemzetgazdasági történelemnek számos fejezete játszódott le, amely a numizmatikában is visszatükröződik. Ha a fillértől a százkoronás aranyig végig gondolunk a különböző pénztypusok csaknem esztendőnként változó variánsain, az ezekhez kapcsolódó alkalmi vereteken, kisérleti vereteken, hibás vereteken, végül a pénzforgalmon kivül eső érmeken és plaketteken, akkor nem csodálkozunk azon, hogy az Ujhely-gyüjtemény, mely mindezekre kiterjed, jó egynéhány ezer darabból áll.

A. HERRMANN: Plakette. Ujhely Kálmán gyüjteménye.

Azt mondtuk, hogy gyüjtőnk a végén kezdte. Ám a rideg specialista lassanként engedett szigoruságából és kiterjesztette gyüjtését számos rokon dologra, pl. papirpénzekre, először természetesen csak Ferencz József királyunkkal kapcsolatosan. Mikor pedig már ezt a területet átkutatta, a papirpénz kibocsátás első idejéig ment viszsza. Igy láthatjuk például gyüjteményében Peter Josef von Korler 1759 november 1.-én kibocsátott tizforintos bankjegyét, amely a »béke megkötése utáni« három évre a bécsi bankra szól. ⟨Szövegében magyarul is 10 fiorint-ról⟩. Következnek azután 1762.-től kezdve a Wiener-Stadtbanco-zettelek s a további bankjegyek és papirpénzek — közben megannyi érdekes ugynevezett formulával, próbanyomattal és hamisitvánnyal — egészen napjainkig.

A Ferencz-József-gyüjtés egyfelől, a papirpénzgyüjtés másfelől vezetett az 1848—49-i szabadságharc érem- és pénzemlékeinek összegyüjtéséhez, ilymódon az u. n. Kossuth-bankók minden variánsának összeállitásához.

Ami bennünket főképpen érdekel, a gyüjtemény háborus része, jóformán magától adódott. Monarchiánk mindkét állama lojalitásának megnyilatkozása egyre-másra termelte a szebbnél szebb és érdekesebbnél érdekesebb Ferencz-József-érmeket és plaketteket.

Ezzel azonban a gyüjtemény-kollekció szükségszerü és logikus fejlődése még nem jutott a végéhez. Az Ő felségére vonatkozó érmek magukkal hozták az uralkodóház

tagjaira vonatkozókat, a királyi házból származó hadvezérek a többi hadvezéreket, ezekhez kellett jönnie szövetségeseinknek, mindenesetre teljes számmal mindazoknak az érmeknek, a melyek a magyar és osztrák csapatokkal együtt küzdő szövetséges vezéreket ábrázolják.

SZÜKSÉGPÉNZ, Lille.
Nothgeld, Lille.
Sammlung Ujhely, Budapest.

A plakettek körébe tartoznak az apró redukált sapkajelvény = plakettek, a melyekhez azután a más technikáju jelvények csatlakoznak. A különböző jelvények maguk 2000 darabot számlálnak és egyelőre a következő hevenyészett és egymást nem egyszer keresztező kategóriákat engedik meg. 1. A háboru első lázas napjaiban megjelent jelvények, primitiv kiállitásuak, szalagdiszek, celluloidgombok stb. 2. Zománcos jelvények, tűk és gombok, melyek a nyugalom helyreállta után meglehetős nagy technikai tökéletességgel készültek. 3. Jótékonycélt szolgáló vagy csak egyszerüen kereskedelmi célból forgalombahozott jelvények. Az elsők között már a mi Hadsegélyző-Hivatalunk és az osztrák Kriegsfürsorgeamt kiadványai is egy-egy egész gyüjteményt képviselnek. 4. Sapkajelvények, hivatalos vagy magán-karakterrel. Többnyire apró arckép-plakettek. Ezek között hadseregcsoportok, hadtestek, hadosztályok, ezredek, különitmények stb. jelvényei nem egyszer a humor bizonyos megnyilvánulásával, mint a somogyi 44-es gyalogezredé, »csak előre rosseb!« felirással. 5. Egyes ütközetekre vonatkozó jelvények, mint Gorlicére, Limanovára, Varsóra, Rokitnóra, Belgrádra, Isonzóra vonatkozók. 6. Jelvények jelmondatokkal, melyek a saját győzelmünkben való hitnek és rendszerint a másik fél iránt való ellenséges indulatnak adnak kifejezést; e jelmondatok összeállitása még folklore-istikai szempontból is érdekkel birnak. 7. Humoros és szatirikus jelvények, karrikaturák az ellenségről és az ellenséges uralkodókról; természetesen minden hivatalos jelleg nélkül, stb.

Érdekes kollekciója van gyüjtőnknek a háboru-termelte-papirpénzekből, melyek két főkategóriára oszthatók: 1. Szükségpénzekre, melyeket rendszerint az ellenség által szorongatott helységek közönsége szokott kiadni. 2. Fogolytáborpénzekre.

A gyüjteménynek ez a része felöleli ugy a velünk barátságos, mint ellenséges országokban lévő fogolytáborokat.

A magyar fogolytáborpénzeket nem a gyüjtemény keretében mutatjuk be, mert ezekre egy külön cikkben térünk ki.

E papirpénzek ékesszólóan tanulságosak. Azért is inkább illusztrációinkra utalunk, amelyeknek e néhány sor csak szürke kisérője akar lenni. Most még csak annyit — ami egyébként sejthető — hogy Ujhely Kálmán napról-napra gyarapitja gyüjteményét, ugy hogy az előreláthatólag a leggazdagabb ilyterészetü gyüjtemény lesz. Hogy mikor fog elérkezni, ha nem is gyüjtése végéhez, de egy nyugvóponthoz, arra könnyü megfelelni: ha meglesz a béke. Akkor majd természetben mutatjuk be az egész gyüjteményt.

S. L.

F. STIASNY: Plakette.

EGY HÁBORUS MAGÁN-GYŰJTEMÉNY

106. 162 A VILÁGHÁBORU ARCKÉPES ÉRMEI. I. — Hátlapjukat lásd a szemközti oldalon. A mintázó művészek jelzései felülről kezdve és balról-jobbra soronként olvasva: Weinberger, A. Hartig, B. S. W. (Jenő kir. herceg), J. Prinz, A. Marschall, B. S. W., Helene Scholz, R. N., Murányi, A. Hartig, A. Löwenthal, Weinberger. — Ujhely Kálmán gyűjteménye.

EGY HÁBORUS
MAGÁN-
GYÜJTEMÉNY

PORTRAIT-MEDAILLEN DES WELTKRIEGES. I. — Reversen. — Die Aversen siehe an der gegenüberliegenden Seite, eben da die Signaturen der Künstler von oben links angefangen und reihenweise von links nach rechts abgelesen. — Sammlung Ujhely, Budapest.

A VILÁGHÁBORU ARCKÉPES ÉRMEI. II. — Hátlapjukat lásd a szemközti oldalon. A mintázó művészek jelzései felülről kezdve és balról-jobbra soronként leolvasva: Weinberger A., Karl Götz, E. Neuberger, A Hartig, A. Hartig ⟨Mária Terézia kir. hercegasszony⟩, A. Hartig ⟨Károly István kir. herceg⟩, Hellene Scholz, A. Hartig, A. Hartig. — Ujhely Kálmán gyüjteménye.

PORTRAIT-MEDAILLEN DES WELTKRIEGES. II. — Reversen. — Die Aversen siehe an der gegenüberliegenden Seite, ebenda die Signaturen der Künstler von oben links angefangen und reihenweise von links nach rechts abgelesen. — Sammlung Ujhely, Budapest.

Y HÁBORUS
MAGÁN-
YÜJTEMÉNY

HADSEREGCSOPORTOK SAPKAJELVÉNYEI. — Armee-Mützenabzeichen. — Ujhely Kálmán gyüjteménye.

EZRED-SAPKAJELVÉNYEK. — Regiments-Mützenabzeichen. — Sammlung Ujhely, Budapest.

EGY HÁBORUS
MAGÁN-
GYŰJTEMÉNY

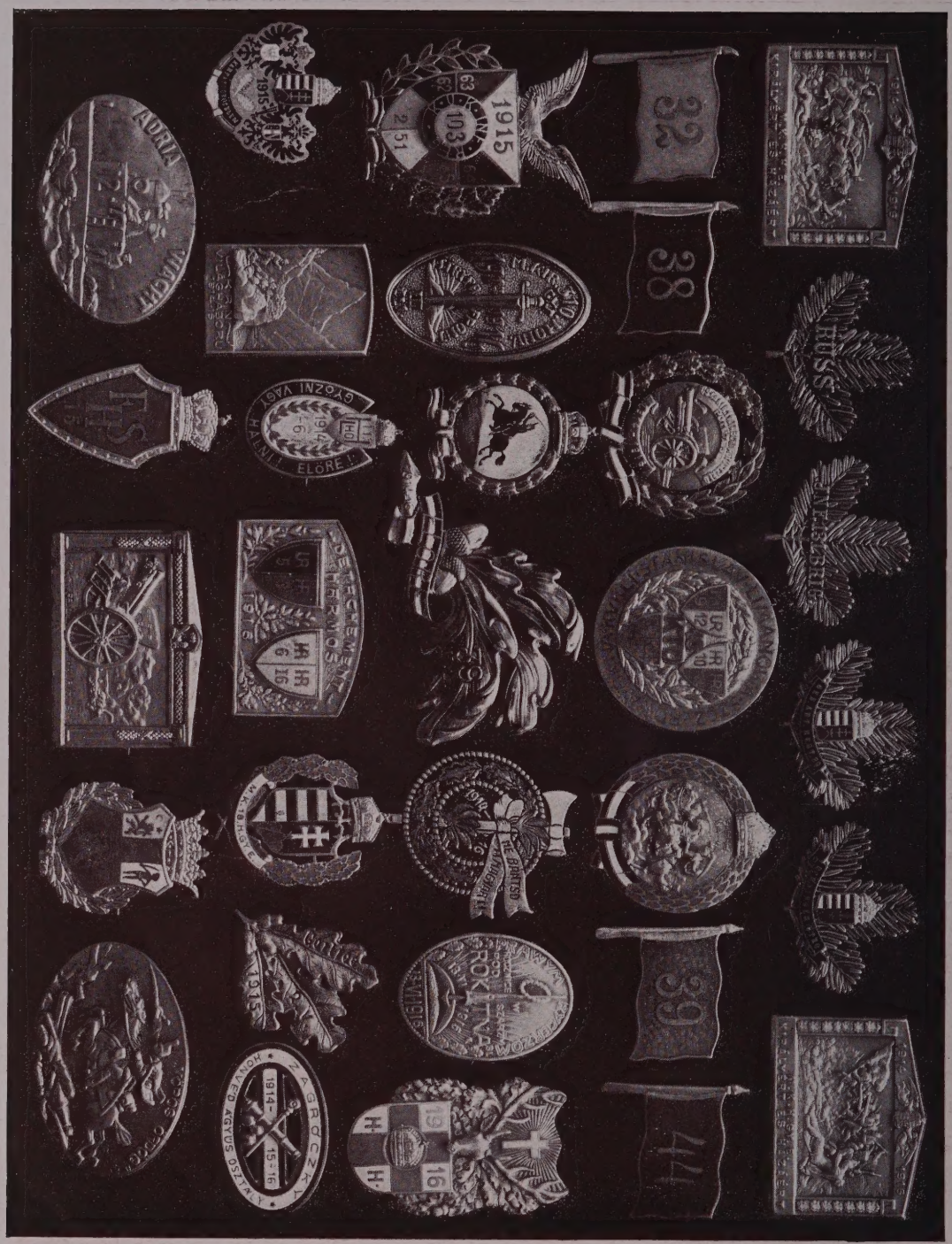

KÜLÖNFÉLE CSAPATTESTEK SAPKAJELVÉNYEL. – Ujhely Kálmán gyüjteménye.

MÜTZENABZEICHEN VERSCHIEDENER TRUPPENKÖRPER. — Sammlung Ujhely, Budapest.

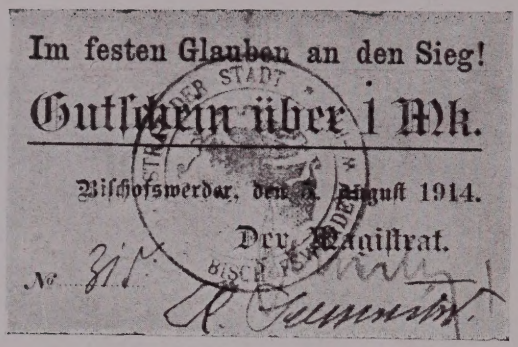

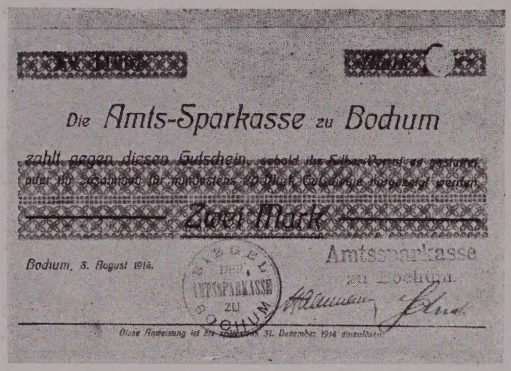

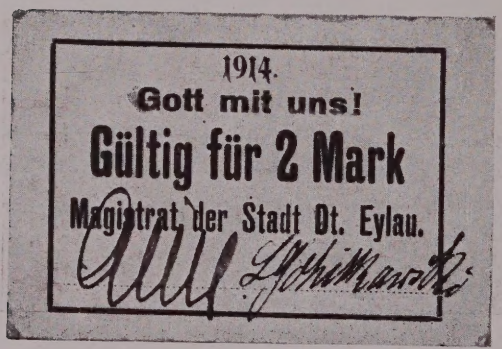

NÉMET SZÜKSÉGPÉNZEK. – Deutsche Nothgelder. – Ujhely Kálmán gyűjteménye.

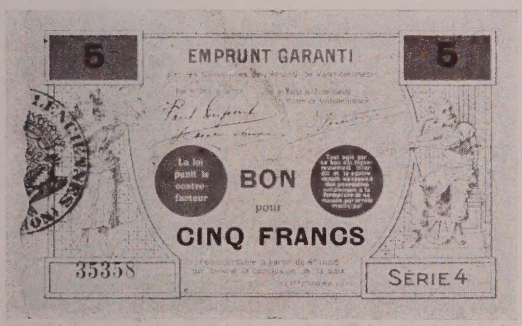

FRANCIA SZŰKSÉGPÉNZEK. – Französische Nothgelder. – Sammlung Ujhely, Budapest.

EGY HÁBORUS
MAGÁN-
GYŰJTEMÉNY

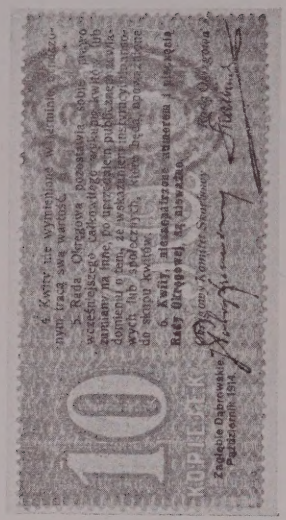

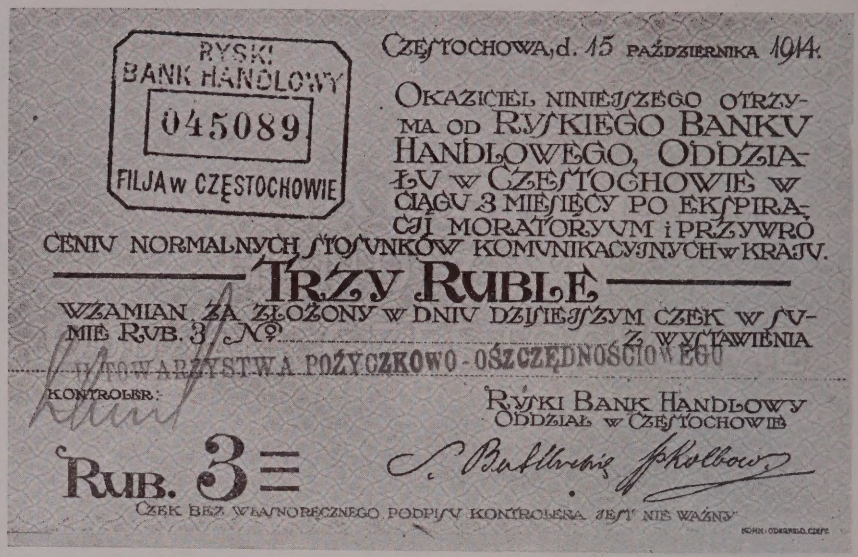

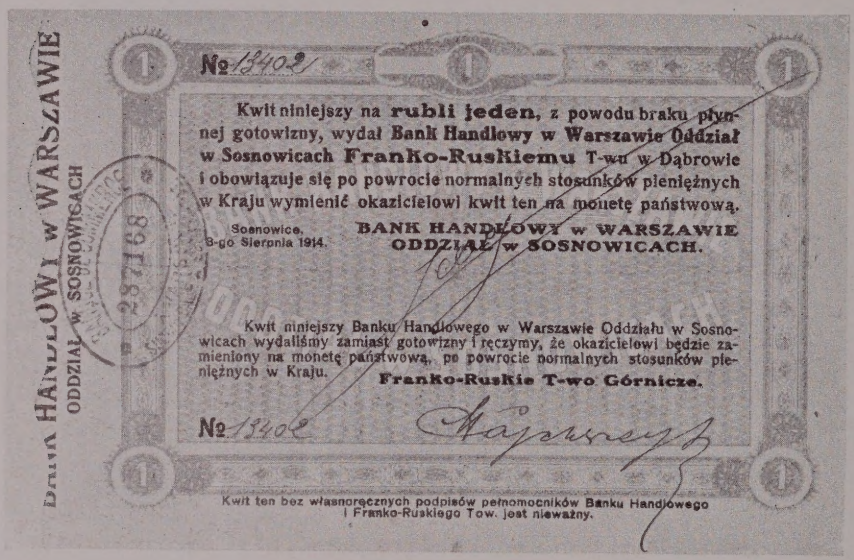

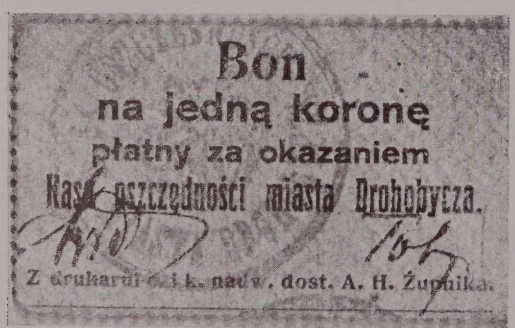

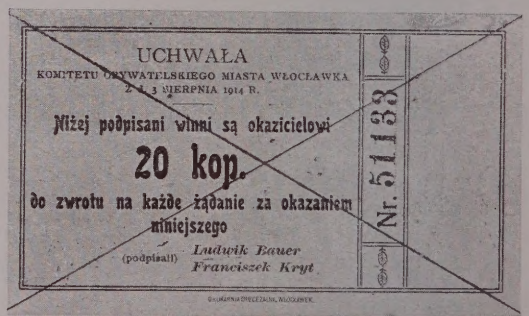

GRÓF ANDRÁSSY GYULA

*

KINEK BŰNE A HÁBORÚ?

BUDAPEST, FRANKLIN-TÁRSULAT

Andrássy Gyula gr. «Kinek bűne a háború?» c. könyvének címlapja. (Franklin-Társulat.)

Umschlagzeichnung des Werkes Julius Graf v. Andrássy's; «Wer hat den Krieg verbrochen?» (Franklin-Gesellschaft, Budapest.)

WELTKRIEGS-SCENEN AUF PLAKETTEN. — A mintázó művészek jelzései felülről kezdve és balról-jobbra leolvasva. — Die Signaturen der Künstler von oben links angefangen und reihenweise von links nach rechts abgelesen. — A. Herrmann, Heide, H. Kautsch. — Jelzés nélkül. Ohne Signatur. — A. Weinberger, Joseph Tautenhayn, M. u. W. St., Murányi, M. u. W. St. — Sammlung Ujhely, Budapest.

A szemközti oldalon. — Auf der gegenüberliegenden Seite. — SZÜKSÉGPÉNZEK a meghóditott Orosz-Lengyelországból. A két merőleges: Lodzból. — Nothgelder aus dem eroberten Russisch-Polen. Die zwei senkrechtgestellten: aus Lodz. — Ujhely Kálmán gyüjteménye.

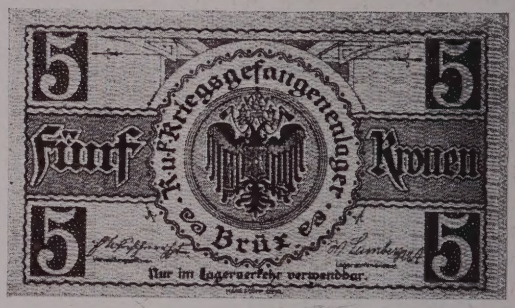

OSZTRÁK FOGOLYTÁBORPÉNZEK. — Österreichische Kriegsgefangenenlagernoten.
Ujhely Kálmán gyüjteménye.

Auf den Seiten 103 bis 118 finden unsere Leser einige Proben aus der Sammlung Koloman Ujhely's. Diese Sammlung ist alleinstehend zufolge der auf die Person unseres verewigten Königs Franz Josefs I. bezughabenden Medaillen und Gelder. Ergänzt wird dieselbe durch eine Kriegsandenken-Sammlung, von welcher ein beredtes Zeugniss die hier vorgeführten Illustrationen geben.

MAGYAR ÉS OSZTRÁK FOGOLYTÁBOR-PÉNZEK.

A világháboru az emberiséget minden irányban energiájának eddig szokatlan mértékben való kifejtésére serkentette. Ez a megállapitás nemcsak hadrakelt seregeink gigászi küzdelmére vonatkozik, hanem azokra is, akik a háboru alatt is folytathatják békében megszokott tevékenységüket. A háboru elején az volt a vélemény, hogy az emberiség kulturális tevékenysége zátonyra fog kerülni. Ezzel szemben azt látjuk, hogy a művészeti és kulturális érdeklődés soha nem volt nagyobb, mint a háboru véres napjaiban. A gyüjtők kicsiny, de folyton szaporodó gárdája előljár azon a téren, hogy e nagy napokban idegességtől mentesen őrizze meg a titáni küzdelem minden apró kis emlékét a történelem számára. Az okoskodás korrekt és logikus: a multnak át meg át kutatott emlékei helyett forditsuk figyelmünket a jelen monumentalitására, mely arra hivatott, hogy világtörténelem legyen belőle. Ezért van annyi «háborus gyüjtő», mind megannyi munkása a nagy háboru történelmének és művelődés-történelmének.

Gyüjtőink figyelmét nem kerülte el a népes fogolytáborok élete. E fogolytáborok szervesen kapcsolódnak életbeléptetett intern pénzjegyeikkel a gyüjtés egy kedvelt ágához: a numizmatikához. De aki nem is numizmatikus, szivesen szerzi meg a fogolytáborpénz alakjában egy-egy ilyen elzárt világdarab autentikusan beszédes emlékét. Ez azonban eddig nagy nehézségekbe ütközött. Éppen azért hadügyi igazgatásunk bölcsessége szolgálatot akar tenni ugy gyüjtőinknek, mint a háborus jótékonyságnak az által, hogy azokat a magyar és osztrák honvédelmi miniszteriumok Hadsegélyző Hivatala utján jótékony hadi célra elárusitja. Elvül szolgál, hogy e fogolytábor-pénzek *névértékükért* eladók. A m. kir. Honvédelmi Miniszterium Hadsegélyző Hivatala a Szent-György-Czéh Magyar Amatőrök és Gyüjtők Egyesületét bizta meg a fogolytábor-pénzeknek gyüjtők részére leendő eladásával. Mi e megtisztelő megbizásnak készséggel teszünk eleget s az alábbi összeállitában közöljük a rendelkezésre álló pénzeket. A helységnevek azt a helységet jelentik, melyben az illető fogolytábor van, az azután következő számok az illető fogolytábor-pénz névértékét és egyszersmind eladási árát. Kaphatók ugy egyes pénztypusok tetszés szerinti összeállitásban, mint teljes szeriák. Megrendeléseknél kérjük a vételárat és az ajánlott postai küldés diját előre beküldeni. (Budapest, VIII., Üllői-ut 14.)

UNGARISCHE UND ÖSTERREICHISCHE KRIEGSGEFANGENEN-LAGER-GELDER.

Der Weltkrieg hat die Menschheit in jeder Beziehung in einem bisher ganz ungewohntem Masse zur Entfaltung ihrer Energie angespornt. Diese Tatsache bezieht sich nicht nur auf das gigantische Ringen unserer im Felde stehenden Heere, sondern auch auf jene, die während des Krieges ihre im Frieden gewohnte Arbeit fortsetzen konnten. Zu Kriegsbeginn war man wohl der Meinung, dass die kulturelle Tätigkeit der Menschen völlig erlahmen wird. Demgegenüber lässt sich bereits heute feststellen, dass das Interesse für Kunst und Kultur nie grösser war, als in diesen blutigen Tagen des Weltkrieges. Die kleine, aber stetig sich vermehrende Garde der Sammler schreitet in diesen ereignisschweren Tagen, frei von aller Nervosität, voran in dem Bemühen, jedes, wenn auch noch so kleines Andenken des übermenschlichen Kampfes der Geschichte zu überliefern. Es entspringt einem richtigen und logischen Erwägen, wenn wir statt auf die sattsam durchforschten Geschehnisse der Vergangenheit unsere Blicke den monumentalen Ereignissen der Gegenwart zuwenden, die zur Weltgeschichte zu werden berufen sind. Dadurch entstand die ansehnliche Schar der Kriegssammler, die allesamt Mitarbeiter an der Geschichte dieses grössten aller Kriege sind.

Den Blicken unserer Sammler konnte sich auch das Leben der gut bevölkerten

MAGYAR ÉS OSZTRÁK FOGOLYTÁBOR-PÉNZEK

Gefangenenlager nicht entziehen. Diese Gefangenenlager stehen mit ihren für den internen Gebrauch bestimmten Noten, mit einem beliebten Zweige des Sammelwesens, der Numismatik, organisch in Verbindung. Wer aber auch gerade nicht Numismatiker ist, erwirbt vielleicht gerne in Form eines Kriegsgefangenenlager-Geldes ein authentisch beredtes Andenken eines solchen, für sich abgeschlossenen Teiles der Welt. Bisher war dies mit grossen Schwierigkeiten verbunden. Die Kriegsleitung hat sich deshalb, um den Sammlern, wie auch der Kriegsfürsorge einen guten Dienst zu leisten, für den Verkauf dieser Gelder zu wohltätigen Zwecken, durch die Kriegsfürsorgeämter des ungarischen und österreichischen Landesverteidigungs-Ministeriums entschlossen. Als Prinzip gilt dabei, dass die Kriegsgefangenenlager-Gelder zum Nominalwert abgegeben werden. Das Kriegsfürsorgeamt des ung. Landesverteidigungs-Ministeriums hat den Verein ungarischer Amateure und Sammler «Szent-György-Czéh» den Verkauf dieser Gelder an die Sammler übertragen. Wir sind gerne bereit, den uns zuteil gewordenen Auftrag auch zu erfüllen und lassen hier eine Zusammenstellung der zur Verfügung stehenden Noten folgen. Die Ortsnamen bezeichnen jenen Ort, in welchem sich das betreffende Kriegsgefangenenlager befindet, die darauf folgenden Nummern auf den Nominalwert, resp. Verkaufspreis des Kriegsgefangenenlager-Geldes. Es werden einzelne Geldtypen in beliebiger Zusammenstellung, wie auch ganze Serien abgegeben. Bei Bestellungen ersuchen wir den Kaufpreis und das Postporto der recommandierten Zusendung im vorhinein einschicken zu wollen. ⟨Budapest, VIII., Üllői-ut 14⟩.

MAGYARORSZÁGI FOGOLY-TÁBORPÉNZEK. — KRIEGS-GEFANGENENLAGER-GELDER AUS UNGARN.

KENYÉRMEZŐ:
K 20.—, 10.—, 5.—, 2.—, 1.—, —.50, —.20, —.10 ... Serie: K 38.80

SOMORJA:
K 20.—, 10.—, 5.—, 2.—, 1.—, —.50, —.20, —.10 ... Serie: K 38.80

DUNASZERDAHELY:
K 5.—, 2.—, 1.—, —.20, —.10 Serie: K 8.30

HAJMÁSKÉR: 1914
K 2.—, 1.— ... Serie: K 3.—

HAJMÁSKÉR: 1916
K 2.—, 1.—, —.50, —.20, —.10 Serie: K 3.80

SOPRONNYÉK:
K 20.—, 10.—, 2.—, 1.— ... Serie: K 33.—

BOLDOGASSZONY:
K 10.—, 1.—, —.10, —.2 ... Serie: K 11.12

VÁROSSZALÓNAK:
K 10.—, 5.—, 1.—, —.50, —.20, —.10, —.2 ... Serie: K 16.82

OSTFIASSZONYFA:
K 100.—, 20.—, 10.—, 5.—, 2.—, 1.—, —.20, —.10 ... Serie: K 138.30

NAGYMEGYER:
K 10.—, 1.—, —.10, —.2 ... Serie: K 11.12

ZALAEGERSZEG:
K 20.—, 10.—, 5.—, 2.—, 1.—, —.50, —.20, —.10 ... Serie: K 38.80

NEZSIDER:
K 20.—, 10.—, —.20, —.10 ... Serie: K 30.30

AUSZTRIAI FOGOLYTÁBORPÉN-ZEK. — KRIEGSGEFANGENEN-LAGERGELDER AUS ÖSTERREICH.

KLEINMÜNCHEN:
K 20.—, 10.—, 5.—, 2.—, 1.—, —.50, —.20, —.10, —.2, —.1, —.50, —.20, —.10, —.2, —.1 Serie: K 39.66

MARCHTRENK:
K 2.—, 1.—, —.50, —.20, —.10, —.2 ... Serie: K 3.82

BRÜNN a. G.:
K 5.—, 2.—, 1.—, —.50, —.20, —.10 ... Serie: K 8.80

MÜHLING:
K —.500, —.100, —.20, —10, —.2, —.1 ... Serie: K 6.33

ASCHACH a/d. Donau:
K 5.—, 2.—, 1.—, —.50, —.20, —.10, —.2, —.1 ... Serie: K 8.83

BRAUNAU:
K 2.—, 1.—, —.50, —.20, —.10, —.2, —.1 ... Serie: K 3.83

GRÖDIG:
K 2.—, 1.—, —.50, —.20, —.10, —.2 ... Serie: K 3.82

FREUSTADT: ⟨Ober-Österreich⟩
K 2.—, 1.—, —.50, —.20, —.10, —.2, —.1 ... Serie: K 3.83

MAUTHAUSEN:
K 20.—, 10.—, 5.—, 2.—, 1.60, 1.—, —.50, —.20, —.10, —.2, —.1 Serie: K 40.43

MAUTHAUSENBŐL
1916-os kiadás is van. ⟨Mauthausen, auch neuerliche Ausgabe, 1916.⟩

BRÜX:
K 10.—, 5.—, 2.—, 1.—, —.50 Serie: K 18.50

DEUTSCH-GABEL:
K 10.—, 5.—, 2.—, 1.—, —.50, —.20, —.10, —.2, —.20, —.10, —.5, —.1 ... Serie: K 19.18

REICHENBERG:
K 10.—, 5.—, 2.—, 1.—, —.50, —.20, —.10, —.5, —.1 ... Serie: K 18.86

KATZENAU BEI LINZ
és még néhány ausztriai fogolytábor pénzeiről kívánságra külön jegyzéket küldünk. — Über die Gelder des Kriegsgefangenenlagers Katzenau bei Linz und einiger anderer Kriegsgefangenenlager senden wir auf Wunsch eine spezielle Liste.

MAGYAR FOGOLYTÁBOR-PÉNZEK

122.178

MAGYARORSZÁGI FOGOLYTÁBORPÉNZEK.

MAGYAR
FOGOLYTÁBOR-
PÉNZEK

123.179

KRIEGSGEFANGENENLAGERGELDER AUS UNGARN.

HÁBORUS IRODALOM.

PÓTLÁS. Elérkeztünk háborus számunk végéhez. A háboru művészeti vonatkozásait kivántuk bemutatni és ugy véljük, hogy e feladatunknak meg is feleltünk. Jól tudjuk, hogy a még le nem zárt küzdelem alatt nem lehet annak tökéletes művészettörténelmét nyujtani, a mit azonban a rendelkezésre álló eszközökkel tehettünk, azt meg is tettük. E számunk bizonyára hasznos irányitója lesz az érdeklődő kutatónak és élvezetes képeskönyve azoknak, akiknek a háboru borzalmaitól mentesen módukban van annak heroikoesztetikus részében gyönyörködni.

MURÁNYI GYULA: Plakett.

Amikor tehát «A háboru nyomtatott emlékei» c. cikkünk némi kiegészitéseképpen a háborus irodalomról akarunk néhány szót ejteni, le kell szögeznünk, hogy e téren A Gyüjtő és a Szent-György-Céh Magyar Amatőrök és Gyüjtők Egyesülete is elvégezte a maga munkáját. Tettük ezt a legnagyobb teljes önzetlenséggel, mert hiszen e költséges kötetet a mai nyomasztó könyvelőállitási viszonyok közt is dijtalanul ajánljuk fel tagjainknak. Nem emlitve kisplasztikai külön-számunkat, Bayros-monografiánkat, a Kilényi keramikai számot, Exlibris-kötetünk után ez a második monumentális ajándék, mellyel tagjainknak kedveskedhetünk, tanubizonyságot téve Egyesületünk hatalmas megizmosodásáról. Történik ez olyan időben — ezt nem büszkén, de szomoruan kell konstatálnunk — mikor a magyar időszaki művészeti sajtó mindennek nevezhető, csak nem nekilendülőnek.

BAYROS: Exlibris Conrad v. Hötzendorf.

E helyen elismerőleg kell megemlékeznünk Pápai Ernő nyomdai intézetéről is, mely e feladathoz méltó ambicióval állt rendelkezésünkre.

A magyar háborus irodalomból könyvkiadó-vállalataink vállvetve kivették a maguk részét. A Franklin-Társulat nem nagyszámu, de jelentős művekkel gyarapitotta könyvtárainkat. Kiemeljük ezek közül gr. Andrássy Gyulának «Kinek büne a háboru» c. klasszikus művét és Molnár Ferenc ragyogó haditudósitásait, melyek «Egy haditudósító naplójából« cimmel jelentek meg. E két maradandó becsü műnek eredeti fedéllapját, mint korszerü emlékeket, olvasóink mellékelten találják.

Az Athenaeum rt. vállalkozott arra, hogy «A Nagy Háboru Irásban és Képben» cimmel első összefüggő történelmét adja e nagy időknek. De ettől eltekintve is számos komoly háborus könyvvel lepte meg a magyar közönséget. Ezek közül kiemeljük Ujhelyi Nándor «1914» c. regényét, Fehéri Armandnak a nyugati harctérről, Pilisi

MOLNÁR FERENC

EGY HADITUDÓSITÓ EMLÉKEI

BUDAPEST MCMXVI
FRANKLIN-TÁRSULAT

MOLNÁR FERENC: «Egy haditudósító emlékei.» c. könyvének cimlapja Ilosvai Selymes Péter Tholdi-jának 1620.-i kiadása címképének felhasználásával. (Franklin-Társulat.)

Umschlagzeichnung des Kriegstagebuches Franz Molnár's. Nach einem ungarischen Holzschnitt aus dem Jahre 1620. (Franklin-Gesellschaft, Budapest.)

«A háború nyomtatott emlékei» c. cikkhez.
Zum Aufsatz: «Die gedruckten Kriegsdenkmäler.»

Lajosnak a Kárpátokból, Herczeg Gézának Szerbiából irt haditudósitásait, a forditott művek közül Sven Hedin könyvét, a németség harcáról, Aage Madelung hadinaplóját és Detlev von Liliencron háborus novelláit.

A Singer és Wolfner cég könyvkiadóvállalata dr. Berend Miklós harctéri naplójának kiadásával értékes memoirokat tett közkinccsé, Nagy Endre könyveivel a háborus humort, Krudy Gyula a «A 42-ős mozsarak» c. könyvével, valamint Peterdi Andor és Emőd Tamás verses könyveivel pedig a háborus poézist szolgálta jelentékeny mérvben.

A Pallas rt. Zádor-albumáról más helyen már megemlékeztünk.

Régi jó hiréhez teljesen méltó műveket produkált a háboru alatt a Kner Izidor gyomai könyvkiadó cég. Mindenekelőtt a következő c. müvet kell kiemelnünk: «Lélek a háboruban. Balázs Béla honvédtizedes naplója Divéky József rajzaival.» Balázs Béla nem mint haditudósitó ir, hanem mint a fronton küzdő káplár vett részt a háboruban: könyvének minden sora közvetlen, megkapó impresszió, egyszerre csupa valóság és poézis. A könyvhöz Divéky József rajzolt pompás rajzokat. Nem szorosan vett illusztrációk ezek, abban az értelemben, mintha a mesének egy-egy részletét akarnák értetőbbé tenni. A könyvnek nincs meséje és a rajzoknak nincs mesevonatkozásuk, mégis pompásan összeillenek: az olvasó ezekben a remekül stilizált rajzkompoziciókban megtalálja hangulatának folytatását, másfelől pedig egy kellemes nyugvópontot a szerzővel való cselekvésben. Balázs Bélának legujabban versei is megjelentek

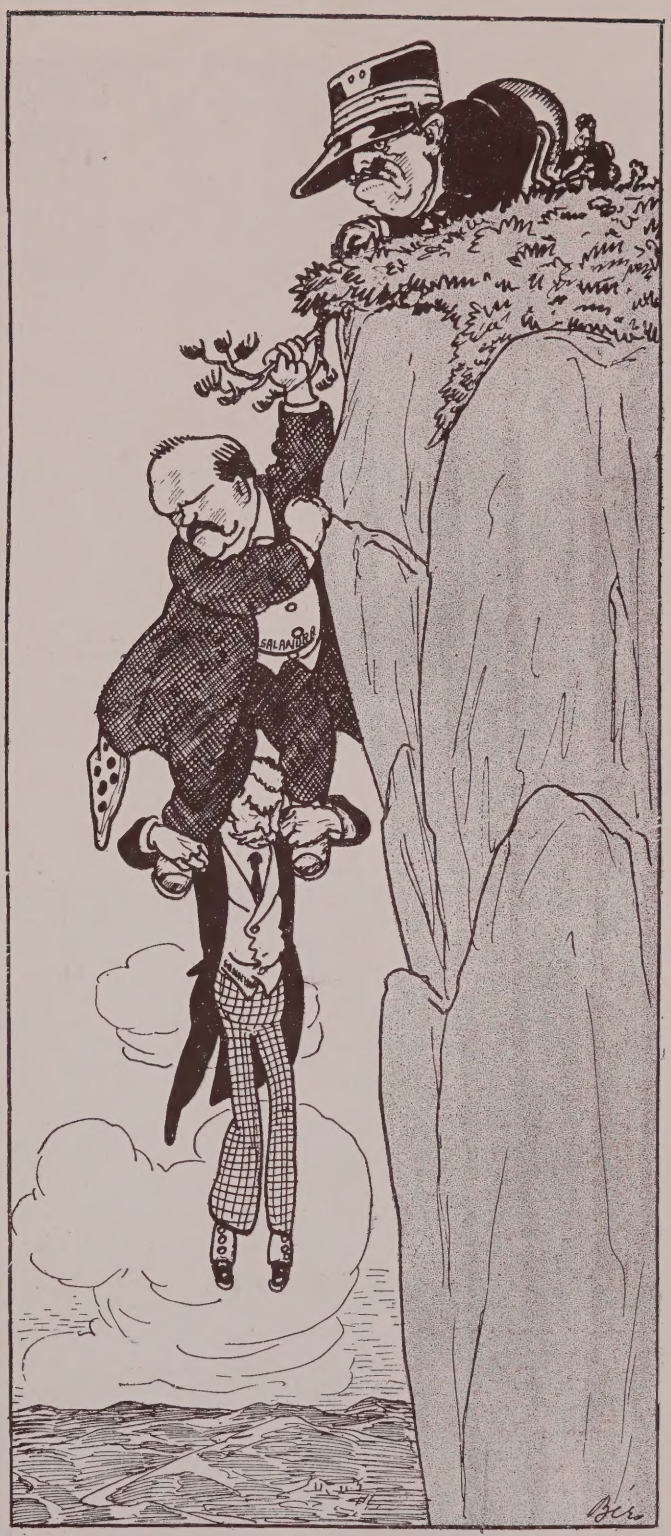

BÉR DEZSŐ: Karrikatura. Borsszem Jankó, Budapest.
(„Agenzia Stephani: Die Lage ist beruhigend".)

DIVÉKY JÓZSEF: Illusztrációk Balás Béla „Lélek a háborúban" könyvéhez. — Illustrationen von Joseph v. Divéky. (I. Kner, Gyoma.)

FRANCIA SZÜKSÉGPÉNZEK. — Französische Nothgelder.

«Tristan hajóján» cimmel. Ugyancsak a Kner-cég kiadásában jelent meg Kosztolányi Dezső «Tinta» c. műve, melyben «egy ma élő ember, ki nem ért a magas politikához és egyéb hasznos tudományhoz, elmondja, mit látott maga körül abban a korban, melyet a hozzáértők nagynak tartottak.» Mind a három könyvet komolyan átgondolt izléses kiállítás jellemzi.

A magyar időszaki sajtóból ki kell emelnünk a «Vasárnapi Ujság», az »Élet» es «A Társaság» c. hetilapokat, melyek különösen változatos harctéri felvételeikkel tettek szolgálatot a történetirásnak. «A Társaság« művészei közül itt emlékszünk meg Moldován Béláról, aki nagy számban készitett finom rajzokat a központi hatalmak magas állásu katonáiról.

Azok közül a háborus művészek közül, kikről ujabban szereztünk tudomást, itt adunk hirt a figurális Mannó Miltiadesről, a grafikus Baránsky Lászlóról, a sokoldalu Kürthy Györgyről. — Gara Arnold rézkarcaira legközelebb bővebben visszatérünk.

A magyar humoros lapok közül a «Borszem Jankó» vezetett. Bér Dezső karrikaturái ötletességükkel és kifogástalan rajzukkal a külföldön is megérdemelt elismerést arattak.

Végül e helyen emlitjük meg, hogy Murányi Gyulának, e mindenkor szépet alkotó szobrászművészünknek munkásságát a 100. oldalon tesszük ugyan megbeszélés tárgyává, műveinek reprodukciói azonban nemcsak a róla is szóló cikkben, hanem e helyen és a 124. oldalakon is láthatók.

MURÁNYI GYULA: Plakett. (S. 100. l.)

A Szent-György-Czéh Magyar Amatőrök és Gyüjtők Egyesülete kiadványai:

	Ár koronákban	
	Idegeneknek	Tagoknak
A Gyüjtő (Der Kunstsammler) művészeti folyóirat most megjelenő évfolyama	25.—	díjtalan
A Gyüjtő művészeti folyóirat 1912. I., 1913. II., 1914. III. 1915. IV. 1916. V. évfolyama kötetenként fűzve	20.—	16.—
Ugyanaz eredeti vászonkötésben	24.—	20.—
A Gyüjtő évfolyamainak teljes sorozata 1912—1916. (ebben az alábbi különszámok egyszerü kiadása):	100.—	80.—
Ugyanaz kötve	120.—	100.—
Próbakötet A Gyüjtő eddig megjelent füzeteiből összeválogatva, 5—600 illusztrációval	nem eladó	5.—
Kisplasztikai különszám: tartalmazza a kisplasztikai művészetek történelmét Radisics Jenő, Bella Lajos, Láng Margit, Éber László, Pogány Kálmán, Elek Artur, Takács Zoltán tollából, számos illusztrációval, fűzve	nem eladó	2.—
Magyar-keramikai-különszám (Kilényi-gyüjtemény.) A magyar keramika rendkivül gazdag képeskönyve	nem eladó	4.—
Kupeczky különszám	4.—	2.—
Bayros-különszám, amatőrkiadás, számozott példány, számos illusztrációval, fűzve	10.—	6.—
Ugyanaz kötve	12.—	8.—
Ugyanaz 8 különmelléklettel, kötve	nem eladó	25.—
Mellékletek külön	nem eladók	15.—
Az Exlibris Magyarországon és Külföldön. A legkimeritőbb exlibris-monográfia magyar, francia és angol szöveggel, számos szövegképpel és szines mellékelttel, számozott amatőrkiadás, fűzve	25.—	15.—
Ugyanaz további 101 eredeti rézkarc, metszet, heliogravür stb. mellékelttel, tokban	90.—	72.—
Forbát Alfréd: 10 exlibris. 1—100. számozott amatőrkiadvány	25.—	15.—
A Szent-György-Czéh Magyar Amatőrök és Gyüjtők Egyesülete illusztrált katalogusai. A Gyüjtő megindulása előtti időből, (Teljes sorozat nincs!) kötetenként	2.—	1.—
Szemlér Mihály eredeti rézkarcai, megjelentek 50 számozott példányban, két mappában.		
A) mappa: tartalmaz 6 eredeti rézkarcot	40.—	30.—
B) mappa: tartalmaz 6 további eredeti rézkarcot	40.—	30.—
Mindkét mappa együtt	70.—	50.—
A világháboru a művészetben, A Gyüjtő háborus különszáma. (Tagok egy példányt 1917-ben díjtalanul kapnak.)	10.—	6.—
A Muzeumi és Könyvtári Értesitő cimű tudományos és művészeti illusztrált folyóirat, mely a Muzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének kiadása, 1910. és 1911. teljes évfolyama	nem eladó	díjtalan
Nagy Sándor: Exlibris a Szent-György-Czéh könyvtára számára	nem eladó	díjtalan
Három sorozat 10—10 eredeti mélynyomásu exlibrisből (rézkarcok, heliogravürök) sorozatonként	nem eladó	10.—
Sorozat 30 drb. eredeti magasnyomásu exlibrisből, (eredeti fametszetek, kőrajzok stb.)	nem eladó	10.—
Eredeti szignált grafikai művek a Szent-György-Czéh metszettárából, jelenleg Agoston Ernő, Barta Ernő, Bayer Ágost, Bayros Ferenc, Bottka Miklós, Erdei Viktor, Erdőssy Béla, Glück Károly, Hegedüs László, Kossuth Ferenc, Marastoni Jakab és József, Medgyes László, Nagy Sándor, Olgyai Viktor, Prichoda István, Sándor József, Székely Andor, Szemlér Mihály, Tardos Ármin, Tichy Gyula, Tichy Kálmán műveiből, évenként egy lap tetszés szerint kiválasztva	nem eladók	díjtalan

Pápai Ernő műintézete Budapest, VI., Szerecsen-utcza 65. (Liszt Ferencz-tér sarok) — Telefon 128—05.

GETTY CENTER LIBRARY
3 3125 00073 8944